

Speculum

2009 / 1

Slovenská asociácia sociálnych antropológov
Katedra etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity Komenského v Bratislave

Speculum

Ročník 1

2009

číslo 1

Bratislava

Obsah

<u>Obsah.....</u>	<u>3</u>
<u>Editoriál.....</u>	<u>4</u>
<u>Štúdia.....</u>	<u>6</u>
<u>Procesy reprodukcie magických praktík v lokálnom spoločenstve.....</u>	<u>6</u>
<u>(na príklade obce Hronský Beňadik).....</u>	<u>6</u>
<u>Štúdia.....</u>	<u>17</u>
<u>Reklamné slogany v hovorovej reči.....</u>	<u>17</u>
<u>Materiál.....</u>	<u>26</u>
<u>„My zase nie tak ako vy viete, my zas inak, po našom“.....</u>	<u>26</u>
<u>Békešská Čaba -Vzťah dnešných používateľov slovenčiny ku slovenskému jazyku.....</u>	<u>26</u>
<u>Eseje.....</u>	<u>46</u>
<u>Narcistická spoločnosť.....</u>	<u>46</u>
<u>Beowulf vs. Vikingovia.....</u>	<u>51</u>
<u>Rozhovor.....</u>	<u>53</u>
<u>Marta Botíková.....</u>	<u>53</u>
<u>Recenzia.....</u>	<u>77</u>
<u>Výstava Slovensko v 20. storočí: Ako (?) sme žili.....</u>	<u>77</u>
<u>Recenzia.....</u>	<u>80</u>
<u>Divadlo pre etnológov.....</u>	<u>80</u>
<u>Príručka mladého výskumníka.....</u>	<u>83</u>

Editoriál

Vážené čitateľky, vážení čitatelia,

v tomto roku vychádza prvé číslo študentského časopisu *Speculum*, ktorý bude publikovaný ako odborné periodikum Slovenskej asociácie sociálnych antropológov. Nápad vytvoriť priestor pre uverejnenie odborných príspevkov a diskusií študentov vznikol na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity Komenského v Bratislave, a preto prvé číslo časopisu je dielom študentov práve tejto katedry. Aj redakčná rada časopisu pozostáva zo študentov KEKA. *Speculum* však má byť otvorenou platformou pre príspevky všetkých študentov v odbore etnológie a sociálnej antropológie i príbuzných disciplín.

Latinské slovo *speculum* znamenajúce zrkadlo dalo vznik slovu „špekulovať“ – premýšľať, uvažovať, či interpretovať. Pôvodne sa vzťahovalo na pozorovanie oblohy a hviezd a v tomto zmysle odkazovalo na poznanie celého vesmíru. Neskôr sa v stredoveku týmto slovom označovali diskusie na rôzne témy, ktoré mali viesť k poznaniu človeka: traktáty s názvom *speculum* mali byť zrkadlom, v ktorom človek spoznával samého seba. Práve tento význam sme vybrali ako hlavnú myšlienku nášho časopisu; študenti v ňom objavujú svoje možnosti a schopnosti prostredníctvom vedeckej práce a odbor spoznáva sám seba v zrkadle, ktoré mu nastavujú vlastní študenti.

Štruktúra časopisu obsahuje zaužívané vo vedeckých a odborných časopisoch rubriky: štúdie, materiály výskumu, tematické diskusie, rozhovory, recenzie a pod. Toto číslo prináša štúdie o magických praktikách a reklamných sloganoch v hovorovej reči. Materiály obsahujú výsledky výskumu vzťahu používateľov slovenčiny k slovenskému jazyku. Rubrika Rozhovor je venovaná interview s vedúcou Katedry etnológie a kultúrnej antropológie Martou Botikovou, zatiaľ čo rubrika Recenzia obsahuje úvahy o výstave Slovensko v 20. storočí a o predstaveniach ochotníckych divadelníkov. No keďže *Speculum* je časopis pre študentov, bude otvorený pre akékoľvek nápady mladej predstavivosti vrátane vytvorenia priestoru pre kritiku, humor a netradičné nápady. Rozhodli sme sa preto pre rubriku Eseje, ktorá by mala zahrňovať voľné úvahy na rozličné témy, ktoré nemajú charakter vedeckých príspevkov, no sú predsa len odborne ladené. Prvými esejami, ktoré publikujeme, sú úvahy o narcistickej spoločnosti a pretváraní mýtických sujetov v populárnej kultúre. V

tomto čísle prinášame aj obrazovú rubriku Príručka mladého výskumníka, ktorú v ďalšom čísle plánujeme rozšíriť o humorne ladené texty.

Dúfame, že náš časopis zaujme nielen študentov, ale aj pedagógov a odbornú verejnosť, a že v budúcnosti sa stane priestorom pre diskusie na aktuálne témy – tak odborné, ako aj spoločenské. Prajeme príjemné čítanie!

Tatiana Bužeková

Monika Bančanská

Štúdia

Procesy reprodukcie magických praktík v lokálnom spoločenstve

(na príklade obce Hronský Beňadik)

Monika Išová

Kľúčové slová

magické praktiky, reprodukcia, autority, legitimizácia, Hronský Beňadik

Resumé

Vďaka analýze empirického materiálu z výskumu v Hronskom Beňadiku sme zistili, aké procesy reprodukcie magických praktík sa môžu vyskytovať v danom lokálnom spoľčenstve. Z výsledkov výskumu vyplýva, že práve autority sa často podieľajú na tomto procese, a že sú mnoho krát zdrojom legitimizácie danej magickej praktiky pre jednotlivca. Materiál nám tiež ukázal, že tu figuruje viacero druhov autorít, čo sa legitimizácie týka, a to nasledovné: legitimizácia rodinnou autoritou, všeobecným poznaním, vedeckou autoritou, médiami, blízkou osobou, vlastnou skúsenosťou či cirkevnou autoritou. Tieto sú rôzne zastúpené (v zmysle frekventovanosti) – ich používanie variuje nielen medzi jednotlivcami, ale aj medzi jednotlivými magickými praktikami. To znamená, že jedna osoba sa môže odvolávať na viacero autorít pri legitimizácii danej magickej praktiky, v závislosti od toho, o akú praktiku sa jedná. Keď zhrnieme všetky magické praktiky, ktoré sme skúmali počas tohto výskumu, môžeme skonštatovať, že najčastejšie sa legitimizácia danej praktiky odohrala cez odvolanie sa na vlastnú skúsenosť, a dosť často prebehla cez odvolanie sa na všeobecné poznanie či rodinnú autoritu, a menej často cez odvolanie sa na blízkú osobu, cirkev, vedeckú autoritu či médiá.

Abstract

The paper focuses on the process of reproduction of magical practices among inhabitants of Hronský Beňadik. The author argues that there exists several types of these reproductions, and furthermore, that the reproduction of magical practices continues mainly due to the references to authorities. She describes types of authorities that may be used in the process of legitimisation of different magical practices. The paper indicates that there exist a number of those legitimisations and shows that they vary according to certain factors: they depend on a person and kind of magical practices.

Úvod

Pre ľudské zmýšľanie a konanie je charakteristická duálna forma - racionálna a iracionálna. Môže sa zdať, že vo väčšine prípadov používame racionálne zmýšľanie, keď si veci vieme vydedukovať, odvodiť, keď je to potvrdené, logické zmýšľanie. Avšak v niektorých prípadoch siahne naša psychika i po tom iracionálnom - po tom (zatiaľ) nedokázanom, po tom, čo často nevieme zdôvodniť. Magické praktiky sú jednou z možností prejavu tejto druhej formy.

V svojej práci sa zameriam na to, aké procesy reprodukcie magických praktík sú prítomné v danom lokálnom spoločenstve, na čo alebo koho sa odvolávajú, či dávajú prednosť určitému zdroju informácií, a ak áno, tak akému. Moja výskumná otázka znela: Kto alebo čo je autoritou pri legitimizácii magických praktík?

Vychádzam z Bourdieuho teórie, ktorá tvrdí, že „každá moc chce byť zdôvodnená a ospravedlnená, teda legitimizovaná, takže legitimizačné procesy, ktoré sa uskutočňujú prostredníctvom symbolického kapitálu sú nutnou, konštitutívnou, nielen iba sprievodnou funkciou moci.“¹ Podľa Tužinskej „okrem sprostredkovania informácie ľudia podporia vybranú autoritu použitím jej výroku a zväčšia aj hodnotu svojho výroku. Ak rozprávajúci cíti odchýlku od „normálnej“ či „čakanej“ odpovede, potrebuje odôvodniť svoju rozdielnosť. Preto o čo je zvláštnejšia predstava, o to viac je v nej odvolania sa na dôveryhodný zdroj. Ten totiž validizuje výpoveď, a tým aj adekvátnosť akejkoľvek predstavy.“

---

¹ BOURDIEU, P.: Nadvláda mužů. Praha: Karolinum 2000, s.129

Termín „moc“ v Bourdieuho teórii je v mojej práci zastúpený termínom „autorita“. Táto autorita sa legitimizuje prostredníctvom legitimized výrokov. Legitimizačné výroky sú vsuvky vo výpovediach informátorov, ktoré poukazujú na dôveryhodnosť zdroja. Na materiáli sa tieto legitimizácie prejavajú ako sprievodné vsuvky v rozhovore s informátorom pri popise magických praktík. Domnievam sa, že téma magických praktík je vhodná na odchýlky od „normálnej“ či „čakanej“ odpovede, čo zvýši potrebu odvolania sa na dôveryhodný zdroj, ktorý ich výpoveď zvalidizuje.

Ak téma rozhovoru nepokrýva len očakávané výpovede, ale naopak, zaoberá sa tými neočakávanými, ako je napríklad téma magických praktík, ľudia majú často potrebu zdôvodniť, vysvetliť ich konanie. Na toto vysvetlenie sa zvyknú odvolať na určitý zdroj od ktorého danú praktiku prebrali alebo od ktorého ju poznajú. Tým, že ľudia chcú vysvetliť, podložiť, či upevniť ich tvrdenie, zvyknú ako tieto zdroje uvádzať práve authority. Avšak keďže ľudia sú rôzni a aj ich zmýšľanie je odlišné, je pravdepodobné, že týchto autorít tam bude vystupovať viacero druhov.

Keďže téma magických praktík je príliš široká, rozhodla som sa ju z viacerých dôvodov zúžiť na 3 tematické okruhy, na ktorých budem skúmať svoju výskumnú otázku: a to na okruh práce, medziľudských vzťahov a priestoru.

Charakteristika vzorky informátorov

Empirický materiál som zhromaždila počas rozhovorov s 28 informátormi. 16 z nich boli ženy, zvyšných 12 muži. 25 z mojich informátorov boli obyvatelia Hronského Beňadiku priamo. Niektorí boli z jeho časti Psiare, čo je síce súčasť Hronského Beňadiku, avšak tým, že to nie je súvislo osídlené a medzi jednotlivými časťami vedie niekoľko kilometrová cesta, mnohí to vnímajú ako vedľajšiu obec (ktorou to aj istý čas bolo). Z tejto časti boli 3 informátori a jedna tam strávila časť života, ale po svadbe sa presťahovala do Hronského Beňadiku. Dvaja informátori boli aj zo susednej obce Kozárovce. Väčšina informátorov, ktorí boli zo skúmanej lokality- Hronského Beňadiku boli domáci od narodenia, ale niektorí z nich časť života strávili mimo túto obec a potom sa sem znova vrátili. Našli sa ale aj takí, ktorí sa do tejto obce prisťahovali až neskôr, počas života. Týchto prisťahovaných informátorov bolo 10. Väčšina informátorov bolo veriacich, presnejšie katolíckeho vierovyznania (23 informátorov z 28).

Keďže som svoj výskum nemala v úmysle robiť iba na nejakej špecifickej zložke informátorov, snažila som sa nerobiť vzorku monotónne, za informátorov som si vyberala aj mužov aj ženy, aj takých, ktorí sú už na dôchodku, aj takých, ktorí ešte chodia do zamestnania alebo do školy.

Popis skúmanej lokality

Obec Hronský Beňadik sa nachádza v Banskobystrickom kraji, v stredoslovenskom regióne, v okrese Žarnovica. Obec leží na styku Podunajskej pahorkatiny, Pohronského Inovca a Štiavnických vrchov. Má približne 1200 obyvateľov. Z roku 1075 pochádza prvá písomná zmienka, kde sa Hronský Beňadik spomína ako monastérium. Bol najskôr poddanskou obcou opátstva, neskôr ostrihomskej kapituly. Kláštor bol nositeľom stredovekej vzdelanosti, kultúrnym centrom stredného Slovenska a Pohronia.

Komplex kláštora a kostola je v súčasnosti národnou kultúrnou pamiatkou, ktorá preslávila celú obec. Názov Hronský Beňadik pochádza z roku 1960. Od roku 1929 do 1950, potom od 1968 do 1969 a nakoniec od 1989 do 1999 pôsobili v kláštore Saleziáni, ktorí nadviazali na výchovné a kultúrne činnosti benediktínov, ako divadelné hry, športy, hudba či púte. V kláštore sa nachádza prvé otáčavé pódium na Slovensku, hrával tam ochotnícky súbor pod záštitou Saleziánov. Viedla tadiaľto hlavná cesta od Levíc do Bratislavy, avšak odkedy sa vybuďoval obchvat, Beňadik mierne chátra. Napriek tomu, že kláštor je druhým najstarším na Slovensku, že sa tam nachádza najstarší drevený organ na Slovensku a je tam viacero kultúrnych pamiatok, obec stále nemá zoznam pamätihodností. Momentálne pôsobí v kláštore rehoľa Pallotínov.

Ako sme už spomenuli, súčasná situácia nie je zďaleka ako tá v histórii, kedy bol Hronský Beňadik kultúrnym centrom, strediskom vzdelanosti a významným miestom z hľadiska obchodu. V súčasnosti je v obci pomerne málo pracovných príležitostí a veľa obyvateľov dochádza do zamestnania do okolitých miest. Ako sme si mohli všimnúť, kláštor zohrával dôležitú úlohu v duchovnej kultúre obyvateľov. To, aký rád tam pôsobil, (ak tam nejaký rád pôsobil) sa odzrkadlilo aj vo zvykoch miestneho obyvateľstva. Čiastočne to je tak aj v súčasnosti počas pôsobenia pallotínskej rehole. Táto skutočnosť je veľmi dôležitá pre moju výskumnú otázku, pretože kláštor mohol pre niektorých ľudí (a stále môže) slúžiť ako zdroj magických praktík.

Jeden z informátorov vyjadril dôležitosť kláštora pre obec v jednej vete: Dokonca Beňadik bez tohto kláštora, kostola ani nie je Beňadikom. (M10)

Materiál

Následne ukážem na empirickom materiáli, aké zdroje legitimizácie magických praktík respondenti uvádzali. Skúmať to budem na už spomenutých okruhoch priestoru, medziľudských vzťahoch a práce. Dôkazom o týchto zdrojoch nám sú legitimitačné výroky, teda vsuvky v komunikácii, ktoré respondenti uviedli v súvislosti s danou témou na validizovanie alebo vysvetlenie ich výpovede.

V okruhu priestoru budem skúmať dané zdroje na príkladoch rozprávání o zvláštnych miestach v obci (cintorín, kláštor, krížne cesty, a pod.), o dome a magických praktikách počas jeho stavby a zariaďovania interiéru (ako stôl, pec, kúty, prah).

V okruhu medziľudských vzťahov budeme sledovať výpovede o pozitívnych vzťahoch (získanie lásky, veštenie budúceho partnera,...) ale aj tie o tých negatívnych (porobenie, učarovanie a pod.).

Vo výpovediach venovaných práci som materiál rozdelila na tri časti- prvá je venovaná študentom, ďalšia šoférom a posledná práci všeobecne.

Do poslednej časti som zaradila materiál, ktorý je relevantný pre našu výskumnú otázku, ale nezodpovedá žiadnej z vyššie uvedených častí (ako horoskopy, veštenie budúcnosti, predmety pre šťastie a pod.)

Priestor

Neni sa čoho báť. Živých sa boj, nie mŕtvych. (...) To je najhumornejší plac podľa mňa- cintorín. (M8)

Viem dva také príbehy, ktoré si naozaj neviem vysvetliť. Jeden z prvých civilných kňazov, keď tam bol, pán farár R., raz na návšteve u môjho strýka rozprával taký príbeh. (Ž9)

To sú také, proste sú to povery, ale človek zisťuje či je to pravda. . Keby som sa tomu viacej venovala a tak, že by som to zisťovala, tak by som to išla odskúšať. Že ako to je. Či to je pravdivé, alebo nie. (Ž5)

Ako, nikdy som ja na to nejaké logické vysvetlenie na to nenašla, ani proste v nejakých tých teologických debatách, (...) (Ž9)

To sa prenášalo od rodičov, od mojich rodičov, od starých rodičov, ... Vtedy sa ešte voľakedy verilo, že, čo ja viem, sa duchovia v tom dome nachádzajú, alebo,

čo ja viem, že niekde sa niekto zjavuje, alebo straší , čo zomrel, tak sa potom svätenou vodou, aj keď kňaz neprišiel tak sa svätenou vodou vysvätila tá izba, alebo prípadne aj celý dom. (...) Pretože my sme rodina katolícky založená, veriaci, takže my sme si to dali. (Ž11)

Ale ináč je pravda, zistil som, že keď som mal na inom mieste posteľ, spával som, tak sa mi spávalo horšie, ale keď som si ju posunul niekde inde, tak bolo lepšie. Takže pravdepodobne, niečo v tom bude. (M7)

Ako možno na materiáli magických praktík v okruhu priestoru vidieť, vyskytuje sa tu viacero zdrojov legitimizácie. Respondenti uvádzali ako zdroje rodičov/resp. starých rodičov, v tých prípadoch prebehla legitimizácia rodinnou autoritou. Taktiež bola často ako zdroj uvedená vlastná skúsenosť. V tomto prípade sa jedná o legitimizáciu vlastnou skúsenosťou. Legitimizácia všeobecným poznaním bola tiež hojne zastúpená. Naopak legitimizácia vedeckou autoritou sa vyskytla len zriedkavo. V niekoľkých prípadoch si bolo možné všimnúť legitimizáciu cirkevnou autoritou, čo nám potvrdzuje dôležitosť a význam vplyvu kláštora na duchovný život v obci. Rovnako legitimizácia médiami sa vyskytla zriedkakedy. Objavil sa tu ešte jeden zdroj magických praktík, a to legitimizácia blízkou osobou , ako napríklad sused, susedka. Tento druh legitimizácie sa však vyskytol len veľmi zriedkavo.

Medziľudské vzťahy

A to sa zdá že je pravda, mne to tak tiež vyšlo, aj dcére takisto. (Ž1)

Alebo, Marcela Laiffierová, tá speváčka, ona vám presne povie astrologicky, aj tá Jamnická, však tá vydala knihy, tá stará, storočná, keď sa idete vydávať, vhodného partnera. Že či budete šťastná alebo tak. (Ž2)

Ale no tak to rozprávali, že počarovali, to vedeli tak hovoriť staré tety že počarovali. (Ž6)

Toto je uhrančivosť, hej. No, veľmi ľahká pomoc- spodné triko zeberete, utrete si tvár a prejde to. Toto existujú také prípady, pravdaže, existujú, existujú. (...) Já! na to urečenie čo ešte je- keď vidíte takého človeka čo na vás takto škaredo hľadí, vždycky si dajte nohy skríža!!! No, a hlavne pri jedle, lebo keď niečo pijete, hej. Lebo ten človek vám hľadí prakticky na ústa, hej. Tým vás ureče, tým

vám je potom zle- z toho čo ste vypila, lebo z toho čo ste zjedla. Proti tomu je nohy dať si skríža, už vás vtedy neureče. (Ž7)

Ako možno vidieť z výpovedí informátorov, aj na okruhu magických praktík v rámci témy vzťahov, možno vidieť viacero relevantných skutočností. Jednou z nich je, že na téme pozitívnych vzťahov, do ktorej spadá veštenie budúceho partnera a pod., medzi zdrojmi legitimizácie týchto praktík figuruje hlavne legitimizácia všeobecným poznaním (ktoré je ale úzko prepojené s legitimizáciou blízkej osoby, pretože napriek tomu, že respondentky uvádzali výpovede typu „hovorilo sa, robilo sa“, tak väčšinou to zahŕňalo práve dievčatá staršie od nich od ktorých sa to naučili). Často figurovala aj legitimizácia vlastnou skúsenosťou. Zriedkavo sa vyskytla legitimizácia vedou či médiami a vôbec nie cirkevnou autoritou.

Naopak pri okruhu negatívnych vzťahov, sa vyskytla i iná legitimizácia a to aj tá rodinnou autoritou (čo sa pri pozitívnych vzťahoch nevyskytlo, čo sa dá ale vysvetliť, keďže dievčatá, ale aj chlapci, sa o rôznych magických praktíkách v rámci pozitívnych vzťahov dozvedali často práve od ich rovesníkov a nie od rodičov alebo iných členov rodiny). Taktiež tu ale najčastejšie figurovala ako zdroj magických praktík legitimizácia všeobecným poznaním a vlastnou skúsenosťou.

Zaujímavé bolo si všimnúť, že zatiaľ čo 20 a menej roční respondenti o magických praktíkách v rámci vzťahov, či už negatívnych alebo pozitívnych, počuli veľmi málo, ako vôbec, informátori nad 20 rokov o tom počuli častejšie, či dokonca svoju výpoveď deklarovali konkrétnym príkladom.

Práca

Ja všetko podľa lunárneho kalendára. (Ž2)

A to vždycky naši starkí hovorili tak, treba sa ráno pomodliť, pri všetkom povedať, pánbožko pomáhaj mi, keď sme aj išli robiť voľačo, a vždycky mi hovorili, že bez božieho požehnania, márne ľudské namáhania. (Ž6)

To bola hviezda na škole a vždy keď sme vošli do vestibulu do školy, a kto prešiel cez tú hviezdu tak zaručene odpovedal, z voľačoho, z voľakého predmetu. (M1)

Ja mám stále so sebou ruženec. (...) Tak mi to pomôže. (Ž6)

Výpovede respondentov na príklade magických praktík pri práci nám ukázali, že i v tomto okruhu sa vyskytujú ako zdroje legitimizácie magických praktík práve autority. V tomto okruhu neboli také výrazné rozdiely medzi uvedenými zdrojmi ako v okruhu medziľudských vzťahov. Najčastejšie informátori ako zdroj uviedli legitimizáciu vlastnou skúsenosťou a rodinou. Objavila sa tu i legitimizácia všeobecným poznaním, aj cirkevnou autoritou a médiami. Legitimizácia vedou sa tiež vyskytla, avšak veľmi zriedka.

Iné

Môže to byť pravda. Vedia. (...) Pozerám v televízii aj to v noci. (...) Tá čo to tam zavoláte, ale to je strašne drahé, na tom volaní tak zarábajú,...(...) To tam môžete zavolať a ona vám povie či si nájdete prácu, kedy vyhráte peniaze, volá sa, ako sa ona volá, nejaká Teodora alebo tak voľako. (Ž2)

Každý má svojho anjela. (...) lebo boli už také situácie, keď mi siahalo na život a sa to dáko otočilo. Takže čosi tam muselo byť. (Ž5)

To som počula, ale, mali sme raz jedného pána farára, a ten povedal, že sen je sen, keď sa vyspím už je deň. Takže takto to treba brať. (Ž6)

Myslím že sú takí, môžu byť takí. (...) Ale neviem koľko ich môže byť, lebo niektorí o tom možno ani nevedia. Mne sa napríklad stáva taká vec, keď sa mi v noci niečo prisníje, a na druhý alebo na tretí deň zrazu si spomeniem – presne táto situácia sa mi snívala. Už sa mi to viac krát stalo. (M7)

Najčastejšie prebehla legitimizácia ich výroku rodinnou autoritou, vlastnou skúsenosťou a všeobecným poznaním. Zriedkavejšie sa tu vyskytla aj legitimizácia blízkou osobou, vedou, cirkevnou autoritou a médiami. Na tomto materiáli bolo možné si všimnúť, že viacero respondentov s kresťanským vierovyznaním nepovažovalo prežehnanie sa alebo pomodlenie sa za zvyk. Až keď bola otázka položená priamo na tieto praktiky tak si na ne akoby spomenuli.

Zaujímavé je, že zatiaľ čo viacero informátorov nad 50 rokov uviedlo ako zdroj ich magických praktík často rodinnú autoritu, všeobecné poznanie, či cirkevnú autoritu, respondenti pod 50 rokov uvádzali častejšie (než tí nad 50) ako zdroj aj blízku osobu. Legitimizácia vlastnou skúsenosťou, a vedou prebehla

v oboch skupinách respondentov (nad aj pod 50 rokov) približne v rovnakom pomere.

Záver

Na horeuvedených tematických okruhoch som hľadala odpoveď na otázku: **Kto alebo čo je autoritou pri legitimizácii magických praktík?**

Materiál ukazuje, že v danej lokalite sa vyskytuje viacero autorít ako zdroj tejto legitimizácie. Výskumom som zistila nasledovné typy:

- legitimizácia **rodinnou autoritou**. V týchto výpovediach dominuje určitý člen alebo členovia rodiny ako hodnoverný zdroj: To sa prenášalo od rodičov, od mojich rodičov, od starých rodičov...
- legitimizácia **všeobecným poznaním**. V takýchto prípadoch figuruje a informátor sa odvoláva na všeobecne známu informáciu, pričom nemenuje konkrétny zdroj, je ním spoločnosť alebo spoločenstvo ako také: To čo som tak počula, začula,...
- legitimizácia **vedeckou autoritou**. Vo väčšine týchto legitimizácií vysvetľuje informátor svoj postoj k magickej praktike (často krát negatívny) s odvolaním sa na vedecké poznanie: Keď mi to niekto dokáže- áno, pod' tam a tam,...
- legitimizácia **médiami**. Tento druh legitimizácie som vyčlenila osobitne, i keď by to mohlo byť chápané aj ako časť predošlého typu. Podľa mňa však je rozdiel medzi vedou a médiami, pretože médiá nemajú vždy podložené tvrdenia faktami ako veda: Tu je to aj napísané, to aj v televízii zvyknú dať
- legitimizácia **blízkou osobou**. V takomto prípade uvádza respondent ako hodnoverný zdroj nejakú jemu blízku osobu, ktorá ale nie je členom jeho rodiny: Mne vravela kamarátka, že...
- legitimizácia **vlastnou skúsenosťou**. V tomto druhu legitimizácie sa informátor odvoláva na vlastnú zažitú skúsenosť: Zatiaľ mi to vychádza všetko tak., to sa zdá že je pravda, mne to tak tiež vyšlo
- legitimizácia **cirkevnou autoritou**. Na tento druh legitimizácie sa odvolávali len veriaci informátori (kresťania), kde ako autorita figurovala cirkev: No to bola skrátka tradícia náboženská

Výskum mi dokázal, že práve autority slúžia ako zdroje legitimizácie magických praktík. Toto sa na materiáli ukázalo práve na legitimizačných výrokoch, teda vsuvkách v komunikácii, v ktorých sa informátori odvolávali na

zdroj danej magickej praktiky. Či už z dôvodu legitimizovania, vysvetlenia, ospravedlnenia. Tieto výroky slúžili na podloženie hodnovernosti danej informácie, na jej validizovanie.

Čo ma najviac zaujalo bola skutočnosť, že v rozličných tematických okruhoch uvádzali respondenti rôzne authority ako zdroje legitimizácie magických praktík. Z analýzy vyplynulo, že jeden informátor sa odvoláva aj na viacero druhov autorít v závislosti od situácie, nie len na jednu špecifickú. Znamená to, že Bourdieho teória, ktorá tvrdí, že: každá moc chce byť zdôvodnená a ospravedlnená, teda legitimizovaná, takže legitimizačné procesy, ktoré sa uskutočňujú prostredníctvom symbolického kapitálu sú nutnou, konštitutívnou, nielen iba sprievodnou funkciou moci, sa počas môjho výskumu potvrdila. Je faktom, že to, na akú autoritu sa daná osoba odvolá, záleží do značnej miery aj od toho, do akého okruhu magická praktika spadá. Teda forma legitimizácií záleží od typu magických praktík.

V tematickom okruhu priestoru sa informátori najčastejšie odvolávali na rodinnú autoritu a na vlastnú skúsenosť. Legitimizácia všeobecným poznaním bola tiež hojne zastúpená. Naopak legitimizácia vedeckou a cirkevnou autoritou, ako aj médiami bola zriedkavá.

V oblasti pozitívnych medziľudských vzťahov figuruje hlavne legitimizácia všeobecným poznaním. Častá bola aj legitimizácia vlastnou skúsenosťou, zriedkavejšie už tá vedou a médiami. Absentovala v tejto časti legitimizácia cirkevnou autoritou. V oblasti negatívnych medziľudských vzťahov bola taktiež najčastejšia legitimizácia všeobecným poznaním a vlastnou skúsenosťou. Vyskytla sa tu aj rodinná autorita a legitimizácia vedou, ale boli zriedkavé. Vôbec sa tu nevyskytla legitimizácia médiami a cirkevnou autoritou.

Vo výpovediach zameraných na prácu bola najčastejšia legitimizácia vlastnou skúsenosťou a rodinnou autoritou. Zastúpená tu bola aj tá všeobecným poznaním, cirkevnou autoritou a médiami. Veda ako autorita sa tu vyskytla tiež, ale veľmi zriedka.

V ostatných výpovediach, ktoré nespádali do vyššie uvedených okruhov prevažovala legitimizácia rodinnou autoritou, vlastnou skúsenosťou a všeobecným poznaním. Zriedkavejšie tu figurovala legitimizácia blízkou osobou, vedou, cirkevnou autoritou a médiami.

Ako možno vidieť z horeuvedených skutočností, vo všeobecnosti prevažovala legitimizácia vlastnou skúsenosťou. Veľmi časté bolo aj všeobecné poznanie a rodinná autorita. Menej časté bolo validizovanie výpovedí blízkou osobou, vedou, cirkevnou autoritou a médiami.

Za zmienku stojí aj niekoľko ďalších faktov. Zatiaľ čo u respondentov nad 50 rokov bolo badať relatívne široké spektrum magických praktík vo všetkých spomínaných okruhoch, u respondentov pod 50 rokov bolo poznanie magických praktík výrazne nižšie. Taktiež u tejto skupiny respondentov (pod 50 rokov) sa vyskytovala legitimizácia rodinnou autoritou menej frekventovane než u skupiny nad 50 rokov. Rovnako stálo za povšimnutie, že táto skupina informátorov nad 50 rokov často pri rozprávaní o svojich rodičoch rodičom onikala, čo sa u tej mladšej generácie nevyskytlo ani raz. Zaujímavé je aj všimnúť si odlišné vnímanie obyvateľov Hrosnkého Beňadika domácim obyvateľstvom a tými, ktorí sa tam prisťahovali. V porovnaní medzi domácimi a prisťahovanými neboli výrazné rozdiely ani v zdrojoch magických praktík, ani v magických praktikách samotných.

Zaujímavá je aj skutočnosť, že niektoré náboženské aktivity informátori sami za zvyky (ako sa o nich hovorilo počas rozhovoru s respondentmi) nepovažovali, minimálne si na ne často sami nespomenuli a spomenuli si až keď som sa na ne konkrétne opýtala. Tým, že väčšina mojich informátorov bola rímskokatolíckeho vierovyznania, tento jav sa vyskytol u mnohých respondentov.

Myslím, že sa mi podarilo počas výskumu nájsť odpoveď na moju otázku, avšak po výskume sa vyskytlo viacero nových tém ktoré by sa oplatilo vyskúmať. Dúfam však, že aj táto práca osvetlila aspoň kúsok z ešte nevyskúmanej problematiky v danej lokalite.

Literatúra

- BELKO, D.: Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky. (Diplomová práca). Bratislava, FF UK 1995
- BOURDIEU, P.: Nadvláda mužů. Praha: Karolinum 2000
- FRAZER, J. G.: Zlatá ratolesť. Praha, Mladá Fronta. 1994
- HORVÁTHOVÁ, E.: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava 1986
- TUŽINSKÁ, H.: Ako ľudia legitimujú svoje opisy neba a pekla. In: Škovierová, Z., ed. : Tradícia a spoločensko- politické zmeny na Slovensku po 2. svetovej vojne. Bratislava: Stimul 2002
- TUŽINSKÁ, H.: Pravda v príbehu, alebo v autorite? Niekoľko poznámok k rodu. In: Hlôšková, H., ed.: Folklor v kontextoch. Etnologické štúdie 12. Bratislava 2005
- VLČKOVÁ-STANKOVSKÁ, D.: Súčasné podoby mágie. (Diplomová práca). Bratislava, FF UK 2001
- WOLF, J. a kol.: Člověk ve světě magie. Praha, Unitaria 1992

Reklamné slogany v hovorovej reči

Katarína Kováčsová

Je reklamný slogan, ktorý prenikol do bežnej hovorenej reči folklórom? Na túto otázku som sa pokúsila odpovedať v tomto článku. Reklamné „výroky“, „heslá“ a „repliky“ – týmto pojmom označujem celé vety, či iba jedno slovo z vysielaných televíznych spotov, ktoré prenikli do bežnej hovorenej reči. Na základe zozbieraného materiálu sa pokúsim odpovedať na otázku, či sa jedná o folklór.

Materiál je prevažne z môjho vlastného zberu. Sústredila som sa na situáciu a motiváciu informátora čiže na kontext, ako aj na zistenie, či informátor vie odkiaľ výrok pochádza. V tejto práci budem túto formu krátkeho slovesného útvaru nazývať „slogan“, aj keď nie vždy sa bude jednať o slogan tak, ako ho chápe marketingová komunikácia.

V roku 1963 našu spoločnosť nazval Tadao Umesao „džohoka šakai“ – „informačnou spoločnosťou“. Tým že ju pomenoval, ukázal aj jej inakosť. Informácie zmenili svet. Na dnešnú spoločnosť už nemôžeme používať vzorce z 19. storočia. Na jeho konci totiž prebehla druhá priemyselná revolúcia a teda aj zmena spoločnosti. Na konci 20. storočia môžeme hovoriť o ďalšej revolúcii v technológiách, začínajú byť integrované. Nastáva výrazná snaha o zlučovanie funkcií rôznych zariadení. (Rankov:13-17) Dnes možno vysielat' tú istú informáciu po rôznych informačných kanáloch. Súčasťou života ľudí sa stali, rozhlasové a televízne prijímače, telefónne a iné zariadenia, ktoré uľahčujú a menia komunikáciu a šíria informácie. Do tohto vzťahu sa „votrelí“ rôzne ďalšie strany. Tieto si kupujú priestor v médiách, kde za poplatok ponúkajú svoje informácie divákovi. Kým príručka „Reklama a její technika“ z roku 1946 tvrdí, že v reklame majú byť všetky dôležité informácie uvedené (Brabec 1946:30), nová publikácia „Reklama – Jak dělat reklamu“ z roku 2007 už zastáva názor, že menej je niekedy viac a je potrebné „vypichnúť“ iba hlavnú myšlienku. (Vysekalová, Mikeš 2007:83). Reklamný čas v televízii je drahý, preto musí byť reklamný spot krátky. Počas cca 30 sekúnd musí presvedčiť diváka, preto informácie v ňom musia byť krátke a stručné. Pre reklamný spot je charakteristická heslovitosť a zhustenie informácií.

Reklamné slogany, ktoré prenikli do hovorovej reči môžeme určite zaradiť medzi frazeologizmy – ustálené slovné spojenia. Väčšinu zozbieraného materiálu by som však zaradila pod kategóriu čakatelia frazeológie. Do skupiny frazeologizmov patria porekadlá, príslovia a úslovia. Ich charakteristickou vlastnosťou je, že sú, tak ako reklamné slogany krátke, stručné a výstižné. V parémach sa dlho udržujú historizmy aj archaizmy. (Habovštiaková, Krošláková 1990:7) Reklamné slogany naopak pracujú s novotvarmi a snažia sa tým šokovať. Kým príručka „Reklama a její technika“ z roku 1946 tvrdí, že v reklame majú byť všetky dôležité informácie uvedené (Brabec 1946:30), nová publikácia „Reklama – Jak dělat reklamu“ z roku 2007 už zastáva názor, že menej je viac a je potrebné „vypichnúť“ iba hlavnú myšlienku. (Vysekalová, Mikeš 2007:83). Reklamný čas je drahý, teda reklamný spot je krátky. Počas cca 30 sekúnd musí presvedčiť diváka, preto informácie v ňom musia byť krátke a stručné. Pre reklamný spot je charakteristická heslovitosť a zhustenie informácií.

Každá nová technológia, prináša aj nový typ komunikácie. V spoločnosti, kde má skoro každá domácnosť aspoň jeden TV prijímač, nemožno predpokladať, že sa prítomnosť tohto prijímača nijako neprejaví. Televízia sa stala súčasťou domácností, rôznych rituálov (správy, či obľúbený seriál), predmetom rozhovorov, ale aj konfliktov.

Moja otázka znie: Je reklamný slogan, ktorý prenikol do bežnej hovorenej reči folklórom? K odpovedi si dopomôžem článkom Dana Ben-Amosa – Toward a Definition of Folklore in Context a v tej súvislosti aj článkom Alana Dundiesa Text, Texture and Context. Dundies poukázal na nedostatočné klasifikovanie žánrov a na fakt, že istý jav môže meniť svoje zaradenie k folklórnemu žánru. Pre kategorizáciu žánru navrhol kategórie text, textúra a kontext. Pod pojmom text rozumieme samotný obsah, ktorý je predávaný, a pod pojmom textúra rozumieme samotnú stavbu – napríklad verše, to ako sú komponenty postavené. Pri prekladoch sa text zachová, ale textúra sa mení. Pod kontextom rozumieme sprievodné javy, ktoré jav sprevádzajú, špecifickú sociálnu situáciu. Bez uvedenia kontextu, nemôžeme odpovedať PREČO sa daný jav deje. (Dundies 1980:20) Ben-Amos nesúhlasí s vytrhávaním javov z ich prirodzeného prostredia, situácie a času. Publikum a jeho reakcie, či početnosť, vekové, či gendrové zastúpenie v ňom je pre stanovenie žánru dôležité. (Ben-Amos 1972:3)

Počas zberu som zozbierala 24 reklamných sloganov, ktoré boli spolu v bežnej reči použité 294 krát, 243 respondentmi. 9 z týchto sloganov bolo

použitých iba jedným respondentom, 3 slogany používali dvaja respondenti (nie tí istí). 5 reklamných spotov som zaznamenala viac, ako 20 krát a to sú práve tie, ktoré ma zaujímajú:

Imidž je na nič, počúvam svoj smäd (imidž ništo) (Sprite)

Materiál:

„Nevadí, imidž je na nič“

(m 19, reakcia na nebezpečne vyzerajúci pád na tréningu)

„Daj si ešte jedno.“

„Dám si ešte jedno? Hlava hovorí choď domov, smäd hovorí daj si ešte jedno, počúvnem svoj smäd, dám si ešte jedno.“

(m 26, pri posezení na pive, toto je jeho obvyklý monológ, ktorý všetci jeho známi poznajú a niektorí ho tiež prevzali)

„Ty máš biele ponožky?“

„No a čo, imidž je aj tak na nič.“

(m 18, k obleku si nazul biele ponožky, stužková)

„Imidž ništo!“

(m 25, nevedel identifikovať jazyk, v ktorom prednášal reklamný slogan)

„Imidž je nanič, počúvaj svoj smäd!“

(m 20, pred vystúpením Fire show, počas ktorého sa mal napit' horľavej zmesi a následne „pl'ut“ oheň)

Kontext:

Tento reklamný slogan sa počas môjho zberu ukázal ako najčastejší a dokonca sa rozdelil. Prvá časť, „Imidž je nanič“ sa používala na zľahčenie trápnej situácie, keď by malo nasledovať poľutovanie a účasť (namiesto slov „nevadí“ alebo „to je jedno“). Druhá časť sloganu „počúvaj/m svoj smäd“ bola na druhej strane používaná na ospravedlnenie konzumácie alko/nealko nápojov. Množstvo novinových a časopisových článkov využíva tento slogan a tiež sa často vyskytuje aj na rôznych blog portáloch na sieti, tieto zdroje som však nebrala do úvahy. Čo ma prekvapilo, bolo používanie tohto sloganu aj strednou a staršou generáciou.

Toto nem dopadne dobre. (Šofokola)

Materiál:

„*Toto nem dopadne dobre!*“

(ž 25, cestou po diaľnici, keď autu začal vynechávať motor)

„*Toto nem dopadne dobre!*“

(ž 28, pri prebiehaní cez cestu)

„*To nem dopadne dobre!*“

(ž 42, pri pokuse výjsť zo spleti cestičiek a kruhových objazdov pri OC Avion, respondentka je maďarskej národnosti a má silný maďarský prízvuk)

„*Pán režisér, to nem dopadne dobre!*“

(m 27, reakcia na zoradenie choreografií vo vystúpení, výrok smeroval k zostavovateľke programu.)

Kontext:

Tento reklamný slogan bol síce druhým najčastejším v čase môjho zberu, ale keďže tento reklamný spot pracuje s postavami v práve vysielanom populárnom seriáli *Susedia*, ide skôr o výroky z tohoto seriálu, ako z reklamného spotu. Jedinou výnimkou, ktorú viem s určitosťou identifikovať podľa oslovenia ako reklamný slogan, je posledný uvedený príklad. Všetky ostatné sú sporné, keďže na otázku kde danú vetu počuli, respondenti odpovedali že televízii a udávali ako zdroj seriál aj reklamný spot. Všetci opýtaní vedeli identifikovať produkt, ktorý tento reklamný spot predvádza. Reklamný spot ukazuje postavy zo seriálu, Ildikó a Lászla, ako nakrúcajú reklamu na Šofokolu, ale nedarí sa to, pretože, raz ju Ildikó vypije skôr, či Lászlo povie niečo nesprávne. Nakoniec to jeden, alebo druhý zhodnotia: „Som vravel/a že to nem dopadne dobre, keď on/ona...“ a spomenú čo spravil ten druhý a prečo sa spot akože nemohol natočiť. „To nem dopadne dobre“ hovorili respondenti, keď pochybovali o nadchádzajúcej situácii.

Vyprané v Pervole (Perwoll)

Materiál:

„Máš nové boty?“

„Nie, vyprané v Pervole.“

(ž 18, ž 18)

„Máš nový účes?“

„Nie, vypraný v Pervole.“

(ž 40, ž 20)

Kontext:

Tento reklamný slogan bol v mojom zbere v poradí tretí najčastejší. „Nie, vyprané v Pervole!“ môže byť odpoveď na akúkoľvek otázku, typu „To máš nové?“. Reklamný spot pracuje v podstate stále s tým istým, len rôzne inovovaným príbehom: Nieкто má na sebe oblečené niečo veľmi pekné a novo vyzerajúce a pýta sa či je odev nový, na čo sa mu dostane odpovedi, že odev je starý, ale vypraný v Perwolle a následne odpovedajúci z tašky vytiahne celú fľašu Perwollu, minimálne 1,5 litrové balenie. Tak, ako je absurdný celý spot, také absurdné sú aj použitia reklamného sloganu v bežnom rozhovore. Nezaregistrovala som ani jeden prípad, keď sa nieкто pýtal na nový sveter a odpoveďou by bol práve tento reklamný slogan.

Teraz si dáme Deli (Deli)

Materiál:

„Čo teraz?“

„Teraz si dáme Deli.“

(ž cca 18, ž cca 18, keď zmeškali autobus)

Kontext:

Tento reklamný slogan je častý a skoro vôbec nevariuje. Zmeny sa vyskytujú iba v otázke, na ktorú reklamný slogan reaguje: „No a čo teraz/ Čo bude teraz..?“ Spot pracuje s nepríjemnými situáciami, kde sa nepriazňou postihnutý človek pýta druhého – optimistu: „Čo teraz?“ Na čo je mu ponúknutá odpoveď: „Teraz si dáme Deli“ Príklad – pozitívny baby test. V skutočnosti sa však slogan

používa v súvislosti s banálnymi situáciami. Čo však vraví v prospech chápania tohto sloganu ako folklóru je fakt, že je používaný úplne spontánne a bez premýšľania.

O2 jednička (O2)

Materiál:

„*Stal som sa outú jedničkou, tak si zapíš moje nové číslo...*“

(m 19)

Kontext:

Týchto reklamných sloganov som zachytila tiež veľké množstvo, ale iba v tomto význame. Najviac som ich zaznamenala v čase vrcholiacej náborovej kampane. V materiály uvádzam iba jednu variáciu, keďže všetky boli veľmi podobné, či rovnaké. Respondenti nepovažovali výrok za vtipný, ani neironizovali. To že sú „outu jedničkou“ brali ako fakt, nad ktorým praveľmi nepremýšľali.

Okrem týchto piatich sloganov som zachytila aj iné, zriedkavejšie, tu je niekoľko príkladov:

Každá piata žena (Piata žena): „*Nebi ma, ja nie som nejaká piata žena!*“ (ž, cca 15, pred školou chlapec naháňa dievča a snaží sa ho trafiť pravítkom)

Robitusin (Robitusin): „*Robitusin!*“ (ž 19, na zakašľanie)

Azuritko (Azurit): „*Budeš tu keď sa vrátim?*“ „*Čo som ja Azuritko?*“ (ž 28, pri lúčení sa pri odchode do práce)

Enjoy! (Coca Cola): „*Enjoy!*“ (m 19, priniesol nápoje kamarátom v podniku, v ktorom nebola obsluha ku stolom – namiesto „nech sa páči!“)

To je moji bračka (Fanta): „*To je moji bračka Milan.*“ (m 19, predstavuje mi svojho staršieho brata)

Bamboocha! (Fanta): „*Je to bám-buča!*“ (dieťa – nedokázala som určiť pohlavie – v nafukovacom hrade)

Keď ju miluješ, nie je čo riešiť (Kofola): „*Keď miluješ, nie je čo riešiť...*“ (m 25, povzdych nad meškajúcou priateľkou)

Päť zložiek (Pedigree): „*Čo je to?*“ „*To je dobré, obsahuje to všetkých päť zložiek pre dokonalú kondíciu tvojho najlepšieho priateľa*“ (matka dáva dcére vitamíny – dcéra cca 14, matkin vek neviem určiť)

Záliv, príliv v zálive, José, José v zálive (T-com, internet): „*Príliv v zálive, odliv v zálive, Chosé, Chosé v zálive...no nuda, no*“ (m 28, odpoveď na otázku, ako sa mu páčil film)

To nie ja, to moja Shauma! (Shauma): „*Kto tu nechal taký bordel?*“ „*To nie ja to moja Šauma!*“ (matka 29, dcéra 9, matka sa vrátila z práce a našla kuchyňu neupratanú)

Energia zbalená na cesty (Tatranky): „*Džerinko je taká energia zbalená na cesty*“ (ž 24, o svojom psovi. Má dvoch psov a Džerinko má rád dlhé prechádzky po lese a týmto výrokom majiteľka vyjadrila, jeho neskonalú energiu)

Delisa, nezdvihne náladu (Delisa): „*Aj Delisu som zjedla. Nezdvihla mi náladu:*“ (ž 25, po únavnom vyučovaní)

Ben-Amos charakterizuje folklór pomocou kolektivity a komunity. Uvádza príklad svojho informátora, ktorý bol síce autorom piesní, ale spolupracoval so spevákmi a tí mu jeho piesne menili, kým neboli všetci spokojní. (Ben-Amos 1972:7) Osobne by som sa zamyslela, či dnes ešte niekto chápe folklór ako čisto kolektívny výtvor, alebo ho vidí skôr ako spoluprácu autora a komunity, alebo aj ako prebratie a úpravu autorovho diela komunitou. Zdá sa mi veľmi málo pravdepodobné, že napríklad tzv. ľudová pieseň len tak „vysublimovala“ z ničoho a zrazu tu bola. Bola samozrejme vytvorená svojím autorom, pravdepodobne k nej boli pridané iné slohy od iných autorov a nakoniec si ju spoločenstvo prispôsobilo sebe, tak aby boli všetci spokojní. Preto, aby bola chápaná ako folklór bolo nutné, aby ju spoločenstvo prijalo. Toto tvrdí aj Ben-Amos: „Hlavná vlastnosť folklóru ostáva rovnaká: verbálne umenie je sumou tvorivosti celej komunity v čase.“ (Ben-Amos 1972:7) Ben-Amos nesúhlasí s Andrewom Langom, či Edwardom Tylorom, že na to aby folklór mohol byť folklórom musí byť v podstate živou skamenelinou. (Ben-Amos 1972:8)

Folklór je často definovaný, ako opozitum k industriálnej modernizácii, ale na druhej strane sa nedá ubrániť dojmu, že dnešná kultúra je masmediálnou kultúrou a teda nemôžu byť v opozícii. Vidíme ako to, čo sa prezentuje v médiách čerpá z kultúry už existujúcej a naopak moderná spoločnosť zase čerpá z fondu masmédií. Odkedy už medzi slovom ľud (folk) a roľník nie je rovnítko, môže byť ľudom akákoľvek skupina ľudí, dostatočne stmelená, aspoň jedným faktorom. (Spellberg 1993:201) Aj Alan Dundies upozornil na fakt, že ľud bol

nesprávne spájaný z neliterárnosťou a vzostup literárnosti má za následok pokles folklóru. Toto ale nie je pravdou. (Dundies 1980:17)

Mohli by sme našu skúmanú skupinu nazvať ľuďom so spoločnými faktormi – všetci sledujú televízne vysielanie, ten istý okruh, sledujú reklamné pásma, a vytrhávajú z nich časti, ktoré vkladajú do svojej reči. Keďže najviac mojich respondentov bolo v pubertálnom a mladom veku (nie preto, že by som vynechala staršie generácie, ale pretože tieto sa takto nevyjadrovali), môžeme povedať, že preberanie reklamných sloganov je doménou detí, mládeže a mladých ľudí. Nemusí to však byť striktným pravidlom a staršie generácie to nevyklučuje, pretože moje pozorovania potvrdzujú, že pasívna znalosť sloganov tu je.

Aby sme mohli niečo klasifikovať ako folklór, musí to byť prijaté aspoň pasívne väčšou časťou členov spoločenstva. Teda aj keď tieto reklamné slogany nepoužíva väčšina členov, je pravdou, že tieto slogany poznajú a reagujú na ne v ich význame. Tiež sa mení kontext. Kým v reklame sú slogany brané vážne, v hovorenej reči naberajú humorný charakter a majú zľahčiť situáciu.

Problém vidím v časovom hľadisku. Reklama je časovo obmedzená. Istá reklamná kampaň, a teda aj jej slogan má krátku životnosť. Ak nebol slogan dostatočne silný, veľmi rýchlo sa stráca z povedomia. Ak ide o folklór, ide o veľmi krátkodobú formu. Istú výnimku tvorí slogan „Imidž je nanič, ktorý prežíva napriek niekoľkým novším reklamným kampaniam značky Sprite.

Pre Bena-Amosa bol dôležitý akt predania. (Ben-Amos 1972:8) V našom prípade ide o prijatie informácie z reklamného spotu, napríklad – ak niečo nie je nové a vyzerá to nové, môže to byť vyprané v Perwole. Preto ako vtipná odpoveď je vhodná veta „Nie, je to vyprané v Perwole.“ Kým v reklamnom spotu sa jedná o jednoduchú „pravdivú“ odpoveď, v reálnom svete vyznieva táto veta tak absurdne, až je smiešna a preto často využívaná ako vtip. Nejedná sa o žiadnu radu typu – „vyper si to aj ty v Perwole, bude to vyzerat' ako nové“. Zmena kontextu vytvára folklór. Je otázne, nakoľko môžeme chápať ako folklór reklamné slogany, ktoré sa nevyskytujú dostatočne často. Až na jednu výnimku, boli druhou stranou pochopené okamžite. Teda môžeme povedať, že ich skupina pasívne pozná. Ak pochopili aj kontext – respondenti sa nesnažili reálne propagovať produkt, ale pobaviť, tak môžeme povedať, že aj keď reklamné slogany aktívne nepoužívajú, sú pasívnymi nositeľmi týchto prvkov. Samotné prenesenie od spojenia s istým produktom, môže byť ďalším znakom zľudovenia. Ako príklad si môžeme uviesť slogan na limonádu „Počúvaj svoj smäd“ novo spojeným s pitím piva.

Na základe zozbieraného materiálu a kontextov k nim patriacich môžeme povedať, že reklamné slogany sú krátkodobou formou slovesného folklóru. Aby to bolo možné dokázať, je nevyhnutné pripustiť, že dnešná spoločnosť, je informačnou spoločnosťou a teda prijíma informácie iným spôsobom, ako predošlé spoločnosti. Keďže tok informácií sa znásobil a zrýchlil. Môžeme predpokladať, že aj sa to dotkne aj kultúry a teda aj folklóru. Pri rýchlom tempe informácií, a teda aj prijímaných impulzov, nie je miesto pre pomalé prvky. Preto aj keď sa obsah javu – text, aj textúra môžu meniť, kontext ostáva a ten nám určuje, či sa jedná o folklór, alebo nie. V prípade reklamných sloganov, bolo treba uviesť, že sa jedná o bežný rozhovor, a teda ide o odlišný kontext, ako v reklamnom spote.

Folklór je záležitosťou kolektívu, skupiny a preto je dôležité, aby táto skupina prežívala folklórny jav spoločne. Ak vytrhnem časť reklamy z kontextu a vložím si ho do svojho vlastného kontextu – v prípade reklamných sloganov do bežnej reči, získam nové frazeologizmy. Tie sú síce inšpirované reklamným spotom, ktorý už nemusí byť aktívny, ale časom sú prispôbované na konkrétne situácie a to nielen štruktúrou, ale aj textom.

Literatúra:

- Ben-Amos, D.: *Towards a Definition of Folklore in Context*. JAF, 1972
- Brabec, J.: *Reklama a její technika*. Praha: Orbis, 1946
- Dundes, A.: *Text, texture and context in Interpreting Folklore*. Blumington Indiana Univerzity Press, 1980
- Dundes, A.: Who are the Folk? In *Interpreting Folklore*, Blumington Indiana Univerzity Press, 1980
- Habovštiaková, K.: *Človek v zrkadle frazeológie*. Bratislava: Tatran 1990
- Hornák, Š.: *Etika reklamy, etika žurnalistiky*. Bratislava: SOSPra, 2000
- Rankov, P.: *Informačná spoločnosť*. LCA Publischer Group, nedatované
- Spelberg, A.: Folklore and Massmedia. In Pertti J. Anttonen, Reymund Kvideland (eds), *Nordic Frontiers, Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*, Turku: Nordic Institute of Folklore 1993
- Vysekalová, M.: *Reklama – Jak dělat reklamu*. Praha: Grada Publishing, 2007

Materiál

**„ My zase nie tak ako vy viete, my zas inak, po
našom“**

Békešská Čaba -Vzťah dnešných používateľov slovenčiny ku slovenskému jazyku

Monika Išová, Barbora Škvarková

Ako študentky druhého ročníka Katedry etnológie a kultúrnej antropológie na Univerzite Komenského v Bratislave sme sa zúčastnili 30. národopisného tábora, ktorý sa konal od 14. júna do 20. júna 2008 v Békešskej Čabe. Počas jeho trvania sme sa pokúsili o krátkodobý výskum, alebo sondu, v danej lokalite. Ako tému nášho výskumu sme si zvolili problematiku vzťahu dnešných používateľov slovenčiny k slovenskému jazyku. K výberu takejto témy nás motivovala ustupujúca tendencia používania slovenčiny v tejto obci.

Metódy a techniky

Z osobných motivácií musíme uviesť i jazykovú bariéru, ktorou pre nás bola neznalosť maďarského jazyka a na základe ktorej sme boli pri našom výskume odkázané výlučne na informátorov hovoriacich po slovensky. Ako výskumnú techniku sme zvolili pološtrukturované interview a sústredili sme sa na zber kvalitatívnych údajov. Rozhovory s informátormi sme viedli samostatne, ale i spolu. Interview boli nahrávané na diktafón, ak nám k tomu dali informátori súhlas. Súčasťou nášho výskumu bolo tiež zúčastnené pozorovanie v Slovenskej materskej škole. Okrem krátkosti nášho výskumu bola častým problémom počas rozhovorov jazyková bariéra, vyplývajúca z úrovne znalosti slovenčiny u informátorov a našej neznalosti maďarčiny.

Pri výskume nám veľmi pomohli tiež informácie, ktoré sme získali z prednášok počas Národopisného tábora, ako aj príhovor riaditeľky slovenskej školy, ktorý nám podal mnohé informácie o fungovaní školy. Taktiež literatúra, venovaná práve téme jazyka slovenskej menšiny v Maďarsku a histórii

skúmanej lokality nám bola na osoh. Napríklad zborníky Slovenský jazyk v Maďarsku, Bibliografia a štúdie- I,II , ako aj publikácia Cesta zarúbaná?

Skúmaná lokalita

V histórii Békešskej Čaby usadlíci z oblasti dnešného Slovenska zohrali významnú rolu. Ako mnohé osady Dolnej zeme, i Békešská Čaba bola následkom dlhotrvajúcich bojov Uhorska s Osmanskou ríšou vyľudnená. Pôvodní obyvatelia sa pred nebezpečenstvom rozutekali po okolí a do miest. Na vyľudnených panstvách sa postupne objavili putujúci pastieri, zväčša z oblastí Srbska a Rumunska. Už koncom 17. storočia sa do oblasti Dolnej zeme dostávajú počas sezónnych prác „robotníci“ z Gemerskej stolice. Prvou Slováckmi osídlenou osadou v Békešskej stolici bola práve Békešská Čaba. Sem už od roku 1718 docestovávali osadníci z Novohradu, z Hontu a z Peštianskej stolice, Gemeru a iných oblastí. Novousadlíci z oblasti Slovenska boli prevažne evanjelického vierovyznania. Výsledkom spontánnych útekov, ale i osídľovacích akcií zemepánov po niekoľkých rokoch bolo, že množstvo obyvateľstva vzrástlo natoľko, že už v prvej polovici 18. storočia začali v okolí Čabi zakladať nové slovenské kolónie. I tak však Békešská Čaba ostala najľudnatejšou dedinou Uhorska a v roku 1820 už mala viac ako 20.000 obyvateľov. Osada v roku 1919 získala štatút mesta a v roku 1950 sa stala sídlom župy, od roku 1990 je župným mestom. V povojnovom období sa i obyvateľov Békešskej Čabi dotkla výmena obyvateľov medzi Maďarskom a vtedajšou Československou republikou. V rokoch 1948/49 sa tak obyvateľstvo hlásiace sa ku slovenskej národnosti presťahovalo na územie dnešného Slovenska a do mesta prichádzalo čoraz viac obyvateľov maďarskej národnosti.

Slovenské inštitúcie a organizácie v Békešskej Čabe

Dnes v obci pôsobí viacero slovenských organizácií a inštitúcií. Patrí sem Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Slovenský oblastný dom, Čabianska organizácia Slovákov sídliaca v Dome slovenskej kultúry a publikujúca Dolnozemskeho Slováka. Slovenská menšina sa aktívne zapája do spolkového a spoločenského života v obci. Na tzv. pávích krúžkoch sa stretáva najstaršia generácia čabianskych Slovákov a v Slovenskej škole sa vzdeláva mladá generácia. Výsledkom toho sú spevácke súbory Ružička a Orgován, ktorých

členovia zo staršej generácie čabianskych Slovákov majú vo svojom repertoári rôzne slovenské tradičné ľudové piesne, ale aj tvorbu miestnych obyvateľov. Najmladšia generácia sa zas realizuje vo vysielaní miestnej televízie, kde študenti slovenského gymnázia hlásia správy v slovenčine. Miestni Slováci sa tiež prezentujú na Festivale čabianskej klobásky, gastronomickom podujatí čerpajúcom práve z gastronomických tradícií čabianskych Slovákov. Okrem toho, knižnica v Békešskej Čabe má oddelenie so slovenskou a po slovensky písanou literatúrou a vo Veľkom evanjelickom kostole sa i dnes pravidelne konajú omše v slovenčine. V Békešskej Čabe pôsobí tiež Slovenská škola. Tá zahŕňa materskú školu, základnú školu, gymnázium a internát. Rovnako tu funguje znovu založené Metodické centrum pre materské školy.

Fungovanie slovenskej školy

Slovenská škola v Békešskej Čabe vznikla v roku 1949. Po druhej svetovej vojne, po výmene obyvateľstva spôsobeného benešovými dekrétmi, nastali pre školu ťažké časy. Po tejto výmene mala škola oficiálne iba jedného žiaka. Zo začiatku chodili do tejto školy hlavne potomkovia roľníkov, deti zo sálašov (filiálnych hospodárstiev v okolí mesta), zo Sárvaša, zo Slovenského Kómloša a z rôznych iných obcí.

Rok 1953 sa stal pre školu významným tým, že to bol rok, kedy maturoval prvý ročník na škole. Na pamiatku tohto „legendárneho“ ročníka majú doteraz vyvesené na škole fotky jeho žiakov, vedľa ktorého visia vždy aj fotky aktuálneho maturitného ročníka.

V každom ročníku bolo, ale aj teraz je v priemere približne 15 žiakov. Absolventi tejto školy sa môžu prihlásiť na rôzne vysoké školy, univerzity v Maďarsku. Koncom 70tych rokov sa začala vlna záujemcov o štúdium na slovenských vysokých školách. Po roku 1989 nastal zlom, a po veľkých spoločenských zmenách nastali nové príležitosti kde sa uplatniť.

Okolo roku 2000 vznikla pre národnosti v Maďarsku možnosť založiť si vlastné inštitúcie. Vďaka tomu vzniklo aj Slovenské pedagogické metodické centrum pre materské školy, vytvárala sa školská sieť, ktorá sa dostala pod záštitu celoštátnej slovenskej samosprávy.

Čo sa týka materskej školy, v súčasnosti má 84 žiakov, pričom sú rozdelení do 3 skupín (na porovnanie, pred 5-6 rokmi mali len jednu skupinu žiakov v materskej škole). Väčšina žiakov sa prvý krát dostane do kontaktu so slovenským jazykom až v materskej škole. Z tohto dôvodu je markantná

dôležitosť materských škôl z hľadiska používania slovenského jazyka. Deti si tu osvojujú slovenský jazyk postupne, pomocou rôznych slovenských hier, pesničiek, rečovaniiek. Taktiež väčšina aktivít, ktoré idú robiť, sú im najprv vysvetlené po maďarsky a následne po slovensky. Takto sa deti najprv naučia po slovensky veci, s ktorými často robia a jednoduché vety, ktoré v materskej škole využijú, (ako napr. „Prosím si papier.“ Prosím si zavesiť topánky.“) Postupne sa ich slovná zásoba rozširuje vďaka už spomenutým hrám a pesničkám.

V súčasnosti možno badať, že záujem o slovenskú školu narastá, zvyšuje sa aj počet žiakov. Dokopy má materská škola, základná škola a gymnázium 378 žiakov. Čo sa týka výučby slovenčiny, na základnej škole sa žiakom dostane 5 hodín slovenského jazyka týždenne, v rámci toho sa žiaci oboznámia so slovenskými reáliami, dejinami. Na prvom stupni je základom vecné učivo, ktoré je základom neskoršieho zemepisu, takže slovná zásoba sa osvojuje postupne. Od druhého stupňa cez gymnázium možno hovoriť už o riadnej výučbe slovenského jazyka.

Na gymnáziu sa vyučuje 5 hodín slovenčiny, plus navyše si môžu žiaci pridať 1 alebo 2 hodiny v 11 a 12 ročníku. V slovenskom jazyku sa vyučujú nasledovné predmety: dejepis, zemepis, slovenské reálie, spev a hudba. Na žiakov sú ohľadne maturít kladené rovnaké požiadavky ako na ostatných školách v Maďarsku- to zahŕňa povinný maďarský jazyk a literatúru, dejepis, matematiku, slovenský jazyk a literatúru (povinné na tejto slovenskej škole) plus jeden povinne voliteľný predmet, ktorým najčastejšie býva anglický jazyk, nemecký jazyk, fyzika alebo biológia.

Do budúcnosti by chceli zaviesť aj nultý ročník. Vďaka nemu by mali byť žiaci lepšie pripravený do prvého ročníka. Popri slovenskom jazyku by ho chceli rozšíriť aj o anglický jazyk a o výučbu poznatkov o Európskej Únii. Aktuálnym problémom je neustály rozpor medzi výkladom spoločných dejín Slovákov a Maďarov.

Predovšetkým sa hodnotí v spoločnosti naša výchova. Výchova žiakov a starostlivosť o žiakov. /Žena 2/

Priebeh výučby slovenčiny

My sa snažíme o to, aby to bolo vždy hravými spôsobmi realizovaný a kladie dôraz na to, aby čím viac pred nimi, s našou slovenčinou (smiech) , rozprávali po slovensky. Takže iste, sú tam jazykové chyby, iste sú tam také zvláštne výrazy, ale predsa počujú, ako my, sa medzi seba rozprávame po slovensky. Tak pritom celý deň, im všetko povieme aj po maďarsky aj po slovensky. Môžem to hovoriť, že skoro dvakrát toľko rozprávame, ako učiteľky druhých škôlok (...) Všetko všetko čo prebieha tu v škôlke povieme im aj po maďarsky aj po slovensky. S tým dosiahneme toľko, že deti po slovensky ešte rozprávať nebudú vedieť. Aj vy ste t určite učili, že komunikácia, to ešte v ďalších obdobiach sa rozvíja, ale už deti rozumejú, že o čom je slovo. Takže tá pasívna slovná zásoba u nich sa rozvíja zväčša, ale u veľkých, čiže najstaršie ročné obdobia, najmä keď v máji, v apríli, keď končí školský rok, vtedy zbadáme, že aj oni vedia aj odpovedať na tie najjednoduchšie otázky a vtedy, keď je pre nich otázka v danom forme. Keď ja inak opýtam ako moja kolegyňa, tak im už to robí ťažko. Ale „ako sa voláš?“ to každý deň počujú. (...) Ale čo poznajú formu (otázky), na tú už dávajú aj odpovede. (...)

Takže myslím si, že tie tri, štyri roky sú na to dobré, aby mali vzťah k slovenčine, aby pozbierali slovnú zásobu, hoci je aj to pasívna slovná zásoba, a pritom ideme do Slovenského domu, ideme sem-tam, takže ten vzťah k slovenčine, slovenské piesne veľmi radi spievajú, majú lepšiu melodickosť ako maďarské piesne. (...) Veľmi radi majú rozprávky, vždy vyberáme také, ktoré im vieme aj po maďarsky, aj po slovensky...(?! Takže prvý týždeň len po maďarsky, druhý týždeň už po maďarsky a pridáme k nim aj maňušky, alebo obrázky,.. Aby v sebe mali predstavu, o čom rozprávka je. A potom aj po slovensky začneme. Keď už po maďarsky celkom vedia, aj by vedeli zahrať, tak pridáme slovenčinu. (...) Keď pridáme slovenčinu už im ani nerobí ťažkosť, že o čom je slovo a a tie situácie, dialógy, sú najpraktickejšie, lebo (...) keď dve zvieratká rozprávajú, tak potom deti ten dialóg môžu aj v živote použiť.

A všetky tie deti potom pôjdu na túto základnú školu?

Nie, to je náš problém a ťažkosť pre nás, že vlani šli 67 percent. (...) V tomto roku len 50 percent je tu a ostatní odišli. Ale aj v tom je to, že v Békešskej Čabe je 10 alebo 12 základných škôl. Každá škola im usporiada nejaké možnosti. Napríklad v tomto roku piati takí odídu, ktorí, keď sem priši do škôlky, lebo v meste počuli že je tu všetko pre deti, vtedy už ich sestra alebo brat chodil do inej

školy. (...)Vidíte pani učiteľka, tam chodí sestra, tam chodí brat, tak nemôžeme, že on sem a oni tam, tak radšej tam.

Aké má podľa vás táto škola renomé v povedomí ľudí?

Z roku na rok vždy lepšie. To viem lebo moje deti, aj dcéra aj chlapec chodia do iných škôl. A vždy som počula ako tam pracujú s deťmi a ako dávajú na nich pozor, a vidím, že tu, ako pracujú. Moje deti, keď majú ťažkosti, tak vždy prišli sem a pani učiteľky im vysvetlili tak, že jednoducho a a všetko porozumeli. (...) myslím, že aj ostatní to tak myslia.

Chýba jej, že momentálne nemá v škôlke žiadnu kolegyňu zo Slovenska.

Dve kolegyne vôbec nerozumejú, keď pred nimi rozprávam po slovensky! Jedna sa teraz učí, a druhá, ktorá je ošetrovateľka, vôbec nie.

/Žena 4/

Na starosti má 7. a 8. ročník, poobede im pomáha s učením a úlohami.

Ako to prebieha?

Začnem o jednej, potom deti na obed a potom pôjdeme na dvor, asi o druhej, potom ideme silencium o štvrtej, vtedy, keď chcú, tak pomáham. Učia sa napríklad dejepis a odpovedajú,... Keď majú úlohy tak úlohy robia, a keď niečo musia niečo naučiť tak odpovedajú. Preberá s nim vždy ten predmet, z ktorého im učitelia zadajú úlohy alebo, ktorý sa potrebujú najviac učiť.

Ako tu prebieha na škole výučba slovenčiny?

Tak možnože, prvý krát len rozumieť, vedieť, lebo nie gramatika, ale rozumieť, zhovárať. (...) Lebo keď nevie, ani nerozumie, ani nezhovára. (...) Preto to majú ťažké, napríklad, keď deti sa nechcú učiť, napríklad slová, tak nevie ani rozumieť slová.

To čo ty učíš, učíš v akom jazyku?

Veľa maďarsko, lebo napríklad matematika, nejaké predmety sú po maďarsky, a nejaké predmety ako zemepis, dejepis, slovenčina, sú po slovensky.

Dejepis a zemepis, napríklad, učíš po slovensky?

Áno, ale keď nevie, napríklad, tak prekladujeme (preložia do maďarčiny) a potom...

/Muž 2/

Slovenské pedagogické metodické centrum pre materské školy vzniklo v roku 2003. Táto inštitúcia slúži ako metodická pomoc pre učiteľky materských škôl, nielen v Békešskej Čabe. Vzniklo hlavne kvôli skutočnosti, že učiteľky materských škôl nemali žiadne metodické inštitúcie, ktoré by im

pomáhali v práci. Navyše má slúžiť v hľadaní takých ciest, ktoré pomáhajú v osvojovaní si slovenského jazyka a jeho výučbe v materskej škole. Organizuje tiež stretnutia učiteliek materských škôl ako aj rôzne aktivity.

Od roku 2006 sa jeho aktivity a pôsobenie rozšírilo aj o základné školy (nielen v národnostných školách, ale aj v takých, kde sa slovenský jazyk vyučuje ako predmet). Hlavnou aktivitou metodického centra je vydávanie metodických zošitov, s rozličnými tematikami. Obsahujú rôzne CD s ľudovými piesňami, hrami, a pod. Členené sú podľa tematiky ročných období, sviatkov.

Organizujú sa aj Metodické dni, počas ktorých sú prvý deň v Békešskej Čabe, a na ďalší deň sa ide s tým istým programom do Budapešti a pod. Majú pevne stanovený program. Najprv je nejaké ukázkové zamestnanie, nasledujú prednášky v slovenskom jazyku, a na záver nasledujú umelecké dielne týkajúce sa zvolenej témy.

Nadácia pre nadaných je ďalšou aktivitou metodického centra. Je to program pre nadané deti, a ich učiteľov. Hlavnou podmienkou je, že to musia byť žiaci zo slovenskej školy. Majú napísať rozličné písomné práce, ktoré majú do centra zaslať. Počas 7. a 8. ročníka to majú deti každý rok posilať spolu s priemerom z vysvedčenia, a tie, ktoré to splnia, dostanú finančnú odmenu, ako aj ich učitelia (tí však dostanú o niečo nižšiu odmenu).

Tento rok plánujú vydať databázu slovenských inštitúcií aj materský škôl aj slovenský škôl v celom Maďarsku. Taktiež plánujú organizovať súťaž medzi žiakmi zo Srbska, Rumunska a Maďarska. Vydávajú taktiež metodický časopis Slovenčinár, pre pedagógov základných škôl a gymnázií.

Analýza

Zozbieraný materiál z výskumu sme sa rozhodli podrobiť analýze najskôr v troch menších častiach, na základe témy, ktorej sa daná výpoveď týkala. Rozdelili sme ho do troch hlavných okruhov, ktorými sú:

- V akých situáciách respondenti slovenčinu používajú?
- Prečo chodia do slovenskej školy, resp. prečo ich tam rodičia podľa nich dali? (v prípade staršej generácie kde a akým spôsobom sa oni učili slovenčinu)
- Ako respondenti vnímajú slovenčinu, respektíve aký k nej majú vzťah?

Načali sme však aj iné témy, ako napríklad otázku etnicity a slovensko-maďarské vzťahy.

V každej časti budú závery z daného okruhu ilustrované výpoveďami informátorov. Po týchto čiastkových analýzach budú nasledovať závery z nich vyvodené, v ktorých sa pokúsime zhrnúť, čo sme našim výskumom zistili, prípadne, aké nové otázky sa naskytajú.

V akých situáciách respondenti slovenčinu používajú?

No v každodenných situáciách. V privítaní, v komunikácii, v rámci školy. Síce sú aj také deti, ktoré v meste keď sa stretneme, tak odzdravia po slovensky, ale tých je menej.

Doma ju nezvyknú používať?

Keď majú doma rodinu, starých rodičov ktorí rozprávajú, alebo náhodou rodič sem chodil, tak určite. Keď rodič vie komunikovať s deťmi (v SJ) tak to je nám veľmi dobre. /Žena 2/

V škole, na hodinách.

Aj niekedy inokedy?

Nie, len na hodinách.

Čo myslíš, prečo sa tak hovorí len na hodinách, a nie aj v iných situáciách?

Lebo ostatní sú tak trochu hlúpi. Nevedia po slovensky. /Žena 1/

Používajú (deti) slovenčinu aj doma?

Nie, radšej starí rodičia. Viete, starí rodičia používali, a potom, ich deti už vôbec, alebo veľmi málo rozprávali a teraz znovu je taký čas, znovu sa zobudil záujem. (...) Mnoho krát počujeme, že veľmi ľutujú, že oni na to nedávali, a ich rodičia nedávali na to pozor, aby lepšie oni osvojili slovenčinu.

Ako dlho trvá tento oživený záujem?

Pár rokov je to. Môžete vidieť, už máme tri skupiny, a pred piatimi, šiestimi rokmi mali sme len jednu skupinu. Ja si myslím, že to je veľmi dobrý výsledok, že sme to dosiahli. Ved' škôlky zatvárajú dverá, lebo vždy je menej dieťa. Nemajú ich toľko aby vedeli pracovať.

Kde všade okrem školy môžu deti používať slovenčinu?

Do divadla môžu, aj v kine môžu, aj keď idú do tých kultúrnych, ako Slovenský dom, (...) takže sú také inštitúcie kde môžu. Ale v živote, keď odcestujú niekde. Aj mamičky hovoria naše, ktoré idú napríklad v zime lyžovať, tak hovoria, že deti po slovensky sa pozdravili, a hovorili všetko, čo oni sa tu naučili, že boli veľmi pyšní na to, že oni odtiaľto odcestovali tam, a že ich tam porozumeli! (...)

napríklad oni odcestujú k mori, chorvátske, aj tam porozumieť sa dá so slovenčinou.

/Žena 4/

Môžu ju počúvať cez televízor, napríklad, sú Naša obrazovka ,a to je so slovenským jazykom, ale je to vypísané aj po maďarsky. Aj čabianske správy sú, v Čabe sú slovenské správy, napríklad tu deti prečítajú, tí gymnazisti, ktorí chodia tu, a niekedy keď idú v tábore, napríklad, do Slovenska, nejaký tábor.

A tie správy čo bývajú po slovensky pozerajú ľudia?

Starí. Možnože starí, lebo aj to, že tá Naša obrazovka, to je v pondelok o dvanástej. A veľa pracujú, keď to dajú. Ale to, v čabianske správy môžeme, lebo je to večer.

Nevieš či to ľudia zvyknú pozerávať?

Neviem.

A ty?

Ja nie, lebo ja poobede pracujem.

Pri akých príležitostiach sa ľudia v Čabe rozprávajú po slovensky?

Veľmi málo rozprávajú. Myslím že starí rozprávajú veľa, alebo väčšie (viac) , deti alebo mladší veľmi máličko. Lebo, lebo, možnože nevedia takto po slovensky, že perfektne, a preto nechcú, boja, že povedia niečo, čo zle bude, napríklad. Preto, niekedy aj ja zhováram po slovensky, ale to, čo viem.

/Muž 2/

Myslím, že len v škole. A keď idem do tábora,... Keď ideme na výstavu, a sú tam staré ľudia, s nimi rozprávame po slovensky

/Žena 5/

No na hodine a len tam. Ja mám sestry a im ich porozprávam (tajomstvá) nejaké zážitky po Slovensky... pred niekedy učiteľkami, lebo nie každá vie po Slovensky. ...ony (sestry) nevedia tak písať...

/Muž 1/

A het ešte od matere som sa naučila a het prvú, druhú klás (triedu, ročník) som sa po Slovensky učila... potom som išla do druhej škole a tam sme sa potom už po Maďarsky.

Hat my sme sa ešte Slovensky dovrávali. Aj stará mať. Hat ja som mala vtedy asi dvanásť rokov, hádam, keď sme sa dovraveli už len po Maďarsky v škole som sa i dovrávala po Maďarsky... /Žena 6/

Rozprávame sa (so súrodencami po Slovensky) teraz málo, ňi veľmi, tak my teraz po Maďarsky každý. Mám ešte jedného brata, i sestra a hat keď prídu ženy staršie k nám, tak to po Slovensky dovrávame. My zase nie tak ako vy viete, my zas inak, po našom /smiech/. My sme takí miešani Slováci. Aj keď sa tak po ulici stretieme s voľakým, aj na pl'aci...

Mám ja sestru a jej deti chodili tuto (do Slovenskej školy)... On (syn) chodil do takej školy že by mal robotu (odborné učilište), do maďarskej. On šecko rozumie, iba nevraví. Som ho ešte nepočula vravieť po Slovensky. Má jedného syna. Malý teraz má trinásť rokov, ale on nepočuje Slovensky. S jeho mamou býva a ta sa Maďarsky dovrávajú... Keď sme tak so starou mamou po Slovensky, tak mi tak vraví vnúčok, to vy viete po Slovensky? To my nevieme, to my len tak. Aj my sme tak chceli, že by sa i malý naučil, vnúčok. Ale on sa tak nechcel. Jeho mama po Maďarsky rozpráva i všetka rodina jeho, tak sa on nenaučí. On tak len málo vie, čo moju mamku počuje po Slovensky.

/Žena 8/

Hocikedy, keď chceme a keď môj otec nie je doma, lebo on nevie po slovensky... (spolužiaci) vedia, ale nie veľmi zvykneme po slovensky... Napríklad na ulici hráme, že my sme turisti, to je vtipné, keď popýtame a nik nám nerozumie. Vždy nám povedali po anglicky... Keď nejaké tajomstvá pred rodičmi či inými priateľmi.

Knižky, noviny aj filmy pozerám... Môj najobľúbenejší film je Klúče od mesta. Zvykneme pozerat' filmy na hodine slovenského jazyka. Málo aj na internete, v televízii, keď je dáke... Bravo alebo Popcorn (časopisy pre mládež) po slovensky

/Žena 9/

Analyzovaný materiál nám ukázal, že mladá generácia využíva slovenský jazyk najviac v škole (na hodinách hlavne). Menej často ho využívajú pri návšteve kultúrnych inštitúcií, pri návšteve Slovenska, pri pozeraní televízneho vysielania v slovenčine či čítaním kníh v slovenskom jazyku. Zistili sme tiež, že mladá generácia využíva slovenčinu aj ako prostriedok na rozprávanie tajomstiev, ako tajný jazyk. Veľmi málo z nich ju využíva pri komunikácii doma. V porovnaní so staršou generáciou, tam informátorky vypovedali, že v

minulosti používali slovenčinu ešte v bežnom styku, viac ako maďarčinu. U niekoľkých to dokonca doteraz pretrváva, keď sa stretnú s ľuďmi, ktorí sú jazykovo rovnako alebo podobne kompetentní (napr. so sestrami, v speváckom krúžku a pod.)

Z počtu žiakov v slovenskej materskej škole a výpovedí informátorov možno vidieť, že je obnovený záujem o učenie sa slovenského jazyka, a tým súvisiaci zvýšený záujem dávať deti do tejto školy. Tento vzrastajúci trend trvá podľa slov respondentov niekoľko rokov.

Prečo chodia do slovenskej školy, resp. prečo ich tam rodičia podľa nich dali? (v prípade staršej generácie kde a akým spôsobom sa oni učili slovenčinu)

No, aby sa naučili po slovensky, potom, starší súrodenci sem chodia, určite potreba znalosti druhého jazyka

Môže to byť podmienené aj tým, že majú rodinu zo Slovenska?

Nie, podľa mňa nie. Lebo máme takých rodičov, ktorí vôbec nie sú zo slovenského pôvodu. Sú také rodiny. /Žena 2/

Prečo sa učíš po slovensky?

Lebo to bolo najbližšie. Rodina sú Slováci, a...

Kebyže si ale môže vybrať teraz školu nanovo, nemenila by. /Žena 1/

Deti, ktoré sem prídu, vôbec nevedia po slovensky. Takže radšej rodičia majú záujem o to, aby sa deti naučili po slovensky. Alebo preto, lebo je pre nich ako cudzí jazyk, alebo preto, lebo starí rodičia, predkovia, niekedy rozprávali po slovensky a majú k tomu citový vzťah. Takže prídu sem, bez nejakého, slovného zásobu, a keď prídu, my sa snažíme o to, aby rada počúvali slovenčinu, rada rozprávali, rada spievali, rada sa zapojili do situácií.

Čo vás motivovalo, tu chodiť do školy?

Moji starí rodičia. Moja stará mať, a starý otec, medzi sebou len po slovensky rozprávali. Nárečím rozprávali, ale len po slovensky. Takže ja som to doma ani nepočula. Otec je môj, môj otec je maďarský, takže mamička, už doma oni rozprávali po maďarsky. Dost skoro mi mamička zomrela (...) ale otec mal záujem o to, aby som ja tú slovenčinu osvojila.

Vaše deti sa neučia po slovensky?

Nie, lebo môj muž vôbec nevie. (...) veľmi dobre sa učia, aj dcéra, aj chlap, ale z jazykového hľadiska sú po otca, otec sa teraz učí po anglicky a tak ťažko mu to ide...

/Žena 4/

Prečo ťa dali rodičia do tejto slovenskej školy?

Lebo vedeli, že to bolo ľahšie ako iné školy, preto chceli. Alebo aj to, že nový jazyk môžem sa tu učiť.

Oni si mysleli, že tu je to ľahšie?

Áno, lebo sú menej detí, a , to je asi rodičné,... Napríklad siedmáci sú teraz 14 a osmáci 16, takže to je menej.

Učivo je podľa teba ľahšie než na iných školách?

To neviem, lebo nechodil som iné školy, a, možnože áno, lebo to, že menej sú, tak môžu aj u jednej, u druhej povedať, keď nevie niečo, za to je ľahšie.

/Muž 2/

Neviem... moja predkovia sú Slováci, myslím.

/Žena 5/

Ako ste sa naučila po slovensky?

Keď som bola malá, od rodičov. Od mamy i starej mamy. Á my sme sa nie veľmi dovrávali, som len tak počula, som sa naučila... My sme do Maďarskej školy chodili. Ony (stará mama a mama) po Slovensky a my (súrodenci) po Maďarsky. My sme sa tak naučili. Aj môj syn sa tak naučil, šecker rozumie, iba nevraví. On sa tak naučil od mojej matere i starej matere, ale nevraví po Slovensky nič. Ta rozumie šetko čo ja vravím. Iba ja tak málo kedy.

/Žena 8/

Od materskej školy... Počula som, lebo moja mama, stará mama a mamička rozprávali. Medzi sebou, aj ja. Môj otec nevie. (Prečo ťa dali na Slovenskú školu?) Opýtala som a moja mamička povedala, neviem, ale každý rodič to dáva svojim deťom čo vie a ona nemala by čisté svedomie keď nenaučí mňa po slovensky. Ona chcela, že zachováme slovenskú kultúru...

/Žena 9/

Materiál nám ukázal, že hlavné dôvody, prečo rodičia dávajú svoje deti do slovenskej školy (keďže deti v tom veku ešte za seba nerozhodujú) sú: 1. pretože

mali alebo majú predkov alebo rodinu Slovákov, a teda sa k tomu viažu citovo, alebo

2. pretože to vnímajú ako príležitosť naučiť sa druhý jazyk na relatívne dobrej úrovni.

Empirický materiál nám ukázal, že hlavným dôvodom, prečo rodičia dávajú svoje deti do slovenskej školy, je podľa výpovedí informátorov fakt, že sa určitým spôsobom spájajú citovo so slovenčinou (tzn. majú alebo mali slovenských predkov, že chcú zachovať slovenskú kultúru a pod). Druhým častým dôvodom bola skutočnosť, že sa chcú učiť slovenčinu ako druhý jazyk. Jedna zamestnankyňa školy dokonca uviedla, že podľa nej to nemá súvis so slovenskými predkami, lebo tam majú aj deti, ktoré nemajú slovenský pôvod. V jednom prípade ako dôvod bola uvedená skutočnosť, že je táto škola ľahšia než ostatné- v zmysle, že sa deťom venuje viac času (a teda aj keď dieťa niečomu na hodine nerozumie, pedagóg sa mu môže viac individuálne venovať). V jednom prípade bol ako dôvod uvedený aj fakt, že sem dajú dieťa kvôli tomu, že tu má staršieho súrodenca (to je ale aj dôvod, prečo nie všetky deti po absolvovaní slovenskej materskej školy idú aj na slovenskú základnú školu- lebo mnohé, ktoré majú starších súrodencov na iných školách, idú na tú školu, kam chodí ich súrodenec).

Ako respondenti vnímajú slovenčinu, respektíve aký k nej majú vzťah?

Považujú slovenčinu za ťažký jazyk. Skloňovanie hlavne, a gramatiku hlavne. Konverzáciu, čítanie a písanie, to ovládajú podľa mňa ľahšie. Ale gramatiku, to, pre nich je veľmi ťažká gramatika.

Je tam aj nejaký citový vzťah k slovenčine, podľa vás?

Podľa mňa, kto má v rodine starú mamu, starého otca (zo Slovenska), tak určite má aj citový vzťah, ale kto nie, tak ten, podľa mňa, len ten druhý. Že to berú ako druhý jazyk. /Žena 2/

Citovo sa spájajú nejak k slovenčine.

Aký vzťah majú podľa vás deti k slovenčine?

V škole neviem, ale škôlkári sú veľmi pyšní. (...) Naši škôlkári keď ideme bárskde, do mesta, do obchodu, do divadla, k lekárke, aby sme tam niečo pozreli, vždy len po slovensky sa pozdravia, sú pyšní, a vždy hovoria, že my sme slovenskí škôlkári. Ja si myslím, že aj rodičia sú na to pyšní, a slovenčinu majú

radi. Rada spievajú, rada počúvajú, aj keď prídu hostia, mohli ste vidieť, že idú tam všetci aby ukázali...

Mení sa ich vzťah k slovenčine časom?

Keď ide sem, do našej školy, tak iste. Je to vždy lepší, ale keď odíde, tak neviem.

/Žena 4/

Páči sa mi (slovenčina). Lebo, možnože to je ľahšie, ale aj, je taký veľký jazyk, teda, možnože je to veľký, lebo Slovakia, veľa v Európe, ale nie taký ako Anglicko alebo Nemecko, ale možnože je to dobre. Ale myslím, že ľahšie, ako jazyk. Ľahšie môžeme sa učiť.

Aký vzťah majú podľa teba deti ku slovenčine?

Niektoré majú, niektoré nemajú radi.

Napriek tomu sa ju tu učia, aj keď ju nemajú radi?

Áno, lebo, napríklad musí, lebo napríklad môj otec alebo moja mama povedala, že musíš učiť, lebo tu dajú,... Asi to, to je takto, sa učia aj slovensko, ako aj maďarčinu, alebo anglicko. Kto chce nejaký jazyk, to učí veľmi dobre. Kto nechce, to ani anglicko ani nemecko nevie potom.

(...) Možnože preto neradi, učiť slovenčinu, lebo napríklad dejepis, lebo zemepis, to ťažšie, keď je po slovensky. Slovenčinu, gramatiku a literatúru, sa radi. Ale iné predmety nie. Alebo nie takto, lebo musia oveľa vyššie poznať, alebo vedieť.

(...) Veľmi veľa vie sa učiť detí, s iným deťom. Napríklad v internáte sú také deti, ktoré neučia, nie tu chodili, ale inam, nejaké základné školy, alebo gymnáziá, a preto aj oni, vie niekoľko slov. Aspoň tak ako ty vieš po maďarsky, aj oni niekoľko slovo vie po slovensky.

/Muž 2/

Deti majú znalosť slovenského jazyka, a literatúry, podľa mňa, taký priemerný. Sú také deti, ktoré to používajú, sú také deti, ktoré to nie. A ja si myslím, že tá prvá stupeň, tie deti, čo ja viem, do veku 12, tak tí sú hrdí na to, že vedia po slovensky, že vedia druhý jazyk. Potom, podľa mňa, tá piata, šiesta, siedma trieda, taká medzera je tam, lebo potom ktorí idú do gymnázia, tí určite idú sem, aby ešte zdokonalili sa v slovenčine, ale také 13, 14 ročné deti tí asi vtedy, no, si myslím, že to nepoužívajú a nie sú hrdí na svoju slovenskosť.

Čím to podľa Vás je?

To je akože puberta. Ale podľa mňa, deti, ktoré chodia do našej školy, sú hrdí na to, že sú študentmi slovenskej školy v Békešskej Čabe, podľa mňa. A v

materskej škole tiež, tam sú hrdí aj rodičia, že aj trojročné dieťa normálne porozumie, čo mu učiteľka hovorí.

/Žena 2/

Páči sa mi. Neviem prečo, ale páči sa mi.

Lúbim rozprávať po slovensky, preto, že pekný jazyk a taký mäkký jazyk, lebo neviem...

Páči sa mi. Neviem. Možnože... mám slovenské predkovia, a v mojej krve je slovenský jazyk, a preto, myslím, že preto. Lúbim rozprávať po slovensky, lúbim aj Slováci, a tak.

Keď raz budeš mať deti, dala by si ich tiež do tejto školy?

Áno. Ja chcem, že moje deti rozprávajú po slovensky.

Kvôli čomu?

To je dôležité hrozne.

Kvôli čomu je to pre teba dôležité?

Neviem prečo. Aj lúbim táto škola. Je to taká rodičná škola.

/Žena 5/

Mne sa páči Slovenčina, lebo vie tak krajšie povedať city, že čo človek cíti...

Slovenčina je trošku ťažšia, lebo máte tam tie rody, že muž, žena, stredný rod...

Tie básne... mne sa tie viacej páčia ako tie maďarské.

/Muž 1/

Rada používam Slovenčinu, lebo spája ma s rodinou a miestami kde žijú Slováci a som hrdá na to že viem. A jednoducho páči sa mi Slovenčina... Maďarčina je veľmi tvrdá, ale Slovenčina je veľmi hudobná... a teším sa keď mamička niečo hovorí po slovensky, rozumiem ako po maďarsky.

Chcem aj učiť po slovensky, lebo chcem byť učiteľkou alebo novinárkou na Slovensku. Lebo aj tam rozprávajú po slovensky, ale v mojej škole viacej po maďarsky a ja chcem viac vedieť po slovensky. Na Slovensku môžem sa učiť. Neviem ešte, ale mám rada Slovensko a na výlety veľmi dobre sa cítim, na Slovensku... /Žena 9/

Pri tomto okruhu vyšlo viacero rozličných vysvetlení, ako respondenti vnímajú slovenský jazyk a čo k nemu cítia. Jasne prevažovalo vysvetlenie, že majú citový vzťah (pozitívny) k slovenčine, pričom sa toto vysvetlenie dosť prepájalo aj so skutočnosťou, že sa informátorom súčasne aj páči ako jazyk. Niekoľkí

respondenti uviedli, že slovenský jazyk vie lepšie vyjadriť city, alebo že je melodickejší (v prípade piesní). Občas sa vyskytla výpoveď, že slovenská gramatika je relatívne ťažká (v porovnaní s tou maďarskou) a jeden respondent celú problematiku zdôvodnil tak, že kto má slovenských predkov, spája sa so slovenčinou citovo, kto nie, ten ju vníma ako druhý jazyk.

Etnicita a vzťahy medzi Maďarskom a Slovenskom

Myslím, že aj iné národy majú také konflikty. Myslím, že to nie je konflikt národov, len konflikt ministér.

Je podľa teba nejaký rozdiel v tom byť Slovák alebo byť Maďar?

Neviem. Neviem že je alebo nie je.

Neviem. Ako Maďarka, ale moja predkovia sú Slováci, tak neviem.

/Žena 5/

Ako vnímaš politickú scénu medzi našimi krajinami?

Ja nemám rád politiku, len to, čo média počujem, tak to viem, že sú veci proti sebe. Možnože, ale neviem, aj keby som bol v Nitre tak sú to maďarské deti, čo učia v Nitre, ale bojí po maďarsky zhovárať.

Prečo sa podľa teba boja?

Lebo povedali. Lebo, tak sú Maďari, slovenskí Maďari,...

Ty si rozprával v Nitre aj po maďarsky?

Áno.

Nebál si sa?

Ja som muž. A veľký, takže myslím, že...(smiech), takže nie, nie. To mi ženy povedali. Ale aj študentskí priatelia mi povedali, že aj oni boli a oni bili.

Ich zbil niekto?

Áno. V nejakej disco. Preto, lebo oni zhovárali po maďarsky. Ale to je len jedna. To sú aj Maďari. V Maďarsko to je takí ľudia, ktorí chcú biť niekoho. Aj slovenskí, aj rumunskí a tak.

Ty ako pociťuješ maďarsko-slovenské vzťahy?

Ja dobre. (...) Ja nechcem to, nič zlé povedať, lebo ja vždy také pozitívne skúsenosti mám, preto, lebo, keď išli sme napríklad v Nitre na lyžiarskom tábore, každý ľudia veľmi kamarátsko povedali Maďarsko. Len tí, ktorí žili v Slovensku, tie Maďari povedali.

Je nejaký rozdiel v tom, či je človek Maďar alebo Slovák?

To môžeme povedať o každom. To nie je napísané nikto, že je Maďar alebo Slovák, to čo on myslí, že on je Maďar alebo on je Slovák. Ja myslím, že ja som Maďar, ale viem po slovensky. (...) To je, to tiež, politické. Keď je ty Slovák, tak ty nedostaneš to, to... (...) Nie je rozdiel. Lebo to myslím, že človek je človek, to nie je taký ako napríklad jeho otec. Nie je možné taký. Môže byť, ale nie vždy. Tak aj to aj národnosť, alebo náboženstvo, to je to isté.

/Muž 2/

Tak sa píšem, Maďarka! Keď sa píšeme, že Maďar.(prečo?) Hat tak to neviem, hádam zato, že i rodičia nám boli Maďari, tak sa písalo. Zato táto stará mama, tá v štyridsiatom ôsmom šla do Slovácie. To tá materina mať, aj jednu dievku mali... tak ta išli s ňou... oni sa, pravda, Slováci.

/Žena 8/

To je veľmi hat... Ja rozmýšľam... Ja cítim sa byť aj Slovenka aj Maďarka, lebo žijem v Maďarsku... Nie viac Maďarka, hat, len viac rozprávam po maďarsky i priatelia... Neviem, ja necítim diskrimináciu.

Myslím si že možnože v Slovensku málo nemajú radi Maďarov... nie všetci, jeden, dva ľudia a aj Maďarsko je tak. Ale ja myslím že tak nie to je dôležité že Maďar či Slovák... Myslím že médiá, je malý problém a médiá spravia veľký...

/Žena 9/

Hét so Slovenčinou, het to ja som čistá Slováčka, iba mi je to chyba, že ja medzi Maďarmi bývam. Tu nikto nevie po slovensky, iba po maďarsky. Tak ja už tak veľa zabúdam... To len však keď chodím do klubu aj na... pávok krúžik! (pávi krúžok)

/Žena 6/

Empirický materiál nám ukázal, že prakticky všetci informátori sa identifikujú v otázke etnicity ako Maďari, resp. viac ako Maďari než ako Slováci. Napriek tomu sú si všetci vedomí toho, že majú predkov Slovákov, ale keďže všetci respondenti žijú na území Maďarska, a maďarský jazyk im je materský a slovenčina až na druhom mieste, v otázke etnicity sa všetci priklonili k tej maďarskej. Zaujímavé ale je, že viacero informátorov nevnímalo etnickú príslušnosť ako niečo nemenné, ale práve naopak, ako relatívne premenlivé, v závislosti od viacerých faktorov (ako napr. miesto kde dotyčný dlhodobo žije)- a teda príslušníci rovnakej rodiny mohli mať rozdielne etnické príslušnosti.

Zaujímavý je aj fakt, že nik z respondentov nepocituje vzťahy medzi Slovenskom a Maďarskom ako negatívne, či napäté (napriek tomu, že v období výskumu bol plne medializovaný prípad obce Mlynky a pod.). Viacerí vnímajú, že v médiách je diskutovaná problematika vzťahov medzi týmito dvoma krajinami, oni sami to však nepovažujú za reálny problém, ale skôr za problém, ktorý z toho vyrobili médiá či ministerstvá. Väčšina respondentov má pozitívny vzťah ku Slovensku. Aj keď sa v jednom prípade vyskytla zmienka, že študentky maďarskej národnosti boli napadnuté na Slovensku pretože hovorili po maďarsky, podľa slov respondenta to je len jedna situácia, a rovnaké sa deje aj v Maďarsku.

Niekoľkí respondenti sa v otázke etnicity vyjadrili v tom zmysle, že nie je dôležité, či je človek Slováčok, alebo Maďar, že v tom nie je nijaký veľký rozdiel. Človek je podľa nich tým, čím sa cíti.

Záver

Napriek tomu, že sa pri našom terénnom výskume jednalo skôr o sondu do danej problematiky, prišli sme na niekoľko zaujímavých skutočností. I keď je v poslednej dobe badať nárast záujmu o výučbu slovenského jazyka v Békešskej Čabe, o čom vypovedá i pomerne vysoký počet žiakov slovenskej školy, je napriek tomu zjavné, že slovenčina zostáva stále len druhým jazykom popri majoritnej maďarčine. To je vidieť i na situáciách, v akých je slovenský jazyk používaný: najčastejšie je využívaný počas vyučovania v škole, menej často v rozličných kultúrnych inštitúciách, pri návštevách Slovenska, pri sledovaní televízneho vysielania v slovenčine či čítaním kníh v slovenskom jazyku. Veľmi zriedkavo je využívaný pri komunikácii v domácom prostredí. Absencia používania slovenčiny doma je častým dôvodom, prečo sa rodičia rozhodnú dať deti do slovenskej školy. Potvrdzujú to i závery, ku ktorým došiel A.J. Tóth vo svojom výskume používania slovenského jazyka v školách. Slovenský jazyk je občas medzi mladou generáciou využívaný aj ako určitá šifra, ktorú niektorí respondenti používajú v prípade, keď nechcú aby im ostatní rozumeli. Pri staršej generácii sme zistili, že keďže v minulosti používali slovenský jazyk v bežných každodenných situáciách, viacerí z nich ho používajú aj teraz pri styku s jazykovo kompetentnými osobami, avšak takéto situácie sú v súčasnosti skôr príležitostné.

V otázke motivácie výučby slovenčiny bol ako hlavný dôvod uvedený fakt, že dotyční majú predkov Slováčkov a teda, že sa určitým spôsobom citovo

spájajú so slovenským jazykom. Častým bolo aj vysvetlenie, že to berú ako dobrú príležitosť naučiť sa druhý jazyk na relatívne vysokej úrovni (keďže sa jedná o bilingválnu školu). Napriek tomu, že u respondentov prevažoval dôvod citovej väzby k tomuto jazyku kvôli slovenským predkom, podľa slov viacerých zamestnancov slovenskej školy je tam aj pomerne veľa detí, ktoré nemajú slovenský pôvod. V týchto prípadoch je silnejšia motivácia naučiť sa slovenčinu ako druhý jazyk.

V otázke vzťahu k slovenskému jazyku prevládal u respondentov kladný vzťah, pričom sa im vo väčšine prípadov tento páči ako jazyk. Podľa viacerých respondentov má ťažšiu gramatiku než maďarský jazyk, ale napriek tomu sa niekoľkí respondenti vyjadrili v zmysle, že slovenčina je melodickéjšia a že sa v nej dajú lepšie vyjadriť city.

Prakticky všetci informátori sa identifikovali ako Maďari, resp. viac ako Maďari než ako Slováci. Všetci si však boli vedomí slovenských predkov, avšak keďže celý život (alebo jeho väčšinu) prežili v Maďarsku, a maďarčina im je materským jazykom, a ten slovenský je tu v minoritnom postavení, etnicky sa väčšina považovala za Maďarov. Napriek tomu ale, veľa informátorov vnímalo etnickú príslušnosť ako premenlivú, závislú od viacerých skutočností (miesto žitia a pod.)

Všetci respondenti vnímali medializované kauzy medzi Slovenskou a Maďarskou republikou ako zveličené a zovšeobecňované. Osobne neuvádzali negatívne zážitky, práveže naopak, uvádzali skôr pozitívne, i keď respondent ktorý dlhšiu dobu strávil v Nitre, uviedol že sa stretol s obavami maďarsky hovoriacich obyvateľov Slovenska z používania maďarčiny na verejnosti pre negatívne skúsenosti.

Ako možno vidieť z výsledkov našej sondy, problematika do ktorej sme sa snažili načrieť je v skutku zaujímavá a vyžadovala by si hlbší výskum. Ak by sme však zhrnuli naše výsledky z výskumu, porovnávajúc ich s už publikovanými štúdiami, môžeme skonštatovať, že napriek tomu, že možno pozorovať oživený záujem o výučbu slovenského jazyka v Békešskej Čabe, ktorý je podporovaný rozličnými kultúrnymi podujatiami a inštitúciami, slovenčina je v minoritnom postavení voči maďarskému jazyku a aj to v rozdielnej miere a kvalite v jednotlivých komunikačných sférach a silne diferencovane na jednotlivých komunikačných úrovniach. Toto postavenie slovenského jazyka je dané viacerými možnými faktormi. Treba si totiž uvedomiť, že slovenský jazyk, ktorý sa používa v Békešskej Čabe a iných jazykových ostrovoch nie je spisovný moderný jazyk zo Slovenska, ale určitý starší dialekt, ktorý v tomto priestore

pretrváva už 300 rokov bez nejakých pravidelných a silných kontaktov so Slovenskom. Preto keď hovoríme o minoritnom postavení, resp. ústupe slovenského jazyka, máme tým na mysli ústup daného dialektu. Tento má hlavne tieto tri príčiny: konflikt nárečia verzus spisovný jazyk, konflikt slovenský dialekt verzus jazyk majoritného národa a nakoniec zánik dialektu môže byť spôsobený aj vymretím jeho používateľov.

Z týchto špecifických okolností vyplýva protikladný dvojsmerný pohyb, čo sa týka slovenskej jazykovej situácie, a tým je súčasný vývin a ústup. Slovenčina je na ústupe v súkromnej sfére a cirkvi (i keď už aj tu je možné pozorovať pozitívny posun), na druhej strane ale možno pozorovať nárast spoločenských akcií a programov, na ktorých sa používa slovenský jazyk, ako aj publikovanie dvojjazyčných diel. Zvýšený záujem o slovenský jazyk odzrkadľuje aj už spomenutý nárast počtu žiakov v slovenskej materskej škole.

Vďaka danej sonde sa nám odhalilo množstvo zaujímavých otázok, ktoré by stáli za vyskúmanie. Medzi ne patrí napríklad hlbšie preskúmanie otázky etnicity v tomto špecifickom priestore, ktorý je jazykovým ostrovom už tri storočia. Zaujímavým by bol aj výskum osobnej motivácie mladej generácie používateľov slovenčiny- kde ju chcú v živote zužitkovať (ak vôbec) a prečo (túto tému sme síce okrajovo načrtli aj pri našej sonde, avšak zďaleka nie dostatočne, kvôli nedostatku času).

Eseje

Narcistická spoločnosť

Barbora Mišáková

„Narcismus soudobého člověka musíme vzít neobyčejně vážně jako zásadní proměnu individualismu...“ (Petrušek, 2007: 205)

Na individualizmus (lat. *individuus* – nedeliteľný) sa možno pozerat' z niekoľkých hľadísk a každá vedecká disciplína ho chápe a vysvetľuje s istými odchýlkami. Filozofia považuje za teoretický základ individualizmu „uznávanie autonómie a absolútnych práv osobnosti v spoločnosti.“ (Rozenal', 1977: 219) Ide tu o pozitívne zdôrazňovanie významu jednotlivca pred spoločnosťou a vysvetľovanie dejinných javov a vývoja civilizácie ako výsledku činnosti jednotlivcov. Sociológia chápe individualizmus ako princíp, alebo základné pravidlo správania a konania, ktoré je založené na uprednostňovaní či preferencii jednotlivca (individua) pred skupinou na jeho nezávislosti vzhľadom na skupinu alebo spoločnosť. Psychológia hľadá na individualizmus skôr negatívne ako na nezávislosť jedinca na spoločenských pravidlách a normách, ktoré tento jednotlivec porušuje, a tak škodí skupine. Ide teda o osobnostný postoj, ktorý manifestuje nezávislosť individua od ostatných. Podobne chápe individualizmus aj etika. Individualizmus je teda relatívny pojem a nemá rovnaký význam tak z hľadiska dejinného vývoja, ako aj vzhľadom na vedecké disciplíny.

Podľa Petruska sa pojem individualizmus vyskytuje v rôznych konotáciách a vo viacerých prípadoch sa chápe ako synonymum slova narcizmus, resp. narcizmus ako istá forma individualizmu. Aj keď sa názory odborníkov na narcizmus a jeho aspekty odlišujú, všetci sú akoby za jedno – že žijeme v narcistickej spoločnosti, keďže „nikdy v minulosti nemelo lidské individuum k dispozíci toľik „zrcadel“, v nichž mohlo utvárať a posilovať svoj narcizmus, než má dnes.“ (Petrušek, 2007: 207)

O psychike narcistického vedomia možno hovoriť predovšetkým ako o konštrukcii 20. storočia, ktoré sa snažilo naplniť všetky ambície a túžby jednotlivca. Moderný svet prežíval informačnú revolúciu, ktorá spočívala najmä

v uvedení si seba samého, v sebarealizácii a rôznych informačných technológiách, ktoré tiež napomohli k individualizácii spoločnosti.

Keď si napríklad zoberieme internet, tento prostriedok komunikácie a informačný zdroj prišiel ako blesk z jasného neba a pohltil celý svet v priebehu niekoľkých rokov. Dnes je súčasťou každodenného života ľudí, či už doma alebo v práci a stal sa silným nástrojom individualizácie spoločnosti. Človek prestal byť natoľko závislý od verejnej sféry, stal sa oveľa samostatnejší. To samozrejme súviselo aj s technickou gramotnosťou človeka a jeho schopnosti učiť sa nové veci, no vo všeobecnosti možno povedať, že jednotlivec sa stal do značnej miery nezávislým od ľudí okolo neho, vystačil si v mnohých veciach sám. Pomocou jedného počítača vybavil za 10 minút to, čo by inak vybavoval pol dňa. Jednotlivec zrazu nebol podriadený štátnym či bankovým úradníkom a iným pracovníkom verejnej sféry – do značnej miery oslobodil svoje Ja od spoločnosti. Ak potreboval napísať list, mohol poslať mail. Ak potreboval vedieť, čo je nové, nemusel ísť do obchodu a kúpiť si noviny, jednoducho si prečítal správy na internete. V súčasnosti internet poskytuje neskutočné množstvo služieb – od nákupu potravín, oblečenia, cez čítanie kníh, počúvanie hudby a pozeranie filmov, až po komunikovanie s človekom na opačnej strane zemegule.

Snaha o naplnenie ľudských túžob sa však zároveň dostávala do konfliktu s istými hranicami kultúry, v ktorej jednotlivec žil. Vznikalo tak napätie medzi snahou dosiahnuť neobmedzené šťastie jednotlivca a dodržiavaním sociálnych noriem spoločnosti. Dvadsiate storočie je storočím rozvíjajúcich sa technologických možností, s čím súvisí nielen osamostatnenie jednotlivca, ale aj postupne sa zhoršujúce vzťahy medzi ľuďmi. V posledných rokoch sa hovorí najmä o nedobrych vzťahoch medzi starou a mladou generáciou. Kým dnešní dôchodcovia boli vychovávaní v duchu „cti si starších ľudí“, dnešná mládež naopak (vo väčšine prípadov) je oveľa egoistickejšia. Preto vidieť mladého človeka, ako pustí staršiu osobu v trolejbuse sadnúť si na jeho miesto je čoraz zriedkavejšie.

Kým staršia generácia nie je schopná prispôbiť sa novým trendom, mladí ľudia zasa novú technológiu, ktorá im uľahčuje život, prijímajú s otvorenou náručou. Dôchodcovia dnes kritizujú internet za jeho negatívny vplyv na spoločnosť a za porušovanie kultúrnych noriem (flirtovanie cez internet, uverejňovanie svojich fotografií, chatovanie s niekým, koho nepoznám), mladí ľudia zasa vidia v internete a používaní nových technológií prínos najmä kvôli

rýchlej, efektívnejšej a jednoduchšej komunikácii. Takto potom dochádza k narušeniu generačnej kontinuity a k veľkým generačným rozdielom.

Za konceptom kultúry narcizmu a narcistickej spoločnosti stojí Christopher Lash, ktorý vo svojej knihe *The Culture of Narcissism* hovorí o narcizme, o jeho zakorenení v americkej spoločnosti a o sociálnej invázii Ja do tejto spoločnosti. Odmietal však názory, že jeho kniha je žalospevom alebo kritikou mravného úpadku; hovoril o narcizme ako o ďalšom produkte modernity a demokracie.

Narcistický spôsob života možno charakterizovať odklonom od vecí verejných a od spoločenskej sféry, kedy sa jednotlivec sústreďuje čisto len na osobné záujmy. Tu sa mi vynára otázka, či vôbec podobná spoločnosť môže existovať. Spoločnosť ako istá skupina jednotlivcov, odlišujúca sa od inej skupiny svojimi spoločnými záujmami, charakteristickými vzťahmi, inštitúciami alebo spoločnou kultúrou nemôže byť predsa zložená z jedincov, ktorý sa neustále stavajú mimo ňu. Ako by potom takáto spoločnosť pretrvala?

Podľa Lasha sa v narcistickej spoločnosti stráca historická kontinuita a človek sa akoby oddeľoval od tradícií – „nemá zájem o budúcnosť, pretože ho pramálo zaujíma minulosť.“ Jednotlivec sa teda orientuje len na seba a na prítomnosť, ktorú prežíva. Ak je to tak, ak jednotlivec naozaj necíti vnútornú potrebu zaujímať sa a starať o spoločnosť, v ktorej vyrastal a žil, možno ho potom chápať ako spoločenskú bytosť? Dokáže sa vôbec človek natoľko odosobniť, dokáže sa celkom osamostatniť od spoločnosti, ku ktorej je viazaný cez svoje detstvo a minulosť, ekonomické zabezpečenie atď.?

Podľa Gillesa Lipovetského dochádza k tzv. antropologickej mutácii, kedy sa jednotlivec mení na narcisticky, hedonisticky a individualisticky založeného človeka, pričom túto mutáciu, podľa neho, všetci nejasne pociťujeme. Podľa toho sa teda človek snaží byť nezávislou a autonómnou osobnosťou. No pýtam sa znova: je to vôbec možné? Keď si vezmeme, že človek sa nerodí dospelý a finančne zabezpečený, že ľudský život sa začína narodením bezbranného, malého tvora, závislého od spoločnosti, resp. od niekoho, kto ho bude kŕmiť, šatiť a vzdelávať, ako sa z neho môže postupom času vytvoriť autonómna bytosť, ktorá nebude javiť náznaky záujmu o prostredie, ktoré ho vychovalo a v ktorom vyrastal?

Z pohľadu ľudských vzťahov sa narcistická spoločnosť vyznačuje tým, že jedinec pociťuje „neplnohodnotnosť prožívania sveta a svojho života, čož se prirodzene najvíce a nejdůrazněji projevuje v intimních vztazích, v erotice a sexualitě.“ (Petrusek, 2007: 207)

Narcis sa preto snaží zo všetkých síl mať rád sám seba natoľko, aby nepotreboval už nikoho iného. Narcistická spoločnosť teda funguje na báze zbavenia sa lásky a narcis je tým pádom „promiskuitní a často pansexuální.“

Ak teda hovoríme o narcistickej spoločnosti, znamená to, že každý jeden člen, resp. veľká väčšina má narcistické sklony a ostatní sa k nim približujú? Ak je to tak, potom sa opäť vynára otázka, ako pristupuje narcistický člen spoločnosti k novo narodenému individu, ktoré je závislé na pomoci druhých? Ak by sa narcis mal zaoberať len sám sebou, starať sa a mať rád len seba, neznamenaloby to potom pre túto spoločnosť záhubu? A ak by sa predsa len stalo, že dieťa vychová, resp. zabezpečí jeho prežitie, toto dieťa by sa pravdepodobne tiež stalo narcisom, čo opäť vo mne vyvoláva otázku: Kto by sa potom staral o narcisa v jeho starobe? Kto by zabezpečil jeho prežitie?

V definovaní narcistickej spoločnosti sa preto skôr prikláňam k názoru Fromma, ktorý tvrdí, že človek je sám, no zároveň však nemôže existovať mimo vzťahy. Tak človek narcis môže existovať v spoločnosti, môže byť do istej miery autonómny a nezávislý, no aj tak „závisí na jiných, proto, že si v nich a jimi potvrdzuje svou sebeúctu.“ (Petrušek, 2007: 207)

Fromm oveľa citlivejšie pristupuje aj k otázke vzťahov; odlišuje lásku k sebe od arogantného sebecka a tvrdí, že láska k sebe samému a k iným je v zásade spojená. Hovorí tiež, že „vlastní já musí být v zásadě stejně tak předmětem mé lásky jako jiný člověk“ (božie prikázanie Miluj blížneho svojho, ako seba samého), a že sebecko a seba láska sú v skutočnosti protichodné termíny. Kým Freud tvrdil, že sebecký človek je narcistický a odopiera svoju lásku iným a obracia ju len na vlastnú osobu, Fromm to popiera tvrdením, že „sobeční lidé jsou neschopni milovat, nejsou však ani schopni milovat sebe.“ (Fromm, 1967: 106) Ak vezmeme teda v úvahu, že narcistická spoločnosť sa skladá z jednotlivcov, ktorí venujú pozornosť len sebe a nezaujímajú sa o nič čo je mimo nich, resp. čoraz väčšia časť spoločnosti má narcistické sklony, je možné aby takáto spoločnosť prežila? Môže byť spoločnosť celkom narcistická, keď samotný narcizmus spĺňa všetky predpoklady na jej postupný rozklad až zánik?

21. storočie je obdobím zosilneného individualizmu, kedy človek čoraz viac zabúda na to, že spoločnosť je zoskupením väčšieho počtu ľudí, v minulosti vzájomne prepojených a sčasti závislých jeden od druhého. Žijeme v novom štádiu individualizmu, v ktorom jednotlivec čoraz viac presadzuje svoje potreby

a záujmy. Myslím si však, že hovoriť o čisto narcistickej spoločnosti je viac ako utopické.

Hoci v správach a v novinách sa objavuje čoraz viac dôkazov silného egoistického či individualistického správania, konania a zmýšľania ľudí, treba si uvedomiť, že narcis je v podstate mimo spoločnosti. Žije v nej, no zároveň nežije. Narcis je milovník seba sama, ktorý k životu nepotrebuje nikoho len seba. Preto ak by existovala narcistická spoločnosť, nebola by v skutočnosti spoločnosťou, ale len väčšou skupinou od seba nezávislých narcisov, ktorý nežijú pre nikoho iného len seba.

Niektó by mohol argumentovať, že v našej spoločnosti už dnes žije veľké množstvo narcisov a apatických ľudí, ktorí napríklad nechajú vyťať posledný strom na sídlisku, bez akejkoľvek reakcie či spätnej väzby sledujú politické dianie v štáte alebo súčasnú situáciu v Tibete. No ak by sme hovorili o narcistickej spoločnosti, ako by sme vysvetlili vlnu protestov, ktorá sa zdvihla kvôli Olympijským hrám v Číne alebo rôzne charitatívne podujatia, ako napríklad Deň narcisov, ktorý nemá so skutočnými narcismi veru nič spoločné? Pre mňa pojem spoločnosť predstavuje väčšiu masu ľudí, a ak by som teda mala hovoriť o narcistickej spoločnosti, nemyslím si, že taká spoločnosť môže existovať, pretože zatiaľ stále existujú aj ľudia nesebeckí a zaujímaví sa o veci verejné.

Literatúra

1. Fromm, E. 1967. Člověk a psychoanalýza. Praha: Nakladatelství Svoboda
2. Petrusek, M. 2007. Společnosti pozdní doby. Praha: Sociologické nakladatelství
3. Rozental', M. M. (red.). 1977. Filozofický slovník. II. vydanie. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda

Beowulf vs. Vikingovia

Luboš Kovács

V dnešnej dobe sa každodenne stretávame s úmornou snahou hollywoodskych filmárov o čo najväčší komerčný úspech. Prilákať do kín čo najviac ľudí, predáť nejaké DVD-čka. Používajú sa na to marketingové páky rôzneho druhu. Filmy nakrútené podľa komiksov z 2. polovice 20. storočia? Bum, tu ich máme. Je to úplný trhák. Akčáky o tom, ako sa vláda rozhodla zlikvidovať svojho tajného agenta či svoju vlastnú krajinu síce už nie sú až tak úspešné ako za starých dobrých 90-tych rokov, ale snaha pretrváva. Moderné prevedenie veľkých historických udalostí s podtitulom „ako to bolo naozaj?“... Bez akýchkoľvek skutočných historických oporných bodov?... Koľko len chcete. Gladiátor, Posledný Samuraj, Kráľ Artuš a hromada ďalších, končiacich vetou: „Možno v krvavom boji padol, a možno žije šťastne, až kým nepomrel.“

A čo takto film opisujúci časy vikingov o trinástom bojovníkovi stvárnenom Tonym Banderasom? Skoro každý by ho podľa mňa bez akýchkoľvek pochyb zaradil do poslednej zmienenej skupiny. Donedávna som ho tam mal aj ja. Lenže je to omyl (voda, zima, netrafil som). Vraj je natočený na motívy anglosaského Včelieho vlka - Beowulfa – pochádzajúceho z obdobia 8. – 10. storočia. To už je niečo. Hneď som sa naň začal pozerat' úplne inak. Doteraz som si myslel, že sa ma amíci snažia nabalamutiť, že Ibn Fadlán (v podstate orientálny proto-etnograf) zažíval až takéto zveriny. Veľa som o ňom totiž nevedel, no ako 12-ročné decko, keď ten film vyšiel, bol som aj celkom náchylný tomu veriť. Lenže podľa všetkého je to inak.

Postavou na reálnom základe je síce Ibn Fadlán – Banderas, lenže z pohľadu priaznivcov anglosaských legiend sa nám do zreteľa dostáva vodca skupiny vikingov, mladý, na pohľad sympatický muž. Oplýva hrdosťou, chrabrosťou, skvelými danosťami a schopnosťami bojovníka. Dokonca je nezištný. Len tak akoby nič preruší svoje dobrodružné cesty, aby sa vrátil domov a chránil mesto známeho vládcu. Ako hovorieva môj starý otec, „no čistý Beowulf – tak vám poviem“. A čím ďalej nad tým rozmýšľam, tým viac mi to príde byť naozaj tak. Tu sú dôvody-špekulácie:

1. V Beowulfovi sa územie Anglicka nespomína, dokonca sa uvažuje o tom, že príbeh má škandinávsky pôvod. Speculation no.1 – checked.

2. Speculation no. 2, dej filmu. Hrdina je povolaný do obce napádanej neľútostným ľudožravým monštrum, terorizujúcim démonom rozsievajúcim strach. Vraj neporaziteľným. Toto zatiaľ platí pre obe diela. Vo filme má hlavný hrdina ešte dvanásť ďalších partákov: ako sa ukáže, drak nebude drak, ale mnohopočetný klub sfanatizovaných priaznivcov gýču a špeciálnych efektov žijúci v lese, tých by asi sám nezdolal. Minimálne by tomu tínedžer západnej kultúry sediaci s popcornom v kine odmietal uveriť, takže sme sa rozhodli pridať 12 postáv, aby mal človek pocit reálnosti, keď prerobíme draka na „akože draka“. Tu sa naskytuje otázka: prečo sme sa rozhodli prerobiť draka? (My, akože moderná spoločnosť) V dnešnej dobe je podľa mňa celkom trendy vykresľovať legendy ako príbehy so skutočným základom. Niečo v štýle: „Čo bolo v skutočnosti to monštrum terorizujúce úbohých dedinčanov?“ Neviem, či to tak bolo aj v tomto prípade, ale pripadá mi to tak. A tak sa z monštra a jeho matky stal za zvieratá zamaskovaný, za hmly prichádzajúci, ohňovými efektmi strach šíriaci (možno) kanibalský národ hlásiaci sa k undergroundovému (v tomto prípade doslova) kultu ženy. Legenda prerobená na modernú. Ako keď smoking prastarého otca prešili na moju veľkosť.

3. Koniec príbehu. Dej filmu sa niekto rozhodol skrátiť o päťdesiat rokov, ale končí sa približne rovnako: Beowulf zahynie v poslednom boji. Zomiera a je so všetkými poctami odpravený do ríše mŕtvych. Celý život vykonával hrdinské činy, bol čestný a hrdý a tak pôjde do Valhally bojovať po boku Odina a Thora na večnosť, a medzi živými bude slávny až do konca dní (Vo filme sa o to postaral Ibn Fadlán).

Nech si každý hovorí čo chce, ale podľa mňa sa vo viacerých prípadoch snažia filmári oživiť zabudnuté legendy tým, že ich pretavia do masmediálne populárnej formy. Je jasné, že nie kvôli osвете, lež pre peniaze; lenže tým spôsobia aj to, že sa znova začnú šíriť a získavať si priaznivcov tam, kde už si ich dávno nik nepamätá, prípadne ani nemal šancu sa k nim dostať iným spôsobom. Tak ako aj pri filme Trója, aj tu by sa dalo hovoriť o prepísaní a vlastne aj zabíí skutočnej legendy a nereálnom zobrazení dobovej skutočnosti. Lenže takto podľa mňa film zaujme oveľa širšie publikum. A tak má filmár na nové topánky z krokodíla, a americký taxikár vie, na akých základoch sa hovorí o Achillovej päte a podobne. Preto takéto filmy kvitujem. Aj keď netvrdím, žeby sa nedali urobiť aj lepšie...

Rozhovor

Marta Botíková

Katarína Kováčsová, Michal Herceg

Marta Botíková je vedúcou Katedry etnológie a kultúrnej antropológie FFUK. Rozhovor, ktorý sme s ňou urobili, nevznikol pri príležitosti nejakého významného jubilea, takže nemal mať príliš bilancujúci a všeobšiahly charakter. To, že sa rozrástol do šírky a nakoniec v rôznej miere pokryl viaceré oblasti profesionálneho (a trochu aj súkromného) života Marty Botíkovej, spôsobil príval otázok od kolegov študentov. Tých zaujímalo naozaj všeličo - detstvo, štúdium, výskumné problémy, mimoriadna profesúra, pobyt v USA, rodina, vízia fungovania katedry i celej univerzity. Preto sme od akéhokoľvek pristrihávania krídel toku rozprávania upustili. Pomohla nám v tom aj samotná interviewovaná, ktorá sa nijakej téme nevyhýbala a pristala aj na opakované stretnutie.

K: Zaujímali by ma vaše začiatky, ale myslím tým úplné začiatky. Teda, čím ste chceli byť ako malá?

B: Mám fotografiu, ktorú môj otec urobil niekedy v čase Vianoc, posadila som si všetky moje bábiky na gauč a tam som ich čosi vyučovala. Doma sme bývali so starou mamou z otcovej strany a mala som veľmi rada, keď mi rozprávala príbehy zo života.

Jedna z tém týchto rozprávání, ktoré som vždy rada počúvala, bola zabíjačka. Premýšľam, čím ma to fascinovalo. Asi tým, že to rozprávanie sa začínalo slovami: "Keď sme pripravovali zabíjačku, muselo sa najprv ísť k

pekárovi dať napiecť čerstvé žemle." Možno táto predstava bola taká príjemná... Zabíjačka ostala len v polohe rozprávania. Osobne som sa na žiadnej nezúčastnila. Vlastne raz, keď mňa a moju americkú priateľku, ktorá tu skúmala kroje, poslali v teréne do domu, kde práve mali tradičnú zabíjačku. Bolo to v Hornej Strede, a keďže to ozaj nebola dobrá situácia na výskum ľudového odevu, dlho sme sa tam nezdržali.

K: A čo mimoškolské aktivity? Boli také pestré ako tie súčasné?

B: Krátko som chodila na základnej škole na basketbal, potom aj na nejaký výtvarný krúžok. Všetko sa to dialo v škole. Mamička bola lekárnička, otec výskumník v potravinárskom priemysle. Mali pevný pracovný čas, mama často pracovala až do šiestej večer. Rodičia ma neradi púšťali cez všetky križovatky

na nejaké aktivity. Moje najdlhšie výlety smerovali do knižnice a tá bola pri obchodnom dome Pionier. Na škole bol aj tanečný krúžok. Významné tanečnice nás vtedy viedli, ale k nejakému významnému výsledku obyčajne nedoviedli. Cvičila s nami pani Hela Jurasovová a potom Darina Ťapáková. "V Trenčíne na hrade v tej panskej záhrade..." a valašský krok. Boli to len také pokusy, žiadny súboristický život. Nemala som súrodencov, ale mala som veľmi pekný a dobrý vzťah s mojou mamou, s ktorou sme často mali spoločné programy. Pomáhala organizovať „Sto jarných kilometrov“ a iné skupinové podujatia. Deti svojej kamarátky, moje spolužiačky brávala s nami na lyžovačku. Raz sme takto boli lyžovať v Martine, bývali sme v chate Pod stráňami. To

bol šesťdesiaty ôsmy rok. Cez jarné prázdniny, v marci, ešte nebolo všetko vyjasnené, ale my sme už napochodovali do kancelárie prevádzkara zvesiť obraz prezidenta Novotného.

K: Preskočme niektoré dôležité obdobia a prejdime k tomu, ako ste sa rozhodli pre štúdium etnológie?

B: Často sme chodili na rôzne návštevy a moje detstvo bolo prepletené so životom dospelých. Nechtiac zaúčinkovala moja teta, mamina sestra, Šarlota Kiššová, ktorá sa celý život venovala práci vo folklórnych súboroch, navrhovala kroje pre SLUK a pre Lúčnicu. U nej, v malej izbičke, keď dospeli v obývačke pili kávu a rozprávali sa, ja som si pozerala všelijaké zaujímavé knihy. Boli to staršie edície o krojoch, reprezentatívna publikácia o SLUKu. Zo začiatku ma to inšpirovalo najmä vizuálne. Ešte stále som však nebola úplne presvedčená, že chcem študovať práve národopis. Zisťovala som si, či je tento odbor aj inde ako na filozofickej fakulte. Veľmi ma zaujímalo aj divadlo, zvlášť na strednej škole. Chýbali mi však informácie. Možno by som bola išla študovať teóriu divadla. Až keď som už bola na vysokej škole a mali sme kamarátky aj z tohto odboru, zistila som, že aj takéto niečo sa dá študovať. Posledný moment rozhodnutia nastal na Vianoce pred maturitou. Kvôli operácii slepého čreva som ostala na niekoľko týždňov doma a mala som čas o tom rozmýšľať. Bola som už takmer rozhodnutá, že pôjdem na architektúru. V škole sme mali voliteľné predmety a ja som mala napríklad deskriptívnu geometriu. Povzbudila ma aj moja vtedajšia spolužiačka Zuza Púcha (dnes kolegyňa Štefániková), ktorá bola úplne odhodlaná. Keď ide ona, prečo by som ja mala váhať? Rodičov to veľmi nepotešilo. Obidvaja školení v exaktných vedách nevideli v takomto štúdiu veľký zmysel.

H: Takže aj v tom čase bol tento odbor skôr neznámy a nie príliš "vychytený"?

B: Isteže nebol vychytený. Mali smerné čísla, do ktorých sme sa nezmestili. Určovali ich stranícke a štátne orgány. Maturovala som v sedemdesiatom štvrtom roku. Smernice sa týkali aj sociálneho pôvodu aj geografického rozvrstvenia, takže byť z Bratislavy a z rodiny tzv. pracujúcej inteligencie nebola dobrá štartovacia pozícia pre štúdium. Vo svojom okruhu som mala ešte jednu výraznú osobnosť, aj keď vtedy som si tieto súvislosti až natoľko neuvedomovala. Bola to doktorka Soňa Kovačevičová. S jej dcérou Evou som chodila do školy. Nevedela som presne, čím sa zamestnáva Evina mama, ale stále bola krásna a elegantne upravená a neustále cestovala po Slovensku. V porovnaní s mojimi rodičmi, ktorí bývali a pracovali takmer na tom istom mieste, to bola fantázia. Teta Soňa stále bola niekde. Teraz už viem, že v tom

čase robili súpis pamiatok na Slovensku. Pri rozhodovaní som sa radila aj s ňou. Prijímačky sa vtedy robili zo slovenčiny a z dejepisu. Soňa Kovačevičová ma vtedy od tohto "neperspektívneho" odboru odrádzala napríklad aj argumentom, že v minulosti bolo treba mať za sebou nejakú solventnú záštitu, aby sa z toho dalo vyžiť. Keďže v takom mladom veku je to skôr výzva než hrozba, tak som teraz tu.

K: Kolektív...

B: Bolo nás okolo dvadsaťpäť, veľmi veľa. To predtým nebývalo. Nastal akýsi skrat v zákone, ktorý umožnil rozšíriť smerné číslo, lebo bola možnosť prijať ľudí aj na externé štúdium. To umožňovalo nebyť zamestnaný, čo za predchádzajúceho režimu bolo skutočne privilegium, lebo s nezamestnanosťou sa nepočítalo. Na prednášky sme však mohli chodiť s dennými študentami. Bol to pre nás krásny a významný čas. V skupine boli ľudia z celého Slovenska. Bola tu aj určitá snaha vyvolať nevraživosť medzi Bratislavčanmi a zvyškom. Vtedy docent Podolák robil záchranný výskum na Hornej Ciroche a hneď po zimnom semestri nás, externistov, na tento výskum povolal. Mohol to urobiť, lebo my sme nemali povinnosť chodiť do školy. Mestské dievčatká, síce nie z vrstvy smotánkových mestských slečínok, skôr z úradníckych rodín a pomerne skromných pomerov, predsa len sme zažili riadny šok. Večer vyštartovať z bratislavskej hlavnej stanice a ráno sa ocitnúť na stanici v Stakčine na konci sveta, v hroznej zime a medzi ľuďmi, ktorých nárečiu nebolo ľahké rozumieť, kde nám bolo mnohé nové a neznáme. No a niekto na to povedal, že Podolák si robí nejakú elitu. Nedorozumenie v ročníku sa však preklenulo z obidvoch strán.

Pochopili sme, že svár by nám neposlúžil. Radšej sme si pomáhali. Napríklad, učil nás doktor Skalník a to hneď v zimnom semestri prvého ročníka teóriu a metodológiu. Nezdráhal sa dať nám na čítanie tridsať titulov. Takmer všetky boli v angličtine, niektoré v ruštine, prípadne v nemčine. Viete, aké "teliatka" sú prváci. Vôbec sme si to nevedeli vyselektovať, ako s tým zoznamom narábať, tak sme začali čítať. My so Zuzou Púchou sme napríklad boli z angličtiny veľmi dobre pripravené z našej špecializovanej strednej školy, na rozdiel od viacerých našich kolegov a kolegýň z vidieka. Neurobili sme si z toho privilégium, ale službu. Excerptá sme pravdaže rozdávali a šírili. Ak aj boli nejaké nedorozumenia, tak vyplývali len z bežného študentského života. Ale skôr si spomíname na rôzne dobré zážitky.

K: Aké?

B: Zažili sme napríklad sťahovanie katedry. Prenášali sme knižnicu na Zelenú ulicu. Ak ste len trošku skúsili brigádu dolu v sklade, tak si to viete predstaviť. Socializmus so sebou prinášal povinné brigády, ktoré sme si vedeli spríjemňovať. Chodili sme na vinobranie do Rače. Prišli tam starší študenti, brali nás do partie. Veľa sme študovali v Univerzitetnej knižnici. Boli tam dlhé lavice a ten, kto prišiel prvý, lavicu obsadil. Pri pulte boli dve panie a jedna z nich nám odkladala Slovenské národopisy. Tej sme po promócií zanesli s vd'akou veľkú kyticu kvetov. V „univerzitetke“ bola aj fajčiaren so zbierkou pomerne polámaného nábytku, kam chodili aj nefajčiari. Dobré bolo ešte zbehnúť si na kávu do Ruže a do Michala. Do Michala chodil napríklad aj (vtedy ešte nie profesor) Milan Leščák. Našiel medzi nami ochotné spolupracovníčky, ktoré mu pomáhali excerptovať detské časopisy. Mohli sme si takto zarobiť aj spoznať výkvet národopisu.

K: Keď to tak porovnávate, váš študentský život s tým, ako tu my "pobehujeme", je v tom nejaký zásadný rozdiel?

B: Z formálneho hľadiska rozdiel nevidím, ale obávam sa, že už neviem preniknúť do atmosféry a vzťahov vo vašich kaviarňach, čo je aj prirodzené. Zdá sa mi, akoby bolo viac kaviarní a menej knižníc. Myslím si, že máte oveľa menej času vyhradeného len na štúdium, čo je asi škoda. Nechcem to odsudzovať, lebo dúfam, že vy viete, kam sa ponáhľate. Ale pošepala by som našim študentom: Toto je čas, ktorý sa už nevráti. Už nikdy nebude obdobie

vyhradené len na jednu vec a treba ho žiť vtedy, keď je. Koniec mentorských poučení.

K: Kto bol podľa vás najprísnejším pedagógom?

B: To sa ma pýtate preto, lebo som tu vyhlásená za najprísnejšiu?

H: Nie, nie je to zatiaľ oficiálne určené.

B: Na etnografii neboli ľudia, ktorých by predchádzala povest' mimoriadne prísnych ľudí. Bol tu Jozef Ušak, ktorý nebol prísny, ale príliš „vyrývačný“. Bolo to podpichovanie, ktorému sa ubránite iba perfektnou prípravou. Nedat' sa zmiast' a vedieť svoje, to bol základ na jeho skúškach. Učil najmä materiálnu kultúru. Medzi skúšky, na ktorých som sa "napracovala", patrili slovenské dejiny u vtedajšieho docenta Matúša Kučeru. On bol tiež ironický, sarkastický, a zároveň vyžadoval vedomosti. Jeho prísnosť však nestála na irónii. Obavu sme mali zo skúšky zo slavistiky u Šimona Ondruša, ale vďaka tej obave sme sa veľmi dobre pripravili. Naopak, vôbec sme neboli pripravení na skúšku z logiky u Romana Petra Hambálka. Tá skúška trvala do desiatej večer, čo bol vraj zvyčajný čas trvania. Nevedeli sme, čo sa máme učiť. To boli všetko také hurá systémy v prvom ročníku, ktoré neboli celkom dobre zvládnuté. Preto som aj skeptická, keď sa v úvodoch dáva strašne veľa - a pre študentov bez kontextu - literatúry. Lebo mám dojem, že výsledkom je potom odmietanie všetkej literatúry. Myslím, že aj v pedagogike je taká zásada - od jednoduchého k zložitému. A ohúriť množstvom "zložitostí" môže byť niekedy kontraproduktívne. To je moja spomienka na učenie sa na Hambálka či na Skalníkovu skúšku, ktorými som prešla ako nejakou krajinou zázrakov. Ale keď nám rozprával o metodológii a texte, tak sme tomu rozumeli. Jeho analýzy napr. o nelogickosti ľudových rozprávok boli nezabudnuteľné. Ale my sme sa potrebovali naučiť aj výrokovú logiku. Čerpala som teda len zo stredoškolských znalostí matematiky. Už som hovorila, akí sklamaní boli rodičia z môjho výberu študijného odboru. Sklamaná bola aj moja matematikárka pani profesorka Kilianová, s ktorou som sa stretla už po prijatí na etnografiu. Mala som ju rada ako elegantnú, prísnu a spravodlivú dámu, ktorá bola ohromnou „matikárkou“. Svojím prísnym hlasom povedala: "Nemôžem proti vašej voľbe nič povedať, poznám niekoľko dobrých etnografov." Na prváckom výskume na Kysuciach bola potom s nami ako asistentka Gabika Námerová. Každý večer sme pri vlaku s novokúpenou fľašou šampanského čakali profesora Micháleka, ktorý, žiaľ, vtedy vôbec neprišiel. Tam sme bez neho oslávili aj narodenie jeho syna. Aj na

výskume som si na pani profesorku Kilianovú nahlas spomenula, hovorila som o nej kolegom... A po prázdninách prišla Gabika Námerová už ako Kilianová, tak mi bolo všetko jasné. Mimochodom, ten druhý významný národopisec, ktorého moja profesorka poznala, bol Peter Vrchovina, spolužiak a kamarát môjho manžela. Počas štúdia nás zbližovali aj každoročné spoločné výskumy (až do tretieho ročníka), spoločná muzeálna prax a exkurzie. Neporozumenie sa nepripúšťalo. Niekoľkí sme z externého štúdia prešli na denné. Žiaľ, systém trestal deti za rodičov, za emigrovaných súrodencov či príbuzných vylúčených zo strany. Tí prestúpiť nemohli. Ja som bola jednou z tých, ktoré tuším od druhého ročníka pokračovali už v dennej forme štúdia. To však nemalo, aspoň si myslím, žiadny vplyv na vzťahy v našom študentskom spoločenstve. Veľmi veľa vyžadovala pani docentka Horváthová. U nej sa spájala suma vedomostí a rozmýšľanie. Bola silná fajčiarka a to gesto, keď si zapálila cigaretu a počúvala odpoveď, naviedlo veľmi dobrú atmosféru a študent z nej nemal pocit ohrozenia. Ona ma školila aj v mojej kandidatúre, v postgraduálnom štúdiu. Aj prvý výskum som robila o obyčajoch a myslela som si, že touto cestou aj pôjdem. Počas štúdia som vnímala, že teoreticky je oveľa lepšie prepracovaná folkloristika. Špecializáciu som mala práve v tejto oblasti. Mali sme ťažkú skúšku z literárneho romantizmu u profesora Pišúta. On nerozlišoval, že sme z etnografie a nemusíme vedieť toľko ako slovenčinári.

K: Aký bol váš ďalší profesionálny vývoj?

B: Diplomovú prácu som nakoniec robila u docenta Mruškoviča. On vtedy prišiel do Bratislavy robiť riaditeľ a galérie a dnes nám je jasné, že vtedy nemal na nás toľko času, ako sme potrebovali. Ale ako školiteľ diplomovky bol nápomocný. Robila som prácu o Martinovi Benkovi a o jeho zobrazovaní ľudovej kultúry. Stále som však rozmýšľala o obyčajovej kultúre, takže som sa na postgraduálnom štúdiu usídlila u pani docentky Horváthovej. Moje matematické a systematické smerovanie ma navádzalo k výskumu rodiny. Doc. Horváthová bola veľmi úprimná, keď mi povedala: "Viete, Marta, ja som sa tým nezaoberala. Budem vás pozorne sledovať a usmerňovať metodicky, ale obsahovú pomoc odo mňa neočakávajte." V ničom mi nebránila. Napríklad už na druháckom výskume som sa zoznámila s doktorkou Švecovou, s ktorou som veľmi veľa neformálne komunikovala.

H: Možno by sme to už mohli vedieť, ale predsa. Čo to vlastne znamená byť mimoriadnou profesorkou?

B: Je to postavenie vyplývajúce z vysokoškolského zákona a neznamená to nič mimoriadne. Ide o riešenie nesúladu medzi osobným akademickým rastom a systematizovanými miestami katedry. Katedra má mať profesora. Má miesto profesora a o toto miesto by sa mal uchádzať profesor. Lenže keď niet profesora, tak sa môže uchádzať aj docent. To je môj prípad. Pracovným zaradením som teda bola v pozícii profesora a akademicko-pedagogickou hodnosťou docentka. Pre preklopenie tohto nesúladu som urobila všetko, čo bolo v mojich silách, takže som už hádam na ceste k pánu prezidentovi.

H: Je to teda naozaj už len otázka času?

B: Dúfam, že je to tak. Všetky náležitosti sú splnené.

H: Jednou z tých náležitostí bola aj inauguračná prednáška. Čo bolo jej obsahom?

B: Témou bol môj výskum a hovorila som o biografickej metóde ako prameni poznávania reálií spôsobu života na príklade ženských rozprávání pokrývajúcich 20. storočie na Slovensku. Následne som pred Vedeckou radou UK v priebehu krátkeho expozé, vtesnaného do desiatich minút vystúpila so svojimi vedeckými výsledkami. Zdôvodňovala som, prečo by mali súhlasiť s mojou inauguráciou za profesorku v odbore etnológia. Súhlasili tridsiati dvaja proti dvom, takže zrejme som bola dosť presvedčivá.

H: Katedra potrebuje garanta, sú tam časové limity a prísne stanovené požiadavky, ktoré bolo treba plniť. Cítili ste veľký tlak a zodpovednosť?

B: Ja som tento tlak pociťovala už skoro dva roky. Vekové zloženie na katedre bolo jasné, ale dúfala som, že bude možné preklenúť to inak. Nie je vždy príjemné pripierať sa a robiť veci, ktoré musíte. Oveľa príjemnejšie je robiť veci, ktoré chcete. Neznamená to, že by som výskum biografickou metódou nechcela robiť, ale tie termíny mi pripadali kruté. Dostala som sa však do situácie - kto iný, keď nie ja, kedy, keď nie teraz. Jednoduchá odpoveď na vašu otázku - áno, ten tlak som si uvedomovala.

H: Čo by ste radšej robili, keby nebolo tejto dusivej povinnosti?

B: Nebola by zrejme alternatíva tematická alebo výskumná. V tomto čase ma práve biografický výskum veľmi oslovil a tak, ako som sa púšťala do neroľníckej rodiny, do problematiky, ktorá je z hľadiska výskumu rodiny ešte stále otvorená, tak rada sa vrhám aj do tohto výskumu. Alternatíva teda nebola v téme, ale v čase.

H: Spomenuli ste už vekové zloženie pedagogického zboru. Sú plány na prijatie niektorých súčasných doktorandov, prejavil niekto o prácu na našej katedre záujem?

B: Momentálne vekové zloženie nie je ideálne, ale v prevahe sú rozhodne príslušníci strednej generácie, čo nie je zlé. Myslím si, že obnovu prinesie život. Obmedzujúcimi sú financie a možnosti, ktoré má katedra na rozširovanie miest. Usilujeme sa udržať určitú rovnováhu. Máme šikovných doktorandov. Niektorí sú našimi absolventmi, niektorí boli na doktorandúre v Ústave etnológie SAV a tematicky by sme ich u nás vedeli obsadiť. Na trvalé pracovné miesto môže ašpirovať len ten, kto má ukončenú doktorandúru. Takáto zásada bola prijatá na fakulte a myslím si, že je to celkom rozumné. Bolo by dobré, keby sa nám ustálilo aj miesto odborného dokumentaristu s vysokoškolským vzdelaním. Je to tiež veľmi užitočná pozícia, lebo z veľkej časti odbremeňuje učiteľov. Nehovorme dopredu o osobách a obsadení. Máme nejaké dohovory a študenti by rozhodne nemali ostať bez učiteľov.

H: Veľmi často sa medzi študentmi objavuje otázka o profilácii našej katedry. Všetci vedia, že Nitra je zameraná folkloristicky, v Trnave sa venujú mimoeurópskym štúdiám. Čo môžeme o sebe povedať my, okrem toho, že sme na Univerzite Komenského s bohatou tradíciou?

B: Sám ste si odpovedali. Nesmieme sa spreneveriť tejto devíze. Porovnávajúc potenciál našich troch katedier vidíme, že v určitých prekrytiach si konkurujeme. V našom prípade by malo ísť najmä o čo najlepšiu teoreticko-metodologickú prípravu študentov. Nemyslím si, že tematické zameranie je až natoľko produktívne. Myslím si, že je tu u nás napríklad jedna dobrá téma, ktorá prekrýva mnohé - migrácie. Ale to by zase znamenalo ochudobňovať sa o

folkloristiku. Našou ambíciou by mala byť taká teoreticko-metodologická základňa, ktorá umožní našich absolventov vyzbrojiť takými všeobecnými nástrojmi, aby sa človek mohol sám ďalej rozhodovať, na čo sa zameria. Vyhraňovanie môže znamenať aj obmedzovanie.

H: Ako hodnotíte zmenu v prijímaní prvákov na našu katedru bez prijímacích skúšok?

B: Vidíte. Vás trápi toto a to ešte nevíete, že ideme do ďalšieho experimentu. Ideme sa "zahniezdiť". Pokus sa týka tohto školského roka. K prijímaniu bez prijímacích pohovorov sme pristúpili preto, že sme postrehli výrazný pokles záujmu o náš odbor. Nám sa prihlásilo v jednom roku štyridsať ľudí. A akých dvadsať si vyberiete z tých štyridsiatich? S tým sme nemohli byť spokojní. Spoločenskú atmosféru môžeme ovplyvňovať len vtedy, ak máme na to silu. Nikoho predsa nemôžeme presviedčať, že má pred sebou kariéru porovnateľnú s právnikom či ekonómom. Povedali sme si teda, že sa musíme otvoriť a otvorili sme sa veľkému počtu študentov. Samozrejme, že aj medzi týmito študentmi sú minimálne tri vrstvy. Sú tu výborní študenti, ktorí chceli ísť študovať etnológiu, pretože v nej hľadajú odpovede na svoje otázky o sebe aj o iných. To je tá najpriaznivejšia vrstva, ktorá by sa k nám pravdepodobne dostala aj cez prijímacie pohovory. Ďalej je tu skupina, ktorá celkom presne nevedela, prečo práve etnológia, ale sú dosť dobrí a citliví na to, aby sa otvorili podnetom nášho štúdia. Z tých ostáva taký "priemerný populár", aký je vo všetkých odboroch. Napokon tu máme študentov, ktorí sem prišli len preto, že bolo otvorené bez prijímačiek a možno ani nemali až také dobré stredoškolské výsledky. Aj tí majú stále dve možnosti. Jednou možnosťou je odísť, čo viacerí reflexívni aj urobia, alebo zapracovať. No a taký, čo si trúfne, zapracuje a dosiahne nejaké výsledky, tak má u nás šancu uspieť. Tým chcem povedať, že toto konanie nebolo celkom nevýberové. Pán dekan nás upozornil, že predsa len by bolo dobré zaviesť prijímacie pohovory, lebo sme výberová škola. Ale aj prostredníctvom tohto nevýberového konania sa sem dostalo pomerne veľké percento študentov, ktorých by sme mohli nazvať vyberaní. Zatiaľ to zostáva otvorené, o dva roky vám poviem viac. Budeme môcť porovnávať. Naša fakulta má pomerne rigorózný program prijímacieho konania, ktorý neumožňuje študentom hlásiť sa na viac odborov. Osobne som sa proti tomu na viacerých fórach, kde mám slovo, postavila. Bola som členkou senátu a potom na kolégiu dekana, kde sú vedúci katedier. Myslím si, že je to obmedzujúce pre školu. Som presvedčená,

že výborní stredoškolskí študenti, ktorí sa na našej škole hlásia na vychytené odbory ako história, politológia či jazykové odbory, možno ani nie sú až tak do tej napríklad histórie atď. zahľadení, ale prvý pod čiarou politológ či historik z tejto fakulty odíde. Ja si myslím, že je to škoda. Tým nehovorím, že nakupujeme v secondhande. Ale prečo nedať šancu aj takýmto ľuďom a ukázať im, že etnológia má veľa spoločné s históriou, etnológia je vlastne bránou do politológie, alebo keď už teda nemáme kombinácie, tak aspoň ľudí takto zameraných na fakulte podržať. Takže teraz testujeme projekt "hniezda". Adept si môže dať prihlášku na dva odbory, čím prejaví záujem. Napríklad si dá prihlášku na politológiu a etnológiu. V tom hniezde sme štyri odbory - politológia, etnológia, sociológia, kulturológia, a pre všetky štyri katedry bude spoločný jeden test - test študijných predpokladov. Nebudeme teda testovať vedomosti, ale schopnosti. Je veľmi náročné pripraviť takýto test. Narazili sme už aj na prvý zádrh. Keďže my v tom hniezde chceme byť, museli sme ustúpiť z našich predstáv. Sociológia a politológia, ktorí sú v tomto prípade najväčší darcovia, majú povinnú angličtinu, tak sme aj my museli pristúpiť na povinnú angličtinu. Tým, že človek bude musieť preukázať vedomosti povedzme od nositeľov Nobelovej ceny až po národnosti na Slovensku, teda nie len vedomosti, ale schopnosť prejavovať sa v najrôznejších témach, tak veríme, že dostaneme ľudí, ktorí budú mať predpoklady študovať tieto spoločenskovedné disciplíny. Prvých pravdaže berieme tých, ktorí sa hlásia na etnológiu a potom tých, ktorí pre niečo neuspeli na sociológii, politológii alebo kulturológii, ale ako druhý predmet svojho záujmu si napísali etnológiu a budú mať dostatočný počet bodov na to, aby sa zaradili do nášho poradovníka. Ak tam ešte budeme mať miesto, tak ich takýmto spôsobom dostaneme, podržíme na škole. Táto politika by nemala byť len záujmom katedry etnológie, ale, verím, že to pochopia aj kolegovia, udržať si šikovných študentov by malo byť záujmom celej filozofickej fakulty. Pretože nastupujú populačne slabšie ročníky. Vlni sme brali ľudí narodených v osemdesiatom deviatom a potom už pôrodnosť na Slovensku výrazne klesala, takže bude zápas o študenta. A myslím si, že naša fakulta by v tomto zápase nemala ťahať za kratší koniec.

H: Mohlo by sa časom obnoviť aj dvojodborové štúdium?

B: Teraz to nevidím ako perspektívne. Je to otázka motivácie. Aj dnes si môžete štúdium komponovať tak, že získate gramotnosť v nejakom druhom odbore. Ale nezískate o tom papier. Ďalšia otázka sú možnosti magisterského štúdia, čiže v

bakalárskom absolvujete širší základ a v magisterskom sa špecializujete. Podľa mojich predstáv napríklad nemusíte nevyhnutne pokračovať z bakalárskej etnológie na magisterskú. Pravdaže, šikovných študentov by sme si chceli udržať, ale radi by sme prijali povedzme historikov so záujmom o históriu každodennosti a možno by aj naši kolegovia na sociológii alebo histórii prijali našich na magisterské štúdium, len to ešte nevedia, ešte to neanalyzovali, lebo neboli nútení. My sme nútení, my si potrebujeme každoročne vyhodnocovať záujem o náš odbor. A vychádza nám to tak, že musíme podporovať interdisciplinaritu, lebo sami nevystačíme. Tým nebijem na poplach, že sme pred zahynutím, len chcem dať vedieť, že rozmyšľáme perspektívne.

H: Mám tu otázku od jednej zvedavej študentky, ktorú uvádzam v doslovnom znení: Ako to bolo vtedy na západe v Amerike, ako sa pani docentka adaptovala a nejaké bláznivé historiky a životné pravdy, ktoré tam zistila?

B: Bolo to veľmi napínavé, pretože sme išli v rodinnej zostave, išla som so svojim manželom a s našimi dvoma dievčatkami, našimi dcérami, ktoré mali - Danka štyri a Zuzke ťahal na šiesty rok, takže bola by tu nastúpila do školy, ale nastúpila tam do takej predškolskej triedy, ktorá je súčasťou školského systému. Všetko bolo nové a snažila som sa každú tú chvíľu si zapamätať. Aj sme si písali denník a ten existuje ako súčasť dokumentačnej zbierky.

Ako som sa adaptovala? To malo veľmi veľa rovín. Niektoré chvíle boli veľmi ťažké, lebo nebolo kam odísť, nebolo sa komu vyžalovať. Samozrejme, že som tam mala po boku manžela a vzájomne sme sa podporovali, ale aj medzi manželmi to niekedy zaiskrí a vtedy to len bola otázka: "A teraz čo?" To poučenie bolo, že sme ako rodina museli držať pospolu, nie preto, že sme boli priamo v ohrození, ale preto, že sme sa potrebovali spoločne vyrovnávať s podnetmi z okolia, čo nebolo vždy najjednoduchšie.

Bez niektorých ľudí si ani neviem predstaviť, ako by som to bola prežívala. Bola tam jedna naša krajanka, pani Magda Constantino, ktorá bola na škole vo funkcii riaditeľky Centra pre ďalšie vzdelávanie učiteľov. Ona bola pre moje deti tá teta Magda, s ktorou sa rozprávali po slovensky. Keď sme odchádzali, tak mi Magda pošepala, že „Marta, už je najvyšší čas, aby ste išli, lebo ak zostanete dlhšie, už z nich budú malé Američanky, už aj mňa oslovujú po anglicky.“ Tiež Patricia Krafcik, ktorú poznajú aj naši študenti. Bola mi kolegyňou, tútorkou, v jej kurze som mala najviac svojho učiteľského podielu, ale aj citlivou priateľkou.

Boli veci, ktoré nám zle padli. Napríklad hneď v septembri bola slávnosť otvorenia Longhousu, tematicky pre mňa ako stvorená, tak sme tam prišli, no a môj manžel bol vyzbrojený všetkými fotoaparátmi, ako správny dokumentarista. Z tej slávnosti máme jedinú fotku, pretože prišiel za nami usporiadateľ, poklepkal po pleci a povedal, že výhradné právo fotografovať má len niekto, neviem kto. V tom rozčúlení som to ani nevnímala, ani si nezapamätala. Bolo to pre nás neprijemné poznanie, aj keď na druhej strane som si uvedomila, že keď majú takúto zásadu, tak ju treba rešpektovať, akurát pre mňa to bolo nepochopiteľné. To som vnímala ako ohrozenie v práci. A samozrejme som si spomenula na všetkých tých slobodne fotografujúcich (aj amerických) turistov aj odborníkov na mnohých našich folklórnych festivaloch...

Pozitívnych momentov však bolo tiež veľmi veľa. Napríklad to prostredie, kde chodili dievčatá do škôlky, do školy. Ja som o tom neskôr aj písala. Milé a pre mňa povzbudivé bolo učenie. Tak to boli študenti môjho kurzu, ktorí napodiv mali veľký záujem o slovenskú a českú kultúru. Napodiv hovorím preto, lebo predtým som robila v krajanskej oblasti, na pracovisku zameranom na výskum a starostlivosť o zahraničných Slovákov a mala som dojem, že ak sa o nás vôbec niekto zaujíma, tak sú to nanajvýš krajanovia - a toto vôbec neboli krajanovia. Toto boli mladí Američania, ktorí možno trochu počuli o strednej Európe a mali rôzne motivácie zapísať si tento kurz o kultúre a histórii strednej Európy. Čítali sme spolu Jozefa Maza a Švejka, to bolo povinné čítanie. Títo mladí ľudia mali krásne porozumenie pre mnohé súvislosti. To bolo pre mňa príjemné.

K: Čo hovoríte na americkú stravu?

B: Kupovali sme Italian Bread, ten sa nám videl najchutnejší. A tu mám tiež jeden zážitok, ktorý študenti poznajú z prednášok, lebo mi slúži ako príklad kultúrnej identity. Pomerne skoro sme zistili, že okrem Topfoods, ktoré boli blízko nášho domu, a okrem iných supermarketov sú ešte v meste aj malé obchodíky. Keď som sa žalovala na pečivo, Magda Constantino mi povedala: „Vieš čo, však choď sa pozrieť tam dolu, downtown, v strede mesta je nejaký nemecký pekáreň.“ No a nemecký pekáreň, to bolo v sobotu popoludní, mal ešte vianočku. Stála síce dva doláre, čo bol veľký peniaz v porovnaní s cenami v Topfoods, ale dopriali sme si ju! Nakoniec som zistila, že chodíme okolo iného pekára, ktorý každý piatok pečie vianočky pre miestne židovské obyvateľstvo, takže som sa zaradila ako stála zákazníčka a nositeľka stredoeurópskej tradície.

K: Ani na chvíľku ste nechceli v USA zostať?

B: V USA je príjemné, že mnohé veci fungujú. Môžete sa na to spoľahnúť. Napríklad môj muž, ktorý si vtedy chodil pravidelne zabehať, bol fascinovaný tým, že na križovatkách s nerozlíšenou prednosťou aj ráno o piatej všetky autá zastali, aby počkali a aby prešiel ten, ktorý prišiel prvý. Zákony platia - pre každého a vždy. Samozrejme, dozvedala som sa aj o veciach, ktoré boli výnimkami z tohto pravidla. Myslím si, že som nechcela zostať. Vedela by som tam ešte na chvíľu niekedy ísť, žiť by som tam však nechcela. Bola som v situácii čerstvých emigrantov, pociťovala som nedostatok sociálnych sietí. Tie ma tu naplňajú. Idete a stretnete spolužiaka z gymnázia. Tam sa vám to nemôže stať. My sa na to spoliehame, máme svojich známych a vieme, že na tom telefónnom čísle nám pomôže, či aspoň sa ozve ten či onen, idem na chvíľku na cintorín, tam si tiež môžem mnohé pripomínať, znovuzožívať. Isteže by sa človek postupne naučil, že to sú len veci, ktoré vás viažu. Že myšlienky sú oveľa slobodnejšie. Niekedy však potrebujem k životu aj veci, aj konkrétnych ľudí.

H: Po celý čas pobytu ste si písali denník, ktorý pravdaže nebol v plnom znení publikovaný. Čo iné ste z tejto cesty napísali?

B: Bolo toho viac. Bola som toho plná, chcela som sa o to podeliť. Do časopisu Rodina a škola som písala o tom, ako sme vyberali deťom škôlku a školu, aj o mojich amerických študentoch. Tiež vznikli práce, jednak katalóg k výstave, ktorá sa konala v roku 1997 a potom neskôr som vydala aj texty, ktoré môžu slúžiť aj ako učebné texty, aj ako populárna literatúra.

H: Váš manžel o tomto vašom pobyte povedal, že on pôvodne ani nemal ísť, vraj ste ho zobrali aj s deťmi, aby doma "nezdiveli".

B: Bez rodiny by som na rok neodišla. Zvlášť nie v tom čase, keď boli deti malé. Je určitá hierarchia hodnôt, ktorú neprevráti ani Amerika.

H: Čo robil váš manžel, mal tam výskum, alebo sa staral viac o rodinu?

B: Môj muž by nikdy nebol išiel bez roboty. To je taký pracovitý človek, že skôr hrozilo, že by "zdivel" tam v Amerike on, keby si nebol našiel svoje úlohy. Išiel

tam s plnou debnou materiálov zo svojej cesty v Argentíne. Ale možno ešte ten argentínsky materiál nebol v tom čase taký zrelý, alebo to množstvo nových podnetov bolo také silné, že na argentínskom materiáli neurobil hádam ani čiarku, akurát zaťažil aerolinky. Uvedomil si, aká významná je vizualizácia, na ktorú som ja nemala čas, ani ten talent, ktorý má on v zdokumentovaní. To bola jedna úloha, ktorú si sám dal a potom, keďže má svoju dlhodobú úlohu, výskum Slovákov v zahraničí, tak sme tam okamžite začali pátrať aj po nejakých rodinách zahraničných Slovákov. Našli sme jednu zaujímavú komunitu v Seattli, s ktorou sme sa stretávali a spolupracovali, a prišli sme aj na jednu staršiu slovenskú aj rusínsku komunitu, ktorá vlastne už neexistuje, ale boli to ľudia, ktorí sa presťahovali na severozápad z východného pobrežia, doviedol ich tam jeden podnikateľ na prelome 19. a 20. storočia, keď sa budovala transkontinentálna železnica a otvárali sa bane. Tam sa vtedy zišla chudoba celého sveta a medzi nimi aj Slováci.

H: Vráťme sa teraz z Ameriky domov. Slovensko-maďarské vzťahy sa stávajú striedavo horúcim a driemajúcim problémom. Pamätáte si z kurzu Etnické teórie vaše poznanie, že Slovák a Maďar zo susedných dedín si môžu byť kultúrne často oveľa bližší ako dvaja Slováci z protihľých kútov Slovenska. To je zaujímavé poznanie, ale v diskusiách často nezaznieva. Ani v novinách, ani iných médiách. Keď sa niečo objavuje, tak od historikov, ale etnológovia akoby sa až tak veľmi nevyjadrovali k týmto veciam. Čo myslíte, mali by sa vôbec?

B: Aj ja si kladiem túto otázku, ale odpoveď na ňu nemám. Tieto vzťahy ma zaujímali a zaujímajú aj preto, že sa ma bezprostredne a bytostne týkajú. Myslím, že mnohí z nás išli študovať etnológiu, aby v nej hľadali samých seba. Ja sama som jasný príklad slovensko-maďarských vzťahov. V generácii mojich starých rodičov boli zmiešané manželstvá. Zhodou okolností starí otcovia reprezentovali ten slovanský živel a moje staré mamy sa hlásili k maďarskému etniku. Pravdaže, nie je to všetko celkom jednoznačné, lebo jedna stará mama bola rodená Klmitsová, čo napovedá, že v ich remeselníckej rodine v Šamoríne boli pravdepodobne iné korene, chorvátske. No a zas stará mama z matkinej strany bola notárska dcéra z Plášťoviec, z hontianskej oblasti. Tam bola tiež etnická hranica veľmi pohyblivá. Tým však nechcem spochybniť identitu svojich starých mám...

Etnická problematika aj bilingvizmus sa ma v mojom živote bezprostredne týkali, a tak som to mohla konfrontovať. Výskum ma poučil o tom, čo ste

sformulovali. Je to konštruktivistické východisko, že etnicita je javom pripísaná hodnota.

No a či to máme rozprávať do sveta, to je naša základná otázka a moja dilemma aj skepsa. Tí, čo to chcú počuť, tí to vedia a nepotrebujú to od nás počuť. Tí, čo to nechcú počuť, to aj tak nebudú počúvať.

Myslím si, že sa nemusíme sporiť o tom, že médiá reprezentujú nejaké politické línie alebo odpor proti nim. Historici zas používajú iný druh argumentov. Oni pôsobia tak presvedčivo, že majú dôkazy osvedčené časom, akoby silnejšie, chronologicky zaradené. My také argumenty nemáme, teda načúvať našej argumentácii je oveľa zložitejšie a to sa nežiada ani čitateľom ani politikom. To je môj názor, aj keď možno práve preto by sme sa mali ozvať. Mali by sme hovoriť, ale tým by sme odhaľovali rôzne zbrane rôznych bojovníkov, ktorí ani nechcú, aby tieto zbrane boli odhalené.

H: Na druhej strane by mala každá spoločenská veda tlmočiť výsledky svojho bádania aj verejnosti. Možno aby čo najviac ľudí poznalo aj niečo iné ako ten základný neustále nám predhadzovaný stereotypný obraz o nás a o Maďaroch.

B: Je to súboj našich predstáv. A obávam sa, že tie predstavy už chytili iní ľudia do rúk a už nimi manipulujú. Preto argumenty o pravdivosti alebo nepravdivosti, správnosti alebo nesprávosti sú veľmi ťažko priechodné. Nás sa nikto neopýta, lebo my sme zaradení ako národná veda. Ako vlastivedná veda. Ved' by sme sa dekonštruovali, ved' by sme hovorili sami proti sebe a stratili by sme ešte aj tú maličkú základňu, ktorú sme si od toho 19. storočia vybuďovali. To bol, samozrejme, žart, ale je to tak: v najväčšej časti verejnosti sme zaradení ako tí vedeckí podporovatelia národného obrodzenia. My sme sa už síce vo vlastnom vnútri posunuli, my sme niekde inde, ale ten náš ľud nás zatiaľ má naozaj len za tých zberateľov, múzejníkov a oprašovateľov stariny, čím nechcem múzejníkov vôbec uraziť. Máme veľký potenciál, ale hľadáme spôsob, a v tomto sme, myslím, nateraz bezradní. Vlni o takomto čase rozvíril zas raz hladinu Juraj Jánošík. Je to folklórny hrdina, a všetky objektívne criteria svedčia o tom, že on prakticky žiadnym hrdinom nebol. No keď ho predseda vlády vyťahne ako vzor hrdinu, a ozve sa naša kolegyňa, ktorá povie len to, že „ale počúvajte, to nie je veľmi šťastný príklad, lebo Juraj Jánošík fakticky hrdinom nebol.“ Čo ona urobila? Poprela svoju kvalifikáciu tým, že poukázala na fakt, že Jánošík je “len” mýtizovaný hrdina. Možno sa dalo povedať, že je smiešne teraz, v 21.

storočí, vyhľadávať takéto symboly. Ale ono to je tak, uvedený symbol rezonuje a analyzujúci etnológ sa dopúšťa v očiach "ľudu" vari až svätokrádeže...

Nič si nepomôžeme ani keď teraz povieme, viete čo, bude lepšie, ak sa budeme mať radi navzájom, lebo Maďari a Slováci sme takí rovnakí. No keď sa raz ľudia nebudú mať radi, keď budú žiť vo svojom konštruovanom obraze rozporu a odporu, tak darmo naše argumenty, nebudú nás počúvať.

H: V čom teda vidíte úlohu etnológov? Naozaj si my len hľadáme tie naše odpovede sami pre seba?

B: Nie, samozrejme, dávame o nich vedieť, zatiaľ stále určitým slovníkom, pre určitú komunitu. Skeptická som ešte aj z iného dôvodu. Vo vedeckej práci idea je o jej merateľnosť. Jednou z "mierok" sú kategórie publikačnej činnosti. Keď si ich naklikáte na fakultnej stránke a zistíte pravidlá, tak prídete na to, že za monografie a kapitoly v monografiách a určitý slovník určený pomerne úzkemu okruhu ľudí je hodnotenie v akademickej práci najvyššie. Populárne články sú hodnotené najnižšie, ak nie mínusovo (aj keď mínusové hodnoty tam nie sú). Ale ak niekto píše populárne články, nemá v akademickom prostredí uspieť?

My sme v očiach širokého publika zaradení do zberateľstva 19. – 20. storočia. Svedčí o tom aj to, že pred Vianocami, pred Veľkou Nocou, dokonca ešte aj na Všetkých svätých tu telefóny nestíchnu a kľučku si podávajú mediátori, popularizátori, novinári. Jedna novinárka zo Slovak Spectator mi napísala, že tu má päť otázok, aby som ich rozdala na katedre a aby sme ich poslali späť. Doslova donáška do domu...Odpísala som jej, že „to, čo ste nám tu predostreli, by od nás, od hociktorej kolegyne vyžadovalo špeciálnu prípravu, čítanie, vyberanie materiálu.” Ako publikačná jednotka to vyjde v kategórii GII, žiadny honorár, no možno honor...Do ďalších sviatkov.

K: Určite viete, že sú aj žurnalisti, ktorí sem chodia a kontaktujú študentov, prevažne z nižších ročníkov, v nádeji, že keď sa im nepodarilo vyspovedať pedagógov, študenti urobia ich prácu za nich.

B: To je neprofesionalita. Mohol by to byť veľmi zaujímavý článok, čo vedia študenti, ale to nemôže byť prezentované ako vážna informácia. Je to len bujnenie gýča v našich médiách.

H: Vo svojom výskume sa venujete téme rodiny. Časť tej vašej poznáme z katedrových akcií. Čo nám prezradíte o zvyšku? Napríklad aj kvôli dcéram ste vraj kedysi rozbiehali folklórny súbor Fialôčka. Čím sa teda zaoberajú vaše deti?

B: Dcéry chodili na katedrové akcie, keď ešte museli, ale mne sa videlo, že sa im aj páčilo. Chodili sme vynášať Morenu. To si určite ešte aj vy pamätáte, aj ja si to pamätám z času môjho dospievania, že deti sa nechcú podriaďovať svojim rodičom. K dospievaniu patrí byť iný a oddeľovať sa. Ale d'aleko "neskočili". Zuzka študuje žurnalistiku a sociológiu. Danka sa zatiaľ prikláňa k prírodovedným témam štúdia, ale nie je všetko celkom isté. Jasné má to, že chce pomáhať ľuďom. Dokonca keď bola menšia, tak hovorila "mami, ja nechcem byť lekárkou, ale sestričkou, lebo lekári nie sú tak blízko ľuďom." Teraz je na rok na štúdiu v Estónsku. Možno sme celkom nedocenili zádrhy s takýmto pobytom spojené, ale myslím, že sa jej tam darí. A viete, ako to vidím, čo sú najväčšie prínosy z toho pobytu? No medzikultúrne pozorovania, o ktorých sa rozprávame cez skype. Niektoré použijem aj v prednáškach o etnických teóriách.

K: O čom sa doma ako rodina rozprávate? Aj o takých „prízemných“ témach alebo len o tých veľkých vedeckých problémoch?

B: O všetkom. Niekedy si dievčatá musia pri stole vypočuť nejakú debatu o akulturácii, asimilácii, adaptácii alebo inom „áčku“. No určite sú účastné aj pri našom pozorovaní a vyhodnocovaní bežného života. Snažíme sa netváriť pred deťmi, že naša práca skončí zavretím kancelárie a hrať sa na meštiansky založených rodičov.

K: Koľko máte doma kníh? Nevytlačili vás ešte z domu?

B: Áno, vytláčajú nás. Veľmi málo máme beletrie, čo sa ukázalo teraz, keď si Danka pýtala „niečo obyčajné“ na čítanie. Tak sme išli hľadať. Našli sme nejakého Marquéza.

H: Etnológovia sú známi tým, že čítajú o európskych kontextoch vinohradníctva ešte aj na pláži pri mori. Akú knihu beletristického charakteru ste naposledy prečítali?

B: Áno, máte pravdu, beletrie čítam žiaľ veľmi málo. S chuťou a s úsmevom na perách som si prečítala Knihu o cintoríne od Samka Tále. Bola som na dolnozemskej predstavení dramatizácie tejto knihy. Keďže knihu už nedostať, požičala som si ju z miestnej knižnice a na jeden dúšok som tento vtipný text prečítala. Čítala (a nedočítala) som aj Inge Hrubaničovou, Láska ide cez žalúdok z Aspektu. Pripadalo mi to vulgárne, tak som si kládla otázku, či som akosi skonzervatívna, alebo v čom to je. Nevládala som ju prečítať.

H: Keď už spomíname Aspekt, s týmto vydavateľstvom ste takisto spolupracovali. Ťahá vás to aj osobne k feminizmu?

B: Nepáči sa mi, že sa feminizmus u nás pomenúva s dešpektom. Keď už ste môjho muža do toho zaplietli, on hovorí dosť nahlas. Keď hovorí v autobuse nahlas, tak to všetci počujú. To mi suseda hovorila, že cestovala s Janom, ktorý vysvetľoval svojmu spolusediacemu, že on musí mať časopis Aspekt na nočnom stolíku. Že to má ako povinné čítanie. Ja sa veľmi teším, že existuje edícia Aspekt, že im vychádza aj časopis, aj keď je na môj vkus príliš intelektuálny. S jeho zakladateľkami sme sa o tom aj rozprávali, aj som sa v tom smere vyjadrila, že si obmedzujú čitateľské spektrum a že by bolo možno lepšie vyraziť do širšieho prostredia. Možno majú ony svoju pravdu, že to udržali v tejto rovine. Ja som rada, že sa pomenúva problém ženského bytia, sveta. Nemyslím si, že feministické alebo rodové nazeranie je nesprávne alebo nebudaj šibnuté.

H: Čo vás v poslednom čase najviac rozosmialo? Pýtajú sa niektorí študenti.

B: Sklamem na plnej čiare. Ja to nemám zaznamenané. Nevieť. Nad vecami, ktoré nemôžem zmeniť, sa usmejem. Dúfam, že to nie je ten prázdny americký úsmev.

H: Čo robíte, keď doma vypnú prúd?

B: Zapálím si sviečku.

H: Stalo sa to aj v poslednom čase?

B: To sa u nás stane hocikedy. A ešte chytáme vodu do vedra, lebo aj vodáreň prestane fungovať. To je moja prvá cesta. Hrnce naplňať.

H: Moja osobná skúsenosť je taká, že na e-mailly odpovedáte veľmi skoro ráno. Nechýba vám počítač, keď ho dlhšie nemôžete používať?

B: Teraz ste ma „závisláčku“ nachytali. Isteže by mi chýbal, keby sme ho nemali, ale viem žiť aj bez počítača. Včera som si to vyskúšala. Celý deň som nebola pri počítači. Bola som si pozrieť výstavy van Gogha aj Gustava Klimta vo Viedni. Na jeden deň dve takéto dávky, to sa už nedalo s počítačom kombinovať.

H: Aké spôsoby ste si za roky vašej pedagogickej praxe vyvinuli na získavanie výstupov od študentov? Môžete to prezradiť, alebo je to vaše know-how?

B: Nie je to žiadne know-how, možno len hau-hau. Každý človek si rád povolíka a keď existuje nejaký strážca toho voľkania, je to potom lepšie pre výsledok. Žiadny krik, žiadna bitka, sústavné pripomínanie povinností a zodpovednosti. Ja sa snažím byť zodpovedná a svoje povinnosti plniť a očakávam to aj od druhej strany.

K: Aké najzaujímavejšie výhovorky ste zachytili od študentov, ktorí predsa len nestihli úlohy v stanovenom termíne?

B: Ja neviem, oni to jednoducho neurobia a ja už nepočúvam. Myslím si, že povinnosti sú tak koncipované, že sú splniteľné. Niektorí boli odcestovaní, niektorí boli doma, ale to sú všetko irelevantné výhovorky, najprírodnejšie, ak sú naraz dve-tri, takže ja vtedy vypnem. Počúvam a vyhodnocujem v priebehu semestra. Ale keď tie výhovorky prídu spolu s neodovzdanou prácou na konci semestra, tak vtedy už ťažko so mnou...

K: Naša katedra ani celá univerzita vôbec nefungujú ideálne. Ak by však mala fungovať ideálne, ako by vyzerala, kto by tam učil, kto by tam študoval, čo by študoval?

B: To je vízia, v podstate utópia. Všetko, čo ľudia robia, by mohlo byť aj lepšie. Myslím si, že fakulta aj univerzita má veľké rezervy v informačnom systéme,

ktorý by mohol zabezpečiť, aby mnohé veci fungovali oveľa jednoduchšie. Spôsob odovzdávania prác, spôsob hodnotenia, mnohé veci by sa mohli odľahčiť a dostať do toho systému. Edukačné veci, ktoré by nás potom nezaťažovali, neriešili by sme potom na našich stretnutiach ako na základnej škole, kde ste boli, prečo ste to neodovzdali. Na druhej strane, dávame si tam pridanú hodnotu počúvania sa, poznávania sa navzájom. Ktohovie, čo je lepšie.

Tiež by bolo dobré, aby sa katedry otvorili a mali voči sebe väčší rešpekt. Obávam sa, že sa tu už asi 90 rokov pestuje nejaký druh hierarchizácie katedier, ktoré sú preferované a na druhej strane popoluškovité. Samozrejme, je to odraz toho vonkajšieho hodnotenia absolventov našej fakulty. Myslím si, že „pro domo“, napriek tomu budujeme akademický svet a systém, na ktorý aj doplácame, tak by som uvítala väčšiu otvorenosť, načúvanie. My sme pripravení načúvať, lebo sme malý odbor, ešte stále pričleňovaný k iným veľkým odborom. Aj študenti by pocítili väčšiu otvorenosť v kreditnom systéme.

V minulosti bola možnosť dvojodborového štúdia, teraz po ňom voláte, túžite a ja si myslím, že by sa dal takýto systém utvárať práve cez blízkosť. Na diplome sa to však neodrazí. Do budúcnosti by to mohlo vyústiť do „major and minor“, do hlavného a vedľajšieho odboru, čo by vlastne bolo dvojodborové štúdium. To by však museli napríklad historici uveriť, že študenti etnológie sú súci počúvať ich prednášky a na druhej strane by museli prispôbiť tie prednášky trochu aj širšiemu publiku.

K: Bolo by vhodné takúto víziu aj spoplatniť?

B: Rozprávame sa o spoplatnení štúdia a tá suma vyskočila na vyššie peniaze a ja som z toho rozpačitá. Ak to bude stáť za to, možno bude treba aj platiť.

Platiť za študenta a jeho vzdelanie by mal z najväčšej časti štát. Vzdelanie nie je súkromný majetok, premieňa sa na spoločenskú hodnotu. Prídeme však až tak ďaleko, ako je štátny rozpočet, populistické vlády, krátkozrakosť a ostatné. Zistíme, že si ani konzervatívci ani socialisti nechcú uvedomiť, že investícia do vzdelania je investíciou do budúcnosti. Z toho vychádza, že stále väčší podiel bude musieť platiť jednotlivec. Veľmi dlho potrvá, kým sa v systéme školy platenie preukáže a odrazí. Škola je organizovaná ako armáda. Štátny mechanizmus, postavený z veľkej časti na disciplíne a subordinácii, ale takto je to budované, nepočítajme s rýchlymi, prevratnými zmenami. Škola nie je voluntaristické zoskupenie.

H: Študentov, ktorí nám posielali svoje otázky, zaujíma aj váš pohľad na problém zhrnutý v troch slovách - etnológia verzus antropológia...

B: Keď som predtým hovorila, že ostávame na vlastivedných pozíciách, myslela som tým, že takto sme vnímaní. Či je to dobré alebo zlé, to je ďalšia otázka. Myslím si, že ak sa niekto zahľubuje v etnológii do ktorejkoľvek témy, oblasti, jedným z výsledkov seriózneho štúdia musí byť poznanie antropologického základu kultúry. Pri hľadaní špecifik vieme dospieť k výsledkom, ktoré sú všeobecne ľudské a sama naša veda nás vedie od etnologického k antropologickému. Nie každý si to pripúšťa, nie každý to tak nazýva, ale myslím si, že je to dané samotným predmetom bádania.

H: Existuje nejaká komunikácia medzi našou katedrou a napríklad Ústavom kultúrnych štúdií na Fakulte sociálnych a ekonomických vied FFUK?

B: Ústav kultúrnych štúdií je pomerne novým pracoviskom. Komunikácia medzi nami funguje na základe osobných kontaktov, tie máme, dokonca si myslím, že ich máme veľmi priateľské. Oni sa profilujú. My sme už mnoho desaťročí vyprofilovaní a len si ten profil prispôsobujeme a meníme. Aj naša komunikácia je týmto determinovaná. Do budúcnosti si myslím, že sa naše kontakty budú prehľbovať. Ak myslíte na inú spoluprácu, tak napríklad sme sa zhodli, že nemá zmysel vymieňať si učiteľov. My nemáme byť rovnakí, ani si konkurovať, mali by sme si každý hľadiť svojej línie a vzájomne sa dopĺňať. My máme preukázať svoje špecifiká a svoje zhody, nemali by sme byť v nejakej personálnej únii. S pani docentkou Jakubíkovou, s ktorou sme vytvárali magisterský študijný program, si však myslíme, že cez magisterské štúdium sa môžu navzájom katedry otvárať. Sme jeden z veľmi mála takto otvorených odborov na fakulte.

H: Môžeme povedať, že v podobnom duchu vnímate aj vznik Slovenskej asociácie sociálnych antropológov, že je to fajn, ale my s tým nemáme až tak veľa spoločného?

B: Budeme vidieť, ako to bude, aj ja som členkou tejto organizácie, takže budem prítomná, informovaná. Vediem Katedru etnológie a kultúrnej antropológie, takže okrem môjho osobného záujmu je to aj môj profesionálny záujem, "byť pritom". Nie je to prvá antropologická spoločnosť, ktorej som členkou. Som aj

v Európskej asociácii sociálnych antropológov. Zúčastňujem sa, počúvam a sledujem, čo sa deje v antropológii. Pokiaľ ide o SASA, veľmi sa teším, že bude fungovať. Chcem sa zapojiť do práce, konkrétne v pedagogickej sekcii. Počítam s prácou aj so spoluprácou, zatiaľ sa ma aktivity SASA takto dotýkajú.

K: Máte naozaj široký záber - od gender studies, cez rodinu, k etnickým teóriám. Na čo sa vrhnete najbližšie?

B: Povedali ste mi to ako voľakedy moja školiteľka, docentka Horvátová. Tá zhodnotila moju rozlietanosť slovami: „Už vás budem musieť prikovať!“ Keď si to však uvedomíte, tak to nie je rozlietanosť. Je to točenie sa v kruhu, kde vzťahy sú tým základným predmetom ktorejkoľvek z týchto tém.

Dve témy, ktoré ma čakajú – jedna je z oblasti historicko-antropologického štúdia. Ústredným motívom zostáva ženský svet a úloha doterajšie poznatky prehĺbovať a rozširovať v historickej perspektíve. Druhá úloha je pragmaticko-pedagogická. S doktorkou Hlôškovou sme dostali za úlohu vyučovať dejiny etnológie a aby sme si ich urobili aj pre seba zaujímavejšie (čím trošku postulujem, že dejiny, to je niekedy trochu nudná vec), aby sme si ich postavili ako novú výzvu, tak sme sa rozhodli hľadať v známych textoch doteraz nepomenované či nezdôrazňované okolnosti dejateľov aj diel. Neskôr by som to chcela dotiahnuť aj do e-learningového kurzu alebo učebnice.

Recenzia

Výstava Slovensko v 20. storočí: Ako (?) sme žili

Katarína Kekelyová

15. februára 2009 bol návštevníkom Slovenského národného múzea na Vajanského nábreží v Bratislave prístupný veľkolepý výstavný projekt - Slovensko v 20. storočí, ktorý skončil 31. decembra 2009. Výstava bola prezentovaná ako jeden z najväčších výstavných projektov Slovenského národného múzea a bola venovaná 15. výročiu vzniku Slovenskej republiky.

Autorský tím výstavy pozostával z viacerých odborníkov rôznych vedných disciplín, ktorí si za cieľ zvolili „zmapovanie dynamických zmien a zlomov, ktorými prešlo Slovensko za posledných 100 rokov, s dôrazom na každodennosť“. Scenár výstavy zabezpečoval tím odborníkov rôznych vedných disciplín pod vedením Petra Tomčíka, na ideovom zámere a librete výstavy sa podieľali odborníci pod vedením Dušana Kováča a architektonicko – výtvarné riešenie zastrešoval Jozef Habodász a Pavol Choma v spolupráci so žilinskou firmou D&D studio.

Výstava, o rozlohe 1200m², zaberala celé výstavné priestory prvého poschodia budovy SNM. Témou výstavy je kultúrny, historický, hospodársky a politický vývoj krajiny a jej obyvateľov v 20. storočí. V praxi bola výstava rozdelená do siedmych chronologicky na seba nadväzujúcich celkov predstavujúcich politicko-spoločenské medzníky uplynulého storočia:

1. roky 1901 – 1914: Na prahu storočia
2. roky 1914 – 1918: Slovensko vo víre vojny
3. roky 1918 – 1938: Slovensko v Česko-Slovenskej republike
4. roky 1938 – 1945: Slovenský štát
5. roky 1945 – 1948: Pod červenou zástavou sa Slovensko mení
6. roky 1968 – 1989: Obdobie normalizácie
7. roky 1989 – 2000: Na prahu nového tisícročia

V každej zo spomenutých etáp bola dominantným prvkom veľkorozmerná vitrína zobrazujúca scény z bežného života človeka 20. storočia, ako napríklad: dedinská a mestská izba, obuvnícka dielňa, obchod, školská trieda, garáž,

spálňa... Tu sa vynára otázka, či práve zvolené inštalácie a exponáty boli tie, ktoré najlepšie dokumentujú dobu. Niektorým návštevníkom by sa mohli zdať lepšie iné. Treba podotknúť, že cieľom autorského kolektívu nebolo „zahltiť návštevníka množstvom informácií, ale pomôcť mu vcítiť sa do „ducha doby“, resp. zaspomínať si na dobu detstva a mladosti“, čo vybrané exponáty určite umožnili. Atmosféru doby a kultúru Slovenska z rôznych období 20. storočia dopĺňali aj klasické vitríny zobrazujúce napríklad pastiersku kultúru, rôzne politické udalosti... V neposlednom rade treba spomenúť výstavné scény – diorámy, ktoré nepochybne patrili medzi divácky najatraktívnejšie. Návštevníkovi umožnili na vlastnej koži okúsiť atmosféru zákopu z prvej svetovej vojny, či revolučnú atmosféru námestia z novembra 1989. Ja osobne toto riešenie považujem za veľmi vydarené, pretože celej výstave dodávalo dynamiku a emotívnosť.

Slovami chvály určite netreba šetriť ani za novátorské a veľmi šikovné prezentačné riešenie - tzv. posúvačov času. Išlo o panely s vertikálnymi a horizontálnymi „šuflíkmi“ zachytávajúce vývoj a zmeny počas jednotlivých období, v ktorých boli uložené menšie exponáty ako napríklad mince, fotky, dobové dokumenty... Boli určené hlavne návštevníkom s hlbším záujmom o jednotlivé témy. Avšak napriek skvelému nápadu najmä pri fotkách a dokumentoch na nich chýbali popisky, čo sťažovalo identifikáciu jednotlivých vystavených predmetov. Vysoko však hodnotím pridanie veľkoplošných obrazoviek (ku každému panelu), vhodne dopĺňajúcich jednotlivé časové obdobia komentárom, vďaka čomu návštevník nepociťoval absenciu lektora.

Na začiatku každého politicko–spoločenského medzníka boli vhodne umiestnené sprievodné texty v slovenskom a anglickom jazyku s hrubo vyznačenými hlavnými pojmami, čo návštevníkom umožnilo rýchlejšiu orientáciu v problematike. Avšak treba povedať, že práve tu bolo vidno, podľa mňa aj jeden z najväčších nedostatkov výstavy – explikáty, boli síce v dvoch jazykoch, ale niekde boli príliš podrobné, inde zase nedostatočné, nehovoriac o tom, že v prevažnej väčšine expozícií chýbali popisky.

Osobitne treba spomenúť priestor Zimnej záhrady, v ktorom sa nachádzala expozícia mapujúca 20. storočie pohľadom a tvorbou médií. Expozícia bola inštalovaná ako oddychová zóna, v ktorej sa nachádzala kaviareň spojená s kinom premietajúcim produkciu z archívu Slovenského filmového ústavu. Pravá strana miestnosti bola zameraná na prezentáciu vývoja kinematografie a ľavá bola venovaná vysielaniu Slovenského rozhlasu. V oboch častiach mali návštevníci možnosť pracovať s počítačmi, na ktorých si mohli

vyhľadať všetky archívne produkcie týchto médií. Aj keď technologicky bol tento priestor riešený výborne a inovatívne, treba mu vytknúť, že jednotlivé audiovizuálne programy sa navzájom rušili. Nevie si vysvetliť, prečo organizátori nepripojili k jednotlivým počítačom aj slúchadlá.

Architektonické a výtvarné riešenie bolo navrhnuté na presný pôdorys muzeálnych priestorov, čoho výsledkom je, že výstavu nebolo možné premiestniť a dať jej putovný charakter. Aj keď vďaka presnému pôdorysnému návrhu bola orientácia v priestore veľmi jednoduchá. Myslím si, že smer prehliadky bol jasný k čomu prispeli všetky dostupné výstavné prvky. Avšak aj tu sa našla malá chybička krásy. Po prezretí si expozície inštalovanej v zimnej záhrade sa zrazu smer prehliadky stratil a nebyť personálu, ktorý zabezpečoval ochranný dozor v každej miestnosti, návštevník mohol mať problémy s následným pokračovaním v prehliadke.

Čo sa týka ochrany a bezpečnosti výstavy, vzhľadom na finančné možnosti sa mi zdá toto dostatočne štandardne zabezpečené aj technicky (vitríny, umelé osvetlenie, elektornický bezpečnostný systém), ale aj personálne, v každej miestnosti sa nachádza osoba, ktorá dohliada na bezpečnosť.

Až neuveriteľne premyslená bola dramaturgia sprievodných podujatí. Išlo o premietanie filmov a rozprávok, sprievodné výstavy, diskusie, programy pre školské kolektívy v podobe ankiet, pracovných listov, vzdelávacích a tvorivých workshopov... Je však veľká škoda, že vo výstavnom projekte akým je tento sa, nenašli peniaze na realizáciu sprievodného katalógu. Pri tomto type projektu sa mi absencia katalógu prídá minimálne veľmi prekvapujúca, ba možno až mierne nezodpovedná.

Z celkového pohľadu však treba povedať, že výstava Slovensko v 20. Storočí: Ako (?) sme žili bola profesionálnym spracovaním historicko-spoločenského vývinu krajiny za posledných 100 rokov. Projekt pod vedením hlavného manažéra výstavy Petra Marákyho bol, riešený veľmi inovatívne a odvážne, čo pridalo na jeho atraktivite, preto dúfam, že stane príkladom aj pre ostatné slovenské múzeá.

Recenzia

Divadlo pre etnológov

Marta Botiková

V uplynulom polroku moja po divadle bažiacia duša našla v mnohom nasýtenej. Ale vážne. Nejdem rozoberať, aký zážitok, akú katarziu prežíva človek, o ktorom vieme že už od samotných počiatkov ľudskej civilizácie, zvlášť od antických čias, sa prizeral inscenovanej, fiktívnej, *akože* skutočnosti umelecky stvárnenej v rôznych dobách rôznymi prostriedkami. To je „parketa“ pre historikov divadla, estetikov či psychológov.

V *kamenných* profesionálnych divadlách sa tiež môžeme stretnúť popri „klasike“ aj s celkom výnimočnými a neobvyklými predstaveniami – ako prišlo Slovinské národné divadlo z Ľubľani s expresívne stvárnenou hrou Eduard II.. V divadle často, či menej často, vždy však potešená, som stretala aj našich poslucháčov, dokonca aj na zrušených predstaveniach ☺.

V týchto riadkoch chcem s Vami zdieľať tú divácku radosť a osvieženie, ktorú mi priniesli predstavenia ochotníckych divadelníkov. Pre krátkosť času a úzkosť priestoru pravidelné štvrtkové predstavenia Íverov zhrniem do spoločného „jedného vreca“ výborných, úsmevných, ba radostných, vždy obsažných predstavení, kde sme sa stretávali, učitelia i študenti, pridružení manželia, frajери, dcéry i snúbenice. Prišli sme pozrieť, samozrejme popri iných *našho* Norberta Maura. Jeho komediálny talent poznáme aj z katedrovej scény – ako Maľko a Kubko s Mišom Vargom na katedrálke alebo pri Prvom výhone, aký odvtedy druhý nebol...

V horúci už takmer letný májový týždeň nás pomerne narýchlo oboslala mailom naša doktorandka Katka Király, ktorá mala organizačne na starosti predstavenie slovenského ochotníckeho divadla zo Sarvašu s hrou, ktorá je dramatisáciou textu Samka Tále: *Knihá o cintoríne*. Distingvované nové divadelné priestory na Čulenovej ulici, v budove Slovenských elektrární, majú možno nahradiť mohutnou stavebnou činnosťou zrušené priestory divadla Stoka. Pravdaže, nie je to adekvátna náhrada, lebo kým do Stoky ste sa dostali cez príjemnú krčmičku, tu musíte prejsť cez profesionálne nepríjemného vrátnika, strážcu slovenskej elektriny... Predstavenie malo začiatok vskutku letný, o 9-tej večer, takže sa dalo „stihnúť“, avšak asi to viacerým v ten piatkový večer

„nevyšlo“. Na slovenský variant predstavenia sa nás ešte koľko-toľko nazbieralo, prekvapivé bolo, že maďarské predstavenie sa pre neúčasť divákov ani neodohralo. Pritom predlohou dramatického textu bola kniha, ktorá čerpá námet z pohraničného Komárna, svojim textom aj obsahom s veľkým potenciálom porozumenia pre etnicky rôznorodé spoločenstvo ľudí na hraniciach – etnických, jazykových, kultúrnych, vymyslených vtedy či ustanovených inokedy. No nebola to divácka presilovka, lebo sme videli predstavenie divadla jedného herca. Rozprávač „spisovateľ“ Samko Tále, slovenský Forrest Gump (ako sa vyjadril jeden z recenzentov knihy) človek prostého ducha a úprimnosti nás zabával vynikajúcim herectvom a samozrejme obsahom mnohých replík. K mojim najobľúbenejším patrí etnocentricky poňatá charakteristika slovenčiny : „...*Vyhнали z Mongolska Maďarov, lebo Maďarov nemá rád nikto na svete, lebo sú Maďari. Slovákov má každý rád na svete, lebo sú Slováci. Lebo Slováci sú najlepší na svete a aj slovenský jazyk je na svete najkrajší...to sa vie ohľadom toho, že slovenský jazyk má ľ. Ľ je najkrajšie písmeno na svete, lebo je veľmi pekné. Napríklad český jazyk nemôže byť najkrajší na svete, lebo nemá ľ. Preto je najkrajší na svete slovenský jazyk, lebo má ľ. Najsmiešnejší jazyk na svete je maďarčina. To sa vie ohľadom toho, že ak niekto povie niečo spolu s maďarským prízvukom, tak je to veľmi humorné a všetci sa na tom veľmi dobre zabávajú. Lebo je to veľmi smiešne.*“ (Samko Tále: Kniha o cintoríne. Levice 2000, s.42). Teraz zostáva len dúfať, že divadlo zo Sarvaša príde zas, a že si ich uctíme väčšou pozornosťou ako tohto leta.

Na nedostatok diváckeho záujmu sa rozhodne nemohlo sťažovať Divadlo Pôtoň z Levíc, ktoré sa v Bratislave predstavilo v máji t.r. v rámci festivalu Nová dráma 2008, kde získalo aj Cenu bratislavského diváka. Za jeden deň stihli dve predstavenia, a keďže to jedno začínalo predpoludním, okúsila som si „vôňu zatemnenia“ uprostred slnečného dňa. Sála Kultúrneho strediska na Školskej ulici bola bitkom-nabitá. Obecenstvo bolo rôzne, študentské, umelecké, zriedka náhodné...Mňa popchli k tomuto zážitku dve okolnosti: v prvom rade – do divadla pozývala Veronika Mezeiová, naša nedávna výborná absolventka, ktorá pôsobí v produkcii tohto divadla. A potom aj druhá lákavá okolnosť – totiž hra je nazvaná *Terra Granus* (Zem pri Hrone). To je aj „moja zem“ – prostredie prvých terénnych výskumov po skončení školy, a nakoniec aj prostredie mojej prvej ucelenejšej monografickej práce (Rodinný život a obyčaje v obci Sikenica. Levice 1985).

Veľmi som chcela predstavenie vidieť, aj keď som sa aj bála, čo mi vedia povedať nejakí mladí herci, keď ja si pamätám tých ozajstných ľudí, ktorí mi

rozprávali svoje príbehy...Bála som sa, aby som nebola sklamaná. Možno z dramaturgických dôvodov niekedy by vari menej bolo bývalo viac, k pointe sa v jednotlivých obrazoch dostávalo zdĺhavou, akoby lenivou južanskou letorou, divadlom som sklamaná rozhodne nebola.

Spomínam si na výskumnícke rozhovory s tými ľuďmi, ktorí dostali „bielu kartu“, na základe nej museli odísť na práce do Čiech, aj s repatriantmi, ktorí boli „každý z inej dediny“ zrazu nútení žiť spolu, a ešte medzi Maďarmi, aj na rozhovory v Mochovciach, tesne pred vyst'ahovaním posledných obyvateľov, keď obec ustupovala novej atómovej elektrárni.

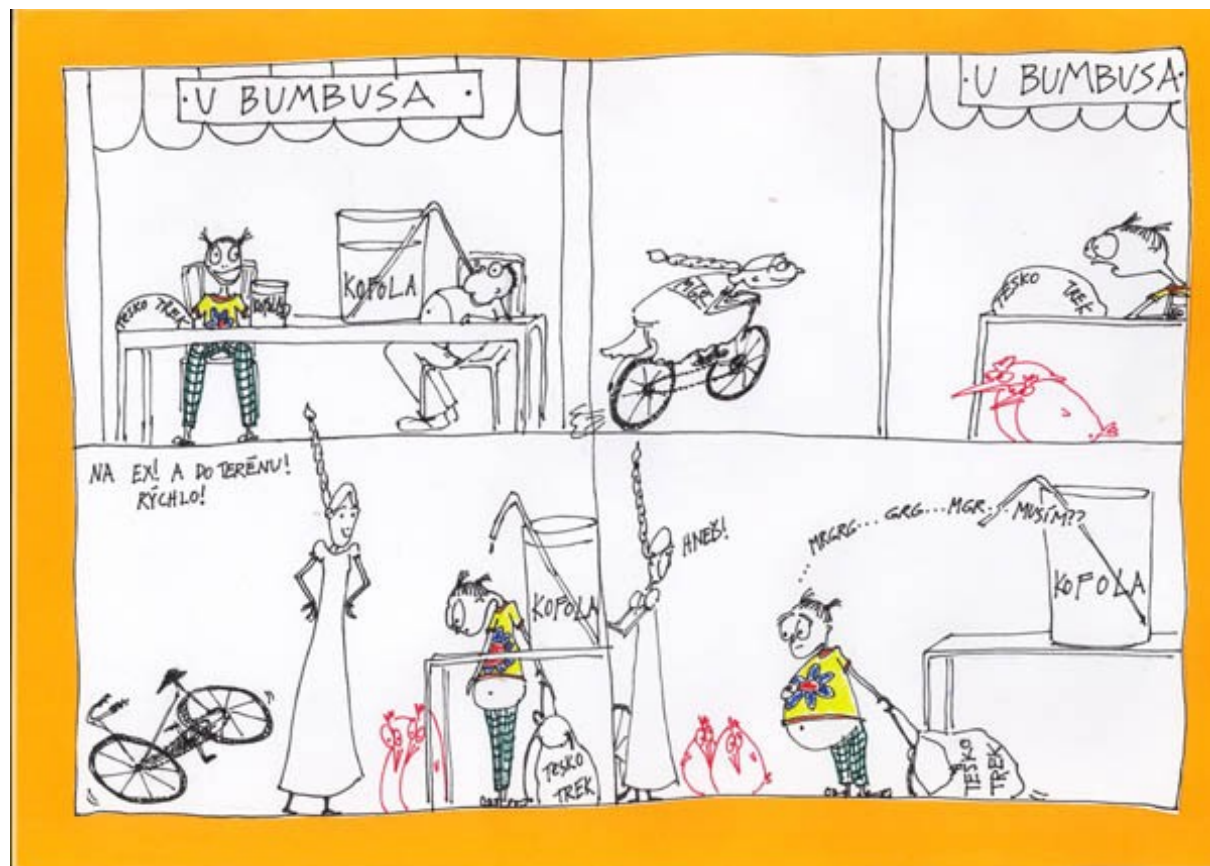
Každá replika mi „hrala na city“ a pripomínala živé postavy spred tridsiatich rokov. Mimochodom, bola som tam aj ako celkom začínajúca asistentka so študentkami, Zuzkou a Norikou. Za jednou z nich prišiel frajer, študoval na fakulte angličtinu. Sadol si na prahu domu v Mochovciach, kde poslední odchádzajúci Zuzke rozprávali svoje spomienky o živote. On si tam - ignorant - čítal Olivera Cromwella či akú inú knihu...Koľko bolo takýchto „fajerov“ na predstavení v hľadisku? Takých, ktorí tieto príbehy počuli po prvý raz? Príbehy citovo nabité na prasknutie, často však vo svojej absurdite a bez poznania kontextu len ťažko zrozumiteľné. Porozumeniu situácie napomohol divadelný program – afiš – do ktorého sa dostalo viacero vysvetliviek, ako aj text Sandry Bitušikovej o mieste domova v živote súčasného človeka. Teraz pátram, kde a kedy by sa dalo predstavenie znova vidieť. Bola by som rada, keby naši študenti v rámci štúdia etnickej problematiky mali možnosť zdieľať aspoň takto osudy presídlencov, vysídlencov, dosídlencov – tých, čo sú „statok“ alebo „nie statok“, v tejto divadelnej, scénickej podobe. Ak by bola príležitosť, či v Bratislave, či na blízkom okolí v nejakom „školskom“ čase, predpoludním, či večer, zaiste toto predstavenie nemožno vynechať.

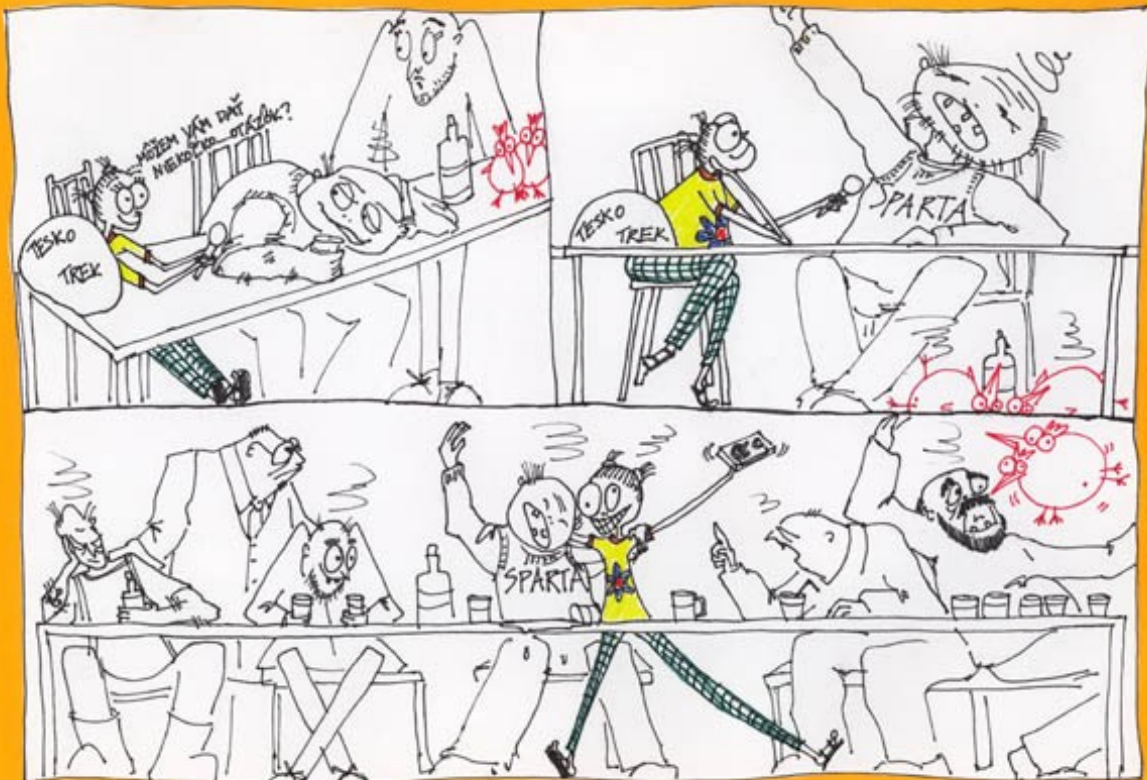
Teda uvidíme sa v divadle, priatelia?

Průručka mladého výskumníka

Nápad: Rozália Vlášková, Barbora Herichová

Kreslila: Barbora Herichová

Speculum 2009/1

Vydáva: Slovenská asociácia sociálnych antropológov, Katedra etnológie a kultúrnej antropológie UK

Ročník 1, 2009, číslo 1

Vychádza dvakrát ročne

Redakcia:

Tatiana Bužeková

Monika Bančanská

Michal Herceg

Monika Išová

Katarína Kekelyová

Katarína Kováčsová

<http://www.antropologia.sk/>